

Q. D. B. V.

IVRA 2.

VALETVDINARII
MILITVM EMERITORVM

(der invaliden Häuser)

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO REGIAE DOMVS PRINCIPE
AC DOMINO,

DN. PHILIPPO WILHELMO,

PORVSSIAE PRINCIPE, CETERA,
REGIS SVPREMO CASTRORVM PRAEFECTO,
ATQVE DVCATVS HVIVS VICARIO,

DIRIGENTE INSTITVTVM

IOHANNE PETRO Sudewig/

CONSIL. ATQVE HISTORIOGRAPHO REGIO. IVRIVM
AC HISTORiar. PROF. P. ORDIN. ET DVCATVS HV-
IVS ARCHIVARIO,

RESPONDEBIT DISSERETQVE
IN PVBLICVM

CAROLVS LVDOV. KRVG
de NIDDA,
EQVES BORVSSICVS.

D. XIII. MENSIS NOVEMBR. CIOIOCCVI.

HALAE VENEDORVM,

Typis CHRISTOPHORI ANDREAE ZEITLERI, Acad. Typ.

SERENISSIMO, POTENTISSIMO-
QVE PRINCIPI AC DOMINO,

DOMINO

FRIDERICO,

REGI PORVSSIAE,
MARCHIONI BRANDEN-

BVRGICO, S. R. IMPERII ARCHICA-
MERARIO ET ELECTORI, SVPREMO PRINCIPI
ARAVSIONENSI, DVCI MAGDEBVRGI, CLIVIAE, IVLIACI,
MONTIVM, STETINI, POMERANIAE, CASSVBIORVM,
VINIDORVM, ET IN SILESIA CROSNAE, BVRGGRAVIO
NORIBERGENSEI, PRINCIPI HALBERSTADII, MINDAE ET
CAMINI, COMITI HOHENZOLLERAE, RVPINI, MARCAE,
RAVENSPERGAE, HOHENSTEINI, LINGAE, MEARSAE, BV-
RAE ET LEERDAMI, MARCHIONI VEHRAE ET VLISSIN-
GAE, DYNASTAE RAVENSTEINI, LAVENBVRG,
BVTOV, ARLAY ET BREDAE, CETERA,

REGI ET DOMINO SVO MVLTVM

CLEMENTISSIMO,

dicat

humillimus cliens

CAROLVS LUD. KRVG DE NIDDA.

REX POTENTISSIME,

DOMINE CLEMENTISSIME,

Ntuenti mihi fortunæ Tuæ
animiq; magnitudinem,
REX POTENTISSI-
ME, nihil dignius *eter-*
nitate TVA gloriaque vi-

debatur, quam pulcherrimum ac speciosis-
simum illud opus, quod militiæ in primis
bono destinasti. Magnum hoc omnino
TVAE Magnificentiæ monumentum,
magnum etiam esse oportebat illius opus,
qui hactenus nil nisi magna & immortalitati
comendanda perpatravit. Atq; adeo defixus
est animus in tantarum rerum contempla-

pura TVA bellicis operibus magis fulgeat,
an artium civilium decoribus. Altius re-
peterem tot victoriarum palmas, tot præ-
liorum varietates, nisi sufficeret pulcher-
rima & exploratissima victoria, quam cum
aliis victrices TVAE aquilæ proxime re-
portarunt. Non hostium multitudo, ne-
que giganteæ moles, quibus hostes se cir-
cumseplerant, martias TVAS legiones ter-
rere poterant, quin TVIS auspiciis, TVA
gloria excitati, incredibili virtute primi val-
lum perrumperent, hostes adgrederentur
atque propullarent. Ampla hæc & perpe-
tuis commemoranda laudibus: ampliora ta-
men bona, quæ in felicissima rerum civilium
administratione in TVA Majestate emi-
nent ac elucescunt. Quid enim dicam
de illis curis ac laboribus, quibus pro pu-
blica securitate excubas? Quid de amore
ac clementia quam subditi TVI plenissime
experiuntur? Quid tandem de indulgentia
in musas mularumque ministros? Me-
ruit

ruit hæc TVA pietas, ut illam TVI ad-
rent, exteri intueantur atque venerentur.
Illud vero posterorum inprimis fama cele-
brabitur, quod novis ac nobilissimis operi-
bus id est *seculo* Tvo dignis, magnitudinem
TVAM auxeris ac illustraris.

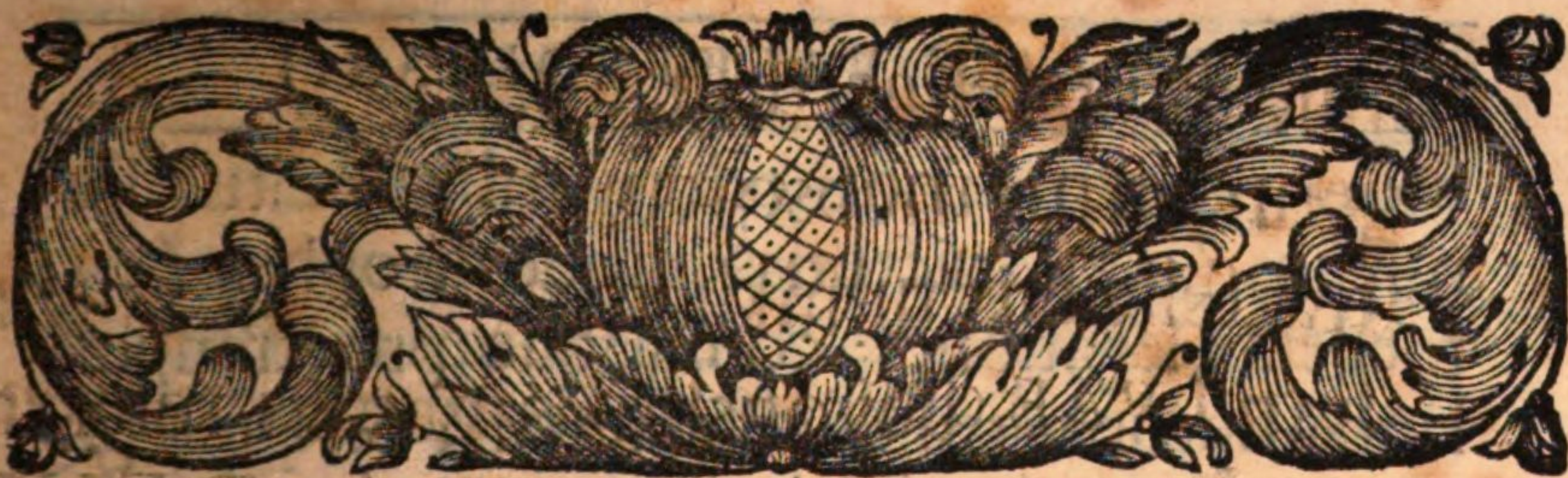
Cujus quidem rei maximum argumen-
tum esse potest *Fridericiana* TVA, immortale
TVVM opus, quod, dum incolume ma-
nebit, dum literis suus constabit honos,
semper comitem ævi sui laudes *Almi* Con-
ditoris trahet. Nec minora restant suis
laudibus condecoranda, nisi ad præstantis-
simum illud tam *pie munificentie* opus, quod
in præsentī moliris, sermo festinaret. Est
hoc majus nostra prædicatione atque lau-
dibus, quippe venerationis atque antiqui-
tatis plenissimum tantoque magis admi-
randum, quanto laudabilior intentio ac
finis huic destinatus. Romani quidem Prin-
cipes tantum olim tribuerunt magnificen-

tiæ, tam immensis operibus Romam ex-
ornarunt, ut totius terrarum orbis oculos
in se converteret. At quam parum inde
commodi publicæ rei adtulerunt, quam
parum publicæ utilitatis habuerunt ratio-
nem? Quo enim illa theatrorum ampli-
tudo? Quo sumptuosa operum extru-
ctio? nisi ut luxuriam ac ostentationem
conditorum testarentur. Et ne obscura illa
esset, nec deerant magnificæ inscriptiones,
quas addebant suis operibus, ut publicum
quasi ambitionis suæ essent documentum.
Longe alia ratio est divini TVI operis REX
Clementissime, cui nihil aliud propositū est,
quam *publica utilitas*. Gaudebunt sane TVI
milites, gloriæ TVAE ministri ac operæ, pa-
rata esse in hoc valetudinario vulneribus i-
psoꝝ fomenta, debilibus corporibus recrea-
tionem & senectuti requiem exoptatissimā.
Næ illi multo promptius alacriusq; se pericu-
lis objicient, pro gloria TVA vulnera excipi-
endo,

endo, & sanguine suo Nomen TVVM com-
mendando posteritati. Sciunt enim illo-
rum laboribus hoc quasi præmium consti-
tutum, hoc debilitati ipsorum propositum
esse levamentum. Neque vero opus est, ut,
quod Romani fecerunt, ambitiosis titulis
hoc opus exornemus, cum in oculis & luce
clarissimæ provinciæ, totiusq; Europæ posi-
tum, mansurumq; sit in animis hominum,
in fama rerum, in temporum æternitate.
Ibit in sæcula, REX MAXIME, TE primum
post hominum memoriam ejusmodi con-
didisse opus in Germania, quale ante TV-
VM tempus, a nemine in illis terris fuit ex-
citatum. Complexus ego sum uberius &
quantum ingenio illius excellentiam adse-
qui licuit, hoc opus præsentis dissertatione,
quam sacratissimo Tuo Nomini, velut tu-
telari genio, devotissime consecravi. Pate-
re ergo, demississime precor, REX CLEMEN-
TISSIME, ut fulgentissimum TVVM Nomen
huic

huic ipsi præfigatur. Tanta enim Tua indulgentia in me meosq; cumulavit bona, ut nostræ felicitati nihil desit, nisi facultas Majestati TVAE devotissimas gratias referendi.

Itaque ad vota confugio DEV M-que T. O. M. supplice voce obtestor, ut Majestatem TVAM florentem incolu-
memque diu nobis præstet & saluberrimis TVIS consiliis ejusmodi largiatur even-
tum, ut *seculi nostri felicitas* sub TVA feli-
cissima moderatione magis augeatur atque
confirmetur. Servet idem Serenissimum
PRINCIPEM, regni heredem dignissi-
mum, sacrumq; coniugii foedus, quod pau-
cis abhinc diebus felicissimis auspiciis con-
traxit, ita fortunet, ut digni tanta fortuna
successores inde prodeant, & tales, quo-
rum cervices sufficiant amplissimo huic re-
gno tuendo atque sustinendo.

gnauiam, an inertiam incu-
sem historicorum? qui res,
bello ac foris gestas, tanta in-
dustria exponunt: quae au-
tem domi atque in pace,
maiori forte merito in mor-
taliū salutem, neque mi-
nori ratione fiunt ordinanturque, uel omit-
tunt prorsus; uel indice digito uix leuiter at-
tingunt (a). Nemo adeo hospes est in uni-

Neglectus
historiae oe-
conomicae &
rerum domi
gestarum.

A uerso

Neglectus
historiae &
scholae re-
rum oecono-
micarum.

(a) *Maximilianus Duc de BETHUNE en
ses memoires des sages & royales oecono-
mies d'estat de Henry le Grand* in ua-
riis locis hoc apud historicos deside-
rat, quod uel facta tantum describant,
de consiliis parum solliciti; uel, si his
quoque calamum dent, saepe foris,
raro domi sint: et, cum duo princi-
pis officia, rempublicam regere sapi-
enter & cum fortitudine eam tueri:
scriptores in ultimo plerumque ge-
nere subsistant. Conferri eos posse
arbitror, cum pictoribus, qui aedi-
um extremitates coloribus tingunt;
animum uero ad structuram & conti-

gnationem adducere, suas extra o-
leas esse existimant. Animalia etiam
glandes deglutiunt, neque arborum,
unde proueniunt, curam habent. Cau-
sae huius neglectus sunt; quod lit-
terati atque ipsi Philosophi, τῆς οἰκο-
νομίας professores, pessimi plerumque
oekonomi sint, & compendiis rei fa-
miliaris parum attendant: ut haec ars
praxi magis, quam theoria atque in
uillis potius rusticis: quam urba-
nis Academiis condiscenda esse, uidea-
tur. At quotusquisque est? qui hi-
storias scribit, quam philosophus aut
litterator. Deinde ut ignoti nulla
cupido

uerso propemodum orbe, qui exercitus Porussicos (b); uictorias atque trophea (c); foedera; legationes; consiliaque pro tranquillandis Europae regnis adhibita (d); & quod primo loco nominari debuerat, diuinum illud atque stupendum NOVI REGNI opus non in ore

cupido: sic cura necquicquam tangit, harum omnino rerum ignaros. Post oeconomica etiam acta litteris non aeque prodita sunt atque ciuilia genera negotiorum. Alia tandem scrinia camerae rationum sunt: alia iterum destinantur publicis rerum argumentis. Non illa, sed haec sibi consulenda esse, noxio quamuis errore, scriptores arbitrantur. Quare post omnes fere alios PUFFENDORFIUS quoque in tanta rerum, domi bene ordinarum ubertate, FRIDERICO VVILHELMO imperante, adeo ieiunus sit, ut non infima gloriae parte PRINCIPEM, atque utilissimarum rerum notitia lectores quosuis, maxime autem conciuies reipublicae nostrae destituat, in medio relinquo. Memini alicuius consilii ante triennium, quo uir quidam illustrissimi nominis, Porussiae Regi nouam atque in Academiis adhuc inauditam professionem commendauit, rerum, ut dicunt, *camevalium*. Respexit eo primus forte in cathedra magnif. dn. praefes in Germania princeps. Cui uicinum fere institutum est honoratissimi hospitis mei, *Fridenici Hoffmanni*, in scholis, quas ape-

rire meditatur, de naturae dotibus & mercatura regnorum ac rerum publicarum. Cuius doctrinae auspicia successusque uotis ac desiderijs nostris prosequimur.

(b) Hac maxime causa, quod in Exercitus nulla fere Europae plaga exercitus a Porussici ingant, ubi non praeuolent *aquilae Porussicae. Italia Hungariaque: Anglia* diuersis Europae plagis. & *Belgium: Polonia* atque *Germanicae* prouinciae omnes, Friderico imperante, fidem testabantur.

(c) Non annalium tantum conditores testes hic sunt: sed etiam Caesaris ac regum epistolae loquuntur; in plerisque confoederatae Europae tropheis, aut primas, quas aliae eis gentes non raro detulerunt, aut non postremas certe deberi copiis Porussicis.

(d) Non luculentum magis hic argumentum, quam illud est, nouo Porussiae REGI de regno condito singulos orbis imperantes adplausu suo actutum accessisse; & mox supremi ordinis legationes misisse, ad gratulationis officium exsoluendum & condecorandum.

itemque foedera.

ore habeat animoque: uerum enimuero quotus demum quisque est, cui cognitum aequae sit perspectumque, quam sapientissime REGNI CONDITOR, FRIDERICVS suis consuluerit subditis; quam multiplici rerum genere tot prouincias in meliorem statum uerterit; quam immenso auctu creuerint utriusque reipublicae fortunae, arae focique. Meae profecto memoriae, quae succurrunt, paucissima quoque esse intelligo ex illis, quae rerum oeconomiarum rectoribus tenentur. Adparent tamen haec uestigia in firmandis (e), instruendis (f) & ordinandis urbibus (g): in deducendis coloni-

Summa
quaedam e-
ius capita sub
conditore re-
gni Porussiae.

A 2

is

Munitiones.

(e) *Vesalia & Mogeburgi* immani sumtu perfectas munitiones allegauisse, sufficiat. Ut nihil dicam de curis, operum alibi reparandorum.

Oppida & urbes.

(f) Quam longe lateque iueris per Porussicas prouincias; oppida conspectui ubique tuo se obiciunt, publicis priuatisque aedibus tanto numero arteque, FRIDERICO imperante, recens extructis adornata, ut iam nunc nata esse, uideantur. *Berolinum & hanc* Musarum sedem pro exemplis allegamus, unde alia aestimari queant. *Palatium principis: templa plura: armamentarium: turris* mirificae artis & altitudinis stupendae: *orphanotrophium* & reliqua de sapientia & liberalitate principis atque tempo-

rum nostrorum felicitate in durissimis seculis, quibus alii populi affliguntur, incorrupta posteritati monumenta persistent. *Berolino* uicinae sunt arces *Potsdamum; Uraniburgum; Schoenhufsum; Carolaeburgum; Friderichsfelda*, ubi REX uerno aut aestiuo tempore agere solet, quae singulae sub ipsius imperio aut natae sunt, aut in meliorem statum uersae. Dum haec scribo, initia nouae hic quoque urbis fiunt, quae a REGE suo nomen sumit *Friderichshalla*. Adaugeat Deus incrementum.

(g) Amplificat ciuitates populus: Amplificatae augent populum coloniae: inuitat co-ordinatae: colonias respública, sapienter ordinata. que. In his maximi a peregrinis fiunt: proprius

is (h); in agris colendis (i) & locandis (l): in mercatura promouenda ad apportandum & impartendum (m): in cataractis atque fossatis parandis,

prius nouis colonis magistratus, Gallis, Heluetiis & Palatinis; aliquot lustris a tributorum onere aduenis data immunitas; fisci in eos regii largitas tertiae partis impensarum in extructas aedes.

Noui in his regionibus coloni.

(h) *Gallos* puta, quos patrio regno expulerat interdictum puriorum sacerdotum: *Palatinos*, quos belli rabies coegit, natale solum uertere: *Heluetios*, quibus foecunditas gentis & agrorum sterilitas rerum egestatem frequenter adfert & egestas ex alpibus partem abundantis populi iubet emigrare.

Cultura agrorum & nouelleta.

(i) Non unum aut alterum milliare sufficit, si conducenda spatia essent, ubi syluae; paludes; deserta loca alia excolta sunt, ut in horridis antea regionibus nunc prata & arua rideant, & si ullibi alias *nouelleti* iura commodaque der neurent, in marchicis certe & prouinciis Porussiae Regis aliis optime intelligantur. Quod institutum eo melius successit, quo magis ad hunc laborem Heluetii aduenae apti esse, reperiuntur. *Tobaci*; *trifolii Iberici* (der spanischen klee), generum frumenti aliorum, quae peregrina nobis ante fuerant, nolo nunc meminisse.

Locatio agrorum.

(l) Non satis est, dixisse, alteram tantum partem auctos esse redditus ex uillis & praefecturis regiis. Id ma-

ximum est, nullo onere conductorum hoc euenisse, quorum opes tot alios potius ad conducendum inuitarunt, ut hunc facillimum ditescendi modum aetas nostra vel nunc habere, uideatur. Factum ergo est, inclinante in agrorum conductiones multitudine, ut e re fore existimatum sit, perpetuo ac hereditario iure uillas & praefecturas, diuisis paulo rationibus, ut plurimum industria excitaretur & promouerentur commoda, locatione adsignare & distribuere. Cum huic contractui Germania leges dederit, patrio eum sermone erbpacht adpellant, ne Romani iuris finibus inclusus, disputationibus doctorum facilius exponeretur.

(m) A capite ad calcem ire possem. Cum *pileis* maximi pretii, quos ante Anglia nobis dedit, (die castorhütche,) illi nunc certant, qui in nostris moenibus conficiuntur. Ex quo etiam tempore Belgico *panno*, a nostratibus praeparatus, parum aut nihil praestantia sua concedit. *Tibialia*, quae e Gallia adueximus, nostratibus hodie sordent, cum eiusdem bonitatis & pretii longe minoris sint, quae in nostris fiunt tetrinis. Opificia nostratium in ferro praeparato, *chalybem* uulgo dicunt, (stahl-arbeit) artis etiam peritos fallunt, ut manubria; capulos; annulos; lamina; armillas; horaria,

Mercatura promota.

randis, ut flumina naues ferrent (n): in publicis uiismuniendis (o), exornandis [p] atque per seapos distinguendis [q]: in limitibus ponendis [r]: in cursu publico instruendo [s]: in fodi-

A 3

nis

raria, (die Sack-Uhren) ceteraque huius generis pari cum illis pretio aestiment, quibus antehac Angli Germanicam gentem fascinarunt. Pelucidissimi ac purissimi uitri pocula, uasa, specula, aliaque, quae ex officina, Berolino uicina, prodeunt, cum operis Venetorum, quae adhuc praestiterunt aliis cunctis, certare conspiciuntur. Plura adderent illi, quibus hoc est institutum.

Cataractae.

(n) Ante seculum, & quod excurrit, *Sala* fluius cataractas habuit, ut naues in Albim transferrent. Sed cum ligna computrescerent bellicque iniuriis commercia cessarent, nouo instituto REX noster *Salam* nauigabilem reddidit, ut opera nunc aetatem ferre queant.

Viae aggeribus uestitae.

(o) Cratibus; lignis; lapidibus paludes expletae, ut aliqua uiae eminentia imber deflueret. Quid? quod ex eadem causa pontes sint facti & aquae ductus, magnis sumtibus; sed praesentissimo remedio itinerum promouendorum.

Umbriferae philyrae.

(p) Huc refero umbratiles arbores, quae utrumque uiarum latus claudunt atque in multa miliarium spatia aliquot in locis excurrunt continuanturque. Exemplum Berolini & Sandae habes in Cliuensi agro.

Quamuis, sub ingressum huius belli, Galli inuasores plures exciderint perdidierintque. Ceterum eo etiam referri meretur edictum, quo sponsus & sponsa aliquot arbores ferere tenentur, quae alteri seculo profint.

(q) Ululgo Mercuriales statuas dicunt, die *VVegleiter*. Quas per omnes prouincias in biuiis locis repositas, conspicias. Ante biennium numerus earum in myriades fertur, excreuisse.

VVegsäulen.

(r) Memini alicuius numismatis, Limitum cur- quod annum cdo lxxcv & uerba ad- ra. scripta refert: LIMITES POSITI. Quae causa instituti collegii est limitum inuestigandorum der *Graenzraethe*.

(s) Quanta cura successuque aliae *Nonac post-* cursus publici stationes amplificatae: *rum statio-* aliae recens paratae & institutae sint, nes.

singulari expositum est *mappa cursoria*, quae ante triennium prodiit. Maximorum incrementorum causae in prudentia, fide atque industria inprimis quaeri debent, ueri herois, COMITIS WARTENBERGICI, REGI suo cum hic, tum in cunctis aliis magni momenti negotiis probata. Iure enim clientelari hanc spartam familiae *VVartenbergicae* delatam esse, plenius scripsit *d. praeses* in dissertatione *bon dem general erbpostamt. §. 16. p. 31.*

nis metallorum (t), falsuginibus [u], & lapicidinis [x] inuestigandis & eruendis: in artium [y] & litterarum aperiendis officinis [z]: in sacris

Metalla inuenta & bituminosi carbonis.

(t) Cum Porusiae Rex eam in provinciis felicitatem habeat, ut nihil ei desit, quod ad victum & cultum mortalium facere queat: solas metalli fodinas natura uidebatur denegauisse. Verum hanc neque eo casu, quod existimatum olim fuerat, non ercam audire; sed benignae matris elogia ferre, seduli & rerum periti indagatores docuerunt. *Bituminosorum carbonum* & cupri fodinas aperuit annus c15 15xcxii. VVettini: qui reditus, quamuis non leves sint, pretium tamen suum inde demum accipiunt, quod ligni egestatem, quae nostras salinas atque officinas fabriles urserat, supplere uideantur. *Metalla* an. c15 15cc. quoque eiusdem loci, unde thaleri cum epigraphe: *principium seculi & regni fors prima coronat; Hohensteinensis* item atque *V Vernigerodana* anno demum c15 15cciv. inuenta felicique auspicio cepta sunt ordinari, & pollicentur non parua incrementa.

Salsugines nouae.

(u) Quatuor salinas, quae tot ab hinc seculis huic ciuitati initium dederunt celebritatemque, *noua* adaugere uisa est, eaque anno c15 15cciii. non procul ab officina, quae nomen a campana habet, scaturire coepit. Sed hanc abundantia sua longe uincit, quae anno c15 15ccv pronata est, aliquot passus a castello *Gibichensteinensi*. Quae non paucorum redituum spem

facere, dicitur. *Sulendorfi* & alibi non procul ab agro *Altenfalza*, atque *Aschersleben* inuestigatos repertosque similes fontes commemorare, omitto.

(x) Nonnullius generis marmor effoditur ab anno c15 15ccii. in pago Nordhusano. Taceo uilioris generis lapicidinas in uicinitate, unde peti solent maximae molis saxa, ad magnifici operis palatium Berolinense.

(y) In hoc numero sunt Academiae, quae uocantur, *mathematicorum; pictorum; sculptorum; aerariorum* aliorumque artificum, quae Berolini magnis a REGE impensis aluntur.

(z) Ut *Fridericianae*, an. c15 15ccxciv conditae, nullam mentionem habeam, cuius ortum ex instituto, uenustissimo dicendi genere, descripsit D. CELLARIVS: *Francofurti ad Oderam* anno c15 15ccxciv & in hac ante biennium ciuitate *scholae* sumtibus Regiis atque cura uirorum, quos pietas & eruditio suo seculo commendant, apertae sunt, ingenti commodo iuuentutis. Berolinensis Academia illustrium natalium hominibus dicata est anno c15 15cccv. uel ideo extollenda, quod *Stassium* rectorem habeat, uirum, cui imagines maiorum dignitatem tribuunt; litterae autem & multorum itinerum peregrinationes pretium faciunt spartae, quam exornandam suscepit.

Lapicidinae.

Collegia artificum.

Officinae litterarum.

sacris ceremoniarum [a] ac rituum [b] formandis: in dedicandis ordinibus [c]: in pacandis [d] & instaurandis [e] coetibus Christianis: in pauperibus

Sacra ceremoniarum.

[a] Regale diadema cultum regalem uoluit, id est noua *sacra ceremoniarum*. Hoc illud gentium ius est, quod tacita principum orbis conuentione nititur, atque uel *permissorium* audit; uel *decretorium*. Utrumque illos etiam obligat, qui nouo instituto supremo principum ordini uolunt accedere. Quam ardua res fuerit, ad hos scopulos non offendere, illi sciunt, a quorum curis atque calamo grauissima haec momenta pependerunt. Post ARCHICAMERARIUM regni, cui REX ipse primas detulit, illustrissimi uiri, ILGENII uigiliae atque singularis illa rerum gerendarum prudentia, sagacitas & expeditissima ratio apud posteros in monumentis extabunt, numquam intermorituris.

Collegium artis heraldicae.

[b] In hoc numero haberi liceat collegium *artis heraldicae*, a. c. 1300 magno nobilitatis decore in nouo regno institutum.

Festiuum ordinem.

[c] Summatim ordines omnes, qui Regem auspicem habent, descriptos reperies in *Germania principe lib. II. c. 4. §. 30. p. 116.* Nec difficile fuisset auctori des Europaischen Heroldes, exinde errorem cauere, uix in tanta rei celebritate ei condonandum. Idque magis miror, quod satis constet, eum in aliis pluribus locis *Germaniam principem* diligenter consuluisse. Perillu-

stris auctor, IO. de BESSER, cuius a magnif. dn. praefide facta est alibi mentio (*in dissertationibus de iure adlegandi in proem. §. 6. p. 6. & cap. IV. §. 2. p. 248. de formula marchiae §. 5. p. 49. lit. t. & §. 6. p. 60. lit. h.*) in eo animum defixit, ut inaugurationis plenissimam historiam dignitatemque exponat *ordinis*, quem *nigra aquila* designat, in noui regni memoriam. Scriptae *ordini* huic *leges* prostant *Coloniae 1701. fol.*

[d] Ingemuerunt iam olim dissensu laniati coetus puriorum sacrorum: nostra aetate ad concordiam & pacem reducendam eo magis pia pectora anhelant, quo maiora utrosque pericula circumstare intelligunt metuque ab hoste communi. Plurium utriusque partis Academicarum neque infimi nominis theologi huic conatui fauent. Ut, prouidente numine, id probitati sapientissimi Regis relictum esse uideatur, pacare, inter dissensionum procellas, fluctuantem Ecclesiam; disiectam componere; ruinae & naufragio proximam seruare; & ferenam nouo seculo adferre tempestatem.

[e] Testatissimae lites sunt, quas clausula *paragraphi quartae tabularum Risiuensis*, cum ubique fere in imperio, tum in palatinatu speciatim excitauit. Actum uidebatur de palladio puriorum sacrorum in Germania.

Dissentientium Ecclesiarum pax.

Turbarum compositio.

Clades

peribus atque egenis hominibus fouendis (f):
in iuris & aequi conficiendo codice (g): in emen-
dandis

Clades non tantum *reformatos*, quos dicimus, sed illos maxime tangebatur, qui dogmatibus Lutheri se addictos profitentur. Conciliatore REGE sapientissimo factum est, ut redirent ad se, hostilibus consiliis non parum commoti ordines, atque omnia in integrum restituerentur. Ingrati hospites sunt, qui tanto beneficio dignam gratiam non habent, cum imperio universo constet, REGEM, omni discrimine sublato, de utraque Ecclesia optime meritum fuisse. Quid in pari causa apud Silesios intercessionem Porussicae dare soleat augustissimus imperator, nemini potest esse ignotum. At haec officia ibi impenduntur pro coetibus Lutheranis.

Cura pauperum.

(f) Non tantum *ptochia* & *ptochotrophia* huc pertinent, in singulis fere alicuius nominis ciuitatibus, REGE imperante, maximo autem adparatu Berolini; Regiomonti & Halae instituta instaurataque. Verum, ne soli inquilinorum egestati succurrere uideremur, peregrinorum calamitate parum curata, singularis fiscus pauperibus destinatus est (die armen. casse) & negotium hoc viris primariae dignitatis commendatum, (einem besondern armen collegio) unde aduenae & hospites, rerum egestate adfecti, subleuantur. Dum haec scribo, instituti huius in hac ciuitate auspicia fiunt, de quo insigniter meritus est, supremus *Ecclesiae reformatorum* administer. Huius uiri,

quem doctrina, candor, prudentia & facundia commendant, industriae & rogationi, apud ciues ostiatim & maturo tempore apud principem interpositae, primordia etiam sua Gymnasium debet iuuentutis reformatorum. Qui utroque nomine gratiae posteritati eapropter commendari meretur.

(g) Id sibi inprimis agendum esse censuit a primordio imperii sui REX PORUSSIAE, ut *iustitiam* & ipse cerneret & iudices in prouincias delegati, dominam illam & reginam omnium uirtutum. *Suum cuique*, symbolum esse uoluit, ut iuris & aequi cultu nihil prius, nihil antiquius habere, uideretur. Quoties nouis constitutionibus leges emendauerit, exposuerit, suppleuerit, omnibus, qui forensia tractant, cognitum est, ut ingens illa uolumen efficere queant. Diuersae autem prouinciae diuersis legibus uiuunt, ut idem princeps non idem ubique uelle, uideatur. Quo ergo regis ubique regionum eadem uoluntas; iidem de iure sensus subditis omnibus essent: sapientissimus legislator *nouum iuris codicem* meditari cepit, quem incolae & peregrini eo cupidiores expectant, quo certiores sunt, leges a iustissimo atque sapientissimo rege expectari posse, aequitati indoli ac moribus gentium congruas, quibus potior Germania, in peregrino mari fluctuans, limpidis fontibus & pristinae integritati, quodam postliminii iure, restitui queat.

Codex nouus iuris Porussici.

dandis & constituendis publicis iudiciis (h): in subditis militiae adfuefaciendis (i): post in omnium horum custode, sacris scilicet publicarum literarum scriniis curandis ac disponendis (k) atque

Auspicia publicor. indiciorum.

(h) Alterum hoc est, quod iustitiae cultum promouet, si *publica iudicia* bene ordinata sint. Inter cetera, quae primordia sua a REGE habent, illud non omittendum est, ad quod e cunctis regni prouinciis ultimo solet prouocari. Anno cio dcciv illud auspicia sumpsit (*das ober appellations-gericht*) magno subditorum commodo & uotis illorum, qui grauitatem, impendia & impeditiones in foris, alias solennibus Germaniae fenserunt.

Die Land-Milice.

(i) REX Porussiae illis prouinciis imperat, quae homines alunt ad militiam prae ceteris Germanis idoneos, id est, frigoris, aestus, inediae patientes; uitae ac uulnere contemtores. In his principe loco habueris Guesphalos; Pomeranos; Venedos; Porussos. Licet igitur Romanorum instituta fuerint, militem a mercatura & agricultura cohibere, ne militiae taedium sumat aut effaeminatis moribus, animi mollitia & cura rei familiaris inficiatur: docuit tamen usus, aliam atque Romana longe praestantior indolem Brandeburgicis subditis esse, qui tantum non eodem temporeensem in hostes & in messem falces mittunt. Hac ratione factum est, ut circa annum cio dccii. e singulis pagis quidam legerentur,

qui, quoties otium ab agricultura esset, artem edocerentur militarem. In qua etiam ita breui tempore lecti profecerunt, ut nunc ab aratro ad militiam arcessi, neque accersiri inter gregarios tantum numerari, sed ordines ducere & instruere, queant. Instituti huius commoda non nemo ita aestimauit, ut crederet, facile nunc esse Porussiae REGI, ad exercitum centies mille militum spatio unius mensis cogendum. Stipendiario non hic attento milite, quem numerum ad quinquaginta millia hoc tempore putant adfurrexisse.

(k) Admonuit me huius instituti *magnif. dn. praeses*. Cum enim ueterrum diplomatum magnus semper per singulas regni prouincias thesaurus neque minor etiam ignauorum hominum neglectus fuerit, ut cum tineis & blattis certarent cedro dignissima monumenta: irreparabile damnum est, quod haec prouincia olim sensit, quo Caesarum ac Pontificum epistolae nitro; putredine; humore; imbre pluuiali perierunt atque tineis epulas pararunt. Tumulis instrumentorum tanti pretii illachrimare soleo, quoties tempora, loca, & uerum fatear, orcum cogito, in quo ceu Augiae stabulo quondam dispersae iacuerunt. Cogito autem quam saepissime.

Instauratio archiui.

que in pluribus tandem aliis rebus, quarum scientia me fugit numerosaque moles obruit scribentem & opprimit. Unicum idque praecipuum in his animo meo nunc obuersatur illud uulneratae & emeritae militiae VALETVDINARIVM, de cuius institutione, commodis in rem publicam ceterisque iuribus omnis nunc futura est dissertatio. DEI numen adsit dicendis.

§. II. VALETUDINARII (a) uocabulo COLUMELLA (b) & SENECA (c), Romani scri-

Valetudina-
rii significa-
tus.

Valetudina-
rii orthogra-
phia.

(a) *Ualeo*, *ualitum* originem dedisse *ualitudinari* uerbo nullum dubium est. Inde est, quod *Franciscus Marinus GRAPALDVS de partibus aedium lib. II. c. 7. p. m. 96.* *ualitudinari* scribat, idemque faciat *Claudius DAUSQUIUS in Orthographia tom. II. tractatu XX. pag. 326.* Uerum *Aldus MANUTIUS in epitome Orthographiae p. 115.* ait: *UalEtuto dixerim libentius, quam ualItudo, contra analogiam & ueteres libros. Uideo enim Horatium in sermonibus dixisse, ualEtudo, producta secunda syllaba. Quae si ualItudo dicas breuis erit, a supino ualItum.* Nummus etiam *Lauretani* habet; VALETV. Neque aliter inscriptio uetus apud *GRUTERUM p. 926. 8.* & *ONUPHRIUM lib. II. Reipubl. Rom. pag. 68.* Quam sententiam etiam sequuntur *Casspar RHOTIUS in Orthographia sub h. u.* & *Andreas BRABANTUS*, alii-que satellites Manutiani. Si operae

pretium esset, in diuerticulo haerere, meam quoque sententiam hic proderem. Scilicet *ualeo* uerbum duplex quondam supinum habuit *ualItum* & *ualEtum*. Inde duplex pariter scriptura *ualItudinarium* & *ualEtudinarium*. Illa quibusdam magis probata, quia sequitur peruulgatum supinum: haec congrua magis uoci primariae. Vicit apud me usus rationem.

(b) Duo loca sunt, quae huc pertinent. Unus *lib. XI. de re rustica. p. 364.* habetur editionis Stephani: Si quis sauciatus in opere noxam ceperit, adhibeat fomenta; si languidior est, in ualetudinarium confestim deducat & conuenientem ei curationem adhibeat. Alter *lib. XII. p. 413.* ualetudinaria, si uacent ab imbecillis, identidem aperire & immunditiis liberare, ut, cum res exegerit, bene ordinata & ornata & salubria languentibus praebeantur.

Ufus apud
Columellam.

(c) *Epistolarum ad Lucilium XXVII. p. 64.* Senecam.

ni scriptores alii vix occurrunt (*), locum significant, ubi curatio adhibetur aegrotis, imbecillis, fauciis, hominibusque aliis, qui in opere colendo siue toga siue fago, noxam ceperunt. Graeci suo olim sermone ὑγιασῆριον & διατητήριον dixerunt, interprete PHILOXENO (d); aut etiam, quod alii malunt, νοσοκομῆριον (e): quamuis nulla fere harum uocum auctoritatem ueteris Graeciae habeat, ut barbaris potius seculis omnes tribuendae esse, uideantur (f). Confirmat

B 2

ita

p. 64. his uerbis: *Non sum tam improbus, ut curationes aeger obeam, sed, tanquam in eodem ualetudinario iaceam, de communi malo tecum colloquor, remedia communico.* Idem lib. I. natur. quaest. in praefatione p. 253. *O quam contempta res est homo, nisi supra humana se erexerit. Quid est, cur suspiciamus nosmet ipsos, quia dissimiles deterrimis sumus? Non uideo, quare sibi placeat, qui robustior est in ualetudinario.* Quamuis alii sint, qui particulam in deletam uolunt, ut homo ualetudinaris intelligi uideatur.

Non alios apud autores. (*) Equidem Cl. SALMASTIUM scribere, scio; quod Romani in castris ualetudinarium, id est, singularem locum habuerint, in quem fauci & aegroti recepti sint, ita in *exercitation. ad SOLINUM* c. 40. p. 577. a. C. Verum neque is neque alii auctores laudant, quibus hoc uerbum proditum sit.

Graecis.

(d) Consule utrumque uocabulum

in glossario Graeco, a Philippo LABBEO edito p. 47. & 191. atque in Latino CTRILLI p. 190. ualetudinarium ὑγιασῆριον, διατητήριον, νοσοκομῆριον.

(e) Auctor ONOMASTICI, quod Glossariis. Stephanus procurauit p. 129. Cui etiam congruunt, quae HIERONYMUS habet in quadam epistola.

(f) Quamuis enim adpellatio uetus sit: est tamen noua in plerisque acui sequioris. significatio. Graece enim doctis notum est, quod uocabula ὑγιασῆριον, διατητήριον ad ualetudinem, siue medica arte siue διατητηρικῇ recuperandam respiciant: ceterae uoces personarum habeant rationem, si homines peregrini sint; si parentibus orbat; si confecti senectute; si grauioris morbi genere afflicti; si demum rerum oppressi egestate, quod uerba ξενοδοχείον; ορφανοτροφείον; γηροκομῆριον; νοσοκομῆριον; πτωχείον, omnino prodere

ita sentientem ANNA COMNENA (g), quae inter res gestas Alexii Caesaris, ualetudinarium emeritorum descripsit, neque tamen uel ipsa uel alii istius aetatis Græcum uerbum indicarunt, quod huic instituto congruum esset. Nam ὀρφανοτροφεῖον, quae tum ualetudinarij Caesaris appellatio fuit, rei parum respondet (h). Ipsa enim

prodere, uidentur. In qua tamen uocum & significatum diuersitate, usus sequioris aevi omnia commiscuit inuicem & confudit, ut ἰσοδυναμῶντα ab auctoribus fere habeantur. Eo forte respexit AUGUSTINUS, qui in *Iohannem*, tractat. 97. ita scripsit: *Xenodochia & monasteria* (adde uocabula eiusdem rei, haecenus recitata) *postea sunt appellata nouis nominibus, res tamen ipsae & ante nomina sua erant, & religionis ueritate firmanitur. Quid uero in causa est, quaeso! rem, uetustati cognitam adpellatamque, nouis iisque barbaris nominibus designari? Id mihi uidetur, diue pater: uel superbiam hic incusandam esse uel superstitionem doctorum Ecclesiae. Illa inuentionis gloriam adfectarunt, noua uocabula procudendo; hac uero polhui crediderunt puriora sacra, cognominibus hominum Ethnicorum. Non credo nullius momenti esse hanc observationem, unde constat, quare factum sit, ut barbaries Ecclesiam inuaserit & rusticitatis eam incusarint cultioris linguae magistri Graeci ac Ro-*

mani. *Vid. dn. praeses §. 7. p. 23. in disert. de philosophis caute legendis.*

(g) Institutum ipsum, ab Anna COMNENA lib. XV. *Alexiados* p. m. pud Comnenam. 484. plene descriptum inferius prosequar. De nomine autem quae habet, sequentia huc pertinent: Ὀρφανοτροφεῖον δὲ ταύτη τὸ ὄνομα Ὀρφανοτροφεῖον δὲ προσαγορεύεται ὅτι ἡ πρὸς τοὺς ὀρφανούς καὶ ἀποστρατεύσας φιλανδρεία τῷ αυτοκράτορι, ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα ἐπεκράτησε τῆς ἀπὸ τῶν ὀρφανῶν προσηγορίας. Plenius & ad rem magis, quam uerba, interpretes, Petrus POSSINUS: *Orphanotrophium commune nomen est. Quanquam in ea sane non soli orphani aluntur; sed militibus quoque aut emeritis aetate, aut morbo, mutilatione, uulnere debilibus receptum, isthuc commodum aperuit. Tamen uel a parte, ut sit, in totius nomenclationem appellatione praeualente; uel senibus quoque ac languidis egentibus orphanorum uerbo designatis, obtinuit orphanotrophi uocabulum, ad denotandum in uulgus hoc collegium.*

(h) Orphani uox uniuersim significat an pro quouis egeno?

Cur Christiani scriptores Graeco-barbara uerba effingere, quam puriora Romanorum sequi maluerint?

enim iura nostra (i) ORPHANI uerbo uti tantum solent pro egestate laborantibus pupillis. Quamuis negandum non sit, hoc & alia plura huius generis (k) uocabula adpellatione, atque significatu prorsus diuersa, saepe ultra, quam par est, inuicem commixta reperiri (l). Confusionis causam in eo repono, quod largitores horum beneficiorum primario quidem uel orphanos uel peregrinos uel morbo, uulnere aut animo aegros respexerint; quia uero uniuersim indigentiae mortalium succurrere, nos pietas iu-

B 3

bet

ficat hominem *orbum* siue parentibus siue fortunis siue utrisque. Hinc *orphanotrophia* dicta sunt contubernia pauperum generis cuiusuis. Inde orphani audiunt *pueri chorarii*, *l'enfans de choeur*, nostrae ciuitati die *current oder chor schuler*: quamuis in hoc numero plures reperiantur, qui superstitibus habeant parentes. Purior autem Graecia significatum forte nesciuit, ita late patentem. Rariora etiam medio aeuo exempla sunt, unde pauperes adultos orphanorum nomen habuisse constet, ut adeo hic *Comnenae* locus eo magis esse singularis uideatur.

ut etiam sine satisfactione & conueniant & conueniantur de rebus orphanotrophio & ipsis propriis orphanis competentibus.

(k) Iisdem enim omnia haec loca priuilegiis utuntur. *Novell. 123. c. religiosis a-* 23. *Oeconomus autem & xenodochos*, liis., *nosocomos, ptochotrophos & aliorum uenerabilium locorum gubernatores iubemus apud episcopum, cui subiacent, conueniri. Et Clementinae cap. 3. de religiosis domibus ut episcopo sint subiectae: quia contingit interdum, quod xenodochorum, leprosariorum, eleemosynariorum, seu hospitalium rectores bona ab manibus occupatorum excutere negligant, & quae sequuntur.*

(l) Ita scilicet, ut in orphanotrophis etiam senes; in gerocomiis iterum orphani alerentur; neque hospitalia tantum peregrinorum asyla essent; aut in leprosariis nullius cura haberetur, nisi leproforum.

Quae inuicem commixtae.

Loca iuris
Romani de
orphanotrophis.

(i) Patet hoc ex *l. 32. C. de Episcop. & Clericis: Orphanotrophii pupillorum sunt quasi tutores, adolescentum quasi curatores. atque ex alio loco Novell. 131. cap. 15. Orphanotrophii tutorum & curatorum fungantur officio: ita tamen*

bet [m]: factum saepe est, ut, quod uni pauperum generi destinatum fuerat, ad subleuandam alterius calamitatem, siue indulgentia siue uoluntate benefactorum, adhiberetur. Propius ad nostrum institutum accesserunt mores sacrorum collegiorum, seculo forte decimo: quibus solenne fuit in contubernio religiosorum conclaue aliquod dicare hominibus ualetudinis aduersae [n]. INFIRMARIO, barbara id uoce significat-

ad regulas
pietatis.

(m) Qui in beneficiorum largitione *siestas* faciunt, illi, procul mihi abesse uidentur a pietate. Quo enim quisque beneficii indigentior est, eo *proximior* uideri debet tuae largitati. Haec est sacri codicis praeceptio. Hanc qui uiolat, ille bona faciendo male facit: neque calamitate aut miseria aliorum tangitur; sed sua agitur ambitione. Utinam ptochotrophiorum conditores sibi in animum renocarent decretum SERVATORIS: *merces uestra apud homines.*

Infirmariū in
monasterio.

(n) Rem ipsam omnium clarissime describit *constitutio Cardinalis BORRHOMAEI*, aut potius, qui *Constitutiones eius Synodales prouinciae Mediolanensis* congeffit & cum commentario edidit *Uenetiis Dominicus ZUCHINETTUS a Suna lib. VI. num. 27. de instructionibus Ecclesiasticae fabricae p. 709.* porro ualetudinarium, locus is scilicet, in qua ualetudinariae aegritudineque affectae uel conualescentes moniales curantur, exstrui debet in situ

non interiori monasterio, sed paululo remotiori, quam proxime ianuae auditorii, at loco inprimis salubri. Haec ualetudinarii structura partes item habebit tum supertores, tum inferiores, triclinium uidelicet, longe patens cubitis circiter uiginti; late pro ratione longitudinis; coquinam unam; cellam promptuariam unam; cellam lauationis; chortem cum suo puteo; liquide partium: cellas binas ternasue inferiores, quae mediocri magnitudinis singulae tres lectos capiant & caminum praeterea habeant aut singulae aut binae. A superiori autem parte cellae cubiculares sint quatuor aut sex moderata etiam amplitudine cum camino, habeantque secessum latrinarum. Et mox pergit idem: Communis ille curationis aegrotantium locus, quem infirmariam uocant, ubi adhuc exaedificatus exstrususue non est, quam citissime potest, constituatur. Extra cuius loci fines monialis aegrotans ne cubet. At ualitudine recuperata, illic ne diutius more-

ficarunt [o]. Ceterum nostri generis VALETVDINARIA Galli dicunt LA MAISON DES INVALIDES [p]: Germani, faciles imitatores, INVALIDEN-HAVS [q]. Consultius tamen esset, reiecto habitu peregrino, nouum uocabulum ciuitate donare & aures uerbis, in Germania natis, adsuefacere. Ego dicerem BRESTENHOF; BRESTEN-PFLEG; SOLDATEN-PFLEG [r] sed meum est sequi leges, non effingere aut dare.

§. III.

uerbi usus in
ueteri Eccle-
sia.

tur, deliciarum causa. BARBOSAM & centum alios hic laudare possem; sed quid opus est in re clara prolixum esse. (o) Quod congruo rei uerbo & hodie ualetudinarium ab elegantioribus Romanae Ecclesiae scriptoribus dicitur, & dictum fuerat olim: illud barbaris doctoribus audiit *infirmarium*, Gallis *enfermerie*. Etiam *infirmatorium* legitur eodem sensu apud AUCTOREM *chronici montis Petri* ad an. 1219. pag. 124. Sed Carolus du FRESNE & Henricus SPELMANNUS in glossariis suis loca plurima congeserunt, quae exscribere nolo, ut exscripsit HOFFMANNVS in *lexico*, quod uocat *uniuersale*.

Galli la mai-
son des inua-
lides.

(p) Lexicographi Galli hic confulantur & inter hos RICHELLET. Alii uero adpellant haec emeritorum ualetudinaria, *les hostels des invalides*. Ita enim singulare uolumen extat, in limine ita inscriptum. *Description ge-*

nerale de l' HOSTEL Royal DES INVALIDES etabli par Louis le Grand a Paris audit hotel 1683. f. Neque inter illud atque hoc nomen magnum apud Gallos discrimen est, quibus *hotel & maison* quandoque idem faciunt, interprete, uiro erudito MENAGIO p. 405. *Hotel, d' hospital.* Les Gascons disent *hostau & oustal*, pour maison.

(q) Olim non ab omni ratione alienum fuerat, rem, qua nostra patria caruit, peregrino nomine significare. Verum cum PORVSSIAE REGI auspicia nunc debeantur PRIMI EMERITORVM VALETVDINARII in Germania: institutum nouum peculiare non minus nomen promereri uidetur.

(r) *Brest* uocabulum Germanis notat *inualidum* senecta, morbo, uulnere. Atqui hoc est, quod definitum uolumus dictione *ualetudinarium*. Commodius forte *Bresten-pfleg*.

Uox Emeriti.

§. III. EMERITORVM [a] uerbo, quod alterum est, uti hic maluimus, quam INVALIDORVM, quo delectantur Galli [b]. Ea certe VALETVDINARII instituta sunt; ne milites sua forte culpa maloque suo inualidi, in hoc publicae largitatis contubernium adsciscerentur [c]: sed illi tantum, qui inualentiam aliquo militaris officii

Emeriti uox communem habet significatum.

(a) Equidem *emeriti* uerbum commune esse uidetur, cum *emeriti boues*; *emeritae apes*; *emeriti canes*; *emeritacus* passim apud auctores integrae Latinitatis reperiantur: ut adeo PRUDENTII quoque uersus nihil peregrini habeant, quos lib. II. in *Symmach.* extremo recitat:

Nubit anus ueterana, sacro perfuncta labore,

Desertisque locis, quibus est famulata iuuenta:

Transfert emeritas ad fulcra iugalia rugas.

Frequentius militarem.

Frequentior tamen eius significatus est de officiis militiae, ut a pluribus interpretibus tantum non pro uerbo *militari* habeatur. CTRILLI exemplum nobis hic occurrit, qui in glossario p. 64. scribit: *Emeritus* ἐντιμὸν κατὰ στρατιωτικὰς καμάτας ἀπολειττεργήσας, ἢ ἀποστρατεύσας ἀπολυθεὶς στρατείας & Ioach. CAMERARIUS in commentariis utriusque linguae p. 27. n. 36 *emeritos* dicit ἀπομάχης, ἀμάχης ἀπολέμης, ἢ ὑπὲρ τὸν κατάλογον. Quod etiam iura nostra pluribus locis demonstrant, qualia reperiuntur in CO-

DICE THEODOS. l. 3, quae inprimis huc facit, de testimoniali ex tribunis: Quae quidem, contra emendicatas missiones scripserat, omnia officere illis aliquando non patimur, quos emeritos felicibus castris uel honesta interdum aduersae ualetudinis missio uel uulnerum laudabilis excusatio; uel emensum sub signis tempus, absoluit. Eadem causa *emeritum* pro militiae praemio accipitur in pandectis. L. 3. §. 8. & 12. l. 5. §. 7. de re militari.

(b) Inualidos milites pro infirmis Inualidi uox. LIVIUS dixit lib. III. c. 72. Dixerunt etiam alii post eum. Claudius Franc. MENESTRIER p. 18. en l'histoire de Louis le grand par les medailles nummum exhibet, *ualetudinari* Parisiensis figura atque his uerbis inscriptum: MILITIBVS SENIO AVT VVLNERE INVALIDIS. Gallis forte in deliciis est uocabulum *inualidorum*, quod cum uernacula illorum *les inualides* congruere uideatur. Ego malim una *emeritotum* uoce rem omnem complecti.

(c) Constat hoc ex illis, quae inferius sigillatim dicturi sumus de omnium

ficii genere sibi contraxissent [d]: siue id factum esset aetate [e]; siue uulnere [f]; siue alius morbi grauitate [g]. Omnes enim hi casus iustam honestamque missionem faciunt [h] atque emeritorum, & beneficii illorum conciliant dignita-

C

gnita-

Quare hic
parum con-
grua?

Emeriti cur
olim uetera-
ri.

Emeriti ae-
tate.

nium fere gentium uoletudinariis. Huc quoque facit l. 3. §. 8. ff. de re militari; qui militiae tempus in desertione impleuit merito priuatur.

(d) Pertinet huc locus ISIDORI lib. IX. Origin. cap. 3. EMERITI, inquit, solutique militia, qui iam in usu praelii non sunt: quia mereri; dicitur militare; a stipendiis scilicet, quae merentur. Idem & ueterani dicuntur: quia iam in usu praelii non sunt; sed post multos militiae labores, quietis suffragium, consequuntur. Coniecto exinde, qui olim ueterani audiuerunt, quod eos senectus excusaret ab incommodis belli, quae gratis & reipublicae causa qua ciues & subditi sustinerant; illos post, ex quo mercenaria militia facta est, stipendiaque militibus soluta, emeritos nominatos fuisse.

(e) Ne in antiquis auctoribus exscribendis prolixus simus, illorum uti malumus oratione, qui hanc operam iam occuparunt. Johannes Anton. VALTRINIVS lib. VI. c. 5. de re milit. Rom. p. 365. inquit: inter dona militaria numeratur missio honesta, quam qui esset consecutus, simul a militia uacationem habebat. Haec autem duplex fuerat iusta & gratiosa. Iusta data est

iis, qui legitima militiae annos omnes consecissent: gratiosa extra ordinem gratiae & honoris causa tributa l. 3. ff. de iis, qui not. infam. Pergit Sertorius VRSATVS in notis Roman. p. 159 Tempus legitima militiae lege Serui Tullii fuit ab anno XVII. ad an. XLVII licet quandoque mutata fuerit.

(f) Clare & plene MACER l. 13. ff. Uulnere de re militari §. 3. uerba eius sunt: Missi num generales causae sunt tres, honesta; causaria; ignominiosa. Honestae est, aliis iusta aut legitima dicitur, quae, tempore militiae impleto, datur. Causaria, cum quis uitio animi uel corporis minus idoneus militiae renunciatur. Ignominiosa causa est, cum quis propter delictum sacramento soluitur.

(g) Non opus esset, proxime adlegato loco alium hic addere. Sed quia APVLEIUS in manus incidit, non possum, quin eius uerba hic exscribam. Sunt autem in lib. IV. de asino p. 143. haec: rebar enim me iam debilem prorsus & exanimatum mereri causariam missionem.

(h) Emeritum itaque militem habeo, qui militia dimissus est uel propter tempus; uulnus; morbi genus aliud.

Emeriti uario genere.

Itemque IV-
RIS.

gnitatem (n). IVRIS uocabulum, quod re-
stat, eo sensu nobis accipitur, ut & naturae &
gentium decreta ciuiliaque diuersorum instituta
complectatur. Neutrum enim ab emeritae
militiae beneficiis alienum esse, illa docebunt,
quae per diuersa temporum interualla & histo-
riam plurimarum gentium, sumus scripturi.

GENTIVM
diuersarum
INSTITV-
TA circa ua-
letudinem e-
meritorum.

§. IV. Cum enim plurimum in animis
mortalium possint exempla aliorum, apud prin-
cipes maxime, qui facilius imitatione ducuntur
quam praeceptionibus (a): illud principio com-
monstrandum esse, existimo, quod communi
quodam concentu, conspirauerint in eo popu-
li cultiores, egestati emeritorum militum subue-
niendum esse, quamuis remedia ad finem hunc
apud diuersos diuersissima fuisse, in antiquis mo-
numen-

Nos de utro-
que.

(n) Inter EMERITOS primo re-
periuntur, qui propter *senectam* tales,
qui dicti sunt olim *ueterani*. Quo-
rum duo *tituli* faciunt, unus in *ff. 18.*
libri XLIX. alter in CODICE 47. lib-
ri XII. de ueteranis & priuilegiis eorum.
Deinde qui uulneris aut morbi causa
sacramento militari soluantur, & mi-
lites audiunt *inualidi* LIVIO lib. III.
c. 72. Utrique, quod honestam missio-
nem fecere l. 3. C. Theod. de testim. ex
tribun. & l. 13. ff. de re militari, emer-
itorum nomine beneficioque condigni
uidentur.

(a) Facile ad intelligendum est, qua-
re tantopere principibus commenda-
ra sit historia rerum bene gestarum.
Solae enim praeceptiones uel parti-
um studia uel austeritatem sapiunt
magistrorum & puluerem quendam
scholasticum: ab utroque autem prin-
cipes abhorrent. Contra, si lauda-
bilium principum exemplis illustratur,
quicquid inter principis officia repo-
nitur; cognoscitur inde, rem usu com-
probatam & principis persona nullo
tempore indignam fuisse.

Exemplis
magis Princi-
pes ducun-
tur, quam
praeceptio-
nibus.

numentis reperiamus. Ante Graecos non me-
mini, aliquid huius rei constitutum fuisse. Si
coniectari licet, id mihi in causa uidetur fuisse;
quod antiquissimae gentes, PERSARVM exem-
plo, mercenarium militem fere nesciuerint, ue-
rum omnis populi multitudo regis imperio co-
acta sit (b); quae, bello peracto, suas protinus
in sedes dimissa, absque aliis stipendiis, commo-
dis aut praemiis quam his, quae cuique ex prae-
da su-

Ante Graecos
an huius rei
memoria oc-
currat?

C. 2

da su-

Perfae mer-
cenario non
utuntur mili-
te.

(b) Manifestus locus est HERO-
DIANI in *Alexandro* lib. VI. p. m. 580.
ubi suo etiam tempore scribit de mo-
ribus Persarum: ἡ γὰρ δὴ μισθοφόροις
χρῶνται στρατιώταις οἱ βαρβάροι ὥσπερ
Ῥωμαῖοι, ἡ δὲ στρατόπεδα ἔχουσι ἀνθρώπων
καὶ μένοντα, πόλεμους τέχνας ἐγγεγυμνα-
σμένα· ἀλλὰ πᾶν τὸ πλῆθος τῶν ἀν-
δρῶν, ἔσθ' ὅπῃ καὶ τῶν γυναικῶν, ἐπ' αὐτὴν
κελεύσῃ βασιλεὺς, ἀθροίζονται· Διαλυ-
θέντες δὲ τῷ πολέμῳ, ἕκαστος εἰς τὰ ἑαυ-
τοῦ ἐπανέρχεται, τοσῶτον ἀποκερδήσας ὅ-
σα αὐτὸν ἀρεπαγῆς αὐτῷ περιγένηται. Ne-
que enim mercenario milite utuntur
barbari (Perfae) quemadmodum Roma-
ni consueverunt (conferatur Herodia-
nus lib. II. p. 507.) neque statim ca-
stris exercitus habeat, qui bellorum ar-
tibus exerceantur: sed omnis multitudo
uirorum, nonnunquam autem mulierum
quoque, regis congregantur imperio, quae
mox bello peracto, suas protinus in sedes
dimittitur, ea demum praemia belli re-
ferens, quae cuique ex rapina supersu-
erint, Inde est, quod Persarum rex ua-

cationem militiae nemini dederit: sed
regem omnes subditos oportuerit se-
qui. Memorabilia sunt, quae HE-
RODOTVS lib. IV. p. m. 302. & VI. p.
407. narrat ex eoque SENECA repe-
tit lib. III. de ira c. 16. & 17. Rege,
Persarum, milites scribente, patrem
multis eum rogationibus atque la-
chrymis adiisse, ut ex quinque filiis
uni tantum uacationem daret, qui
ipsi in extrema senecta domi solatio
esset. Quid rex ad ea? elige, inquit,
unum. Elegit nominavitque pater,
cuius desiderio inprimis flagrauit.
Illico rex electum occidit & in duas
partes distractum ab utroque uiae la-
tere posuit, & hac uictima lustrauit
exercitum. Alia historia est, sed e-
iusdem regni. Rogat pater, ut ex
triga filiorum unum dimitteret ex mi-
litia: reponit rex, omnes dimittam,
quos uero statim interemit atque in-
teremitos proiecit patri, ut sibi auf-
ferret.

De mercenaria militia apud Persas.

da supererant. Quamuis enim de eadem quoque gente legitur, Græcos quandoque milites ab ea conductos fuisse (c). Quia uero peregrinorum nulla cura fuerat (d), uti merces, operis cessantibus, in conductione cessat (e), ita emeritis

Mercenarios tamen habuerunt Graecos.

(c) Factum id esse a primordio rei publicae ad interitum eius, ex annalium constat monumentis. De uetustis temporibus euoluendus est XENOPHON lib. VIII. de institutione p. 165. καὶ ὅδε ἔτι ἀνευ τῶν ἐλλήνων εἰς πόλεμον καθίσταται, ὅτε ὅταν οἱ Ἕλληνες αὐτῷ ἀντιστρατεύωνται, ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτους ἐγνώκασιν μετ', Ἑλλήνων τὰς πολέμους ποιεῖσθαι. De postremo Persarum imperii casu ARRIANVS lib. I. pag. 46. Alexandrum caesorum non solum Persarum corpora sepeliuisse, sed etiam τὰς μισθοφόρους ἑλλήνας, οἱ ἔξιν τοῖς πολεμίοις στρατεύοντες ἀπέθανον ὅσους δὲ αὐτῶν αἰχμαλώτους ἔλαβε, τούτους δὲ δήσας ἐν πύλαις, εἰς Μακεδονίᾳ ἐπεμψεν ἐργάζεσθαι, id est, mercenarios Graecos, qui, Persarum stipendia facientes, in pugna decesserant. Qui autem mercenariorum uiui in ipsius potestatem peruenerunt, ad ergastula damnatos in Macedoniam misit. Quoniam, quod subiicit, aduersus publica Graeciae decreta pro barbaris aduersus Graecos, conciuēs suos, militassent.

Compositio diuersorum locorum.

(d) Ita BRISSONIVS lib. III. de regno Persar. p. 286. cum p. 325. conferri & conciliari debet. Persas scilicet mercenariam militiam nesciuisse inter subditos suos, qui patriam suis impensis contuebantur: peregrinis ta-

men stipendia, ut militarent, omni tempore persoluisse.

(e) Ita sane iure ordinario res se habet. Quod famulo, aegritudine aut morbo impedito, quo minus domino conductori seruitia praestet, neque ab hoc ei merces debeatur multo minus alimenta arg. l. 15. §. 6. ff. loc. conducti, qua, operis non praestitis, merces repeti solet. Neque etiam sententia iuris Romani, rationibus destituitur, quas inuestigant & produnt doctores. Primo enim labor & pecunia diuisionem accipit l. 10. pr. cum tamen labor ff. de annui, legatis, ut tantum solui possit, quantum operae datum esse, cognoscitur. Deinde merces in conductione rem conductam ut conditionem ita respicit, ut, hac cessante, etiam illa cesset, l. 13. §. 7. ff. locati conducti. Post regula iuris est, quod casus facienti noceat, ad factum obligato. Demum ex eadem causa, mortuo famulo, eius heredibus non soluitur merces, nisi pro rata temporis, quo seruiit setuitutem defunctus, Matth. COLERVS Part. I. decis. 201. n. 14. Quod alimenta concernit, neque haec debentur famulo in seruitiis atque operis impedito. Nam alimenta pars sunt mercedis, ut argumenta habentur pro liberando domino, conducto-

An famulo aegroto merces debeatur aut alimenta?

emeritis non expectanda fuerunt commoda ulteriora, sed stipendia cum seruitiis finita sunt. Saepe tamen adeo iniquum uisum est, peregrini etiam militis absque praemio ullo emeritoque facta missio (f): ut Germanorum (g); Anglo-

C 3

rum

ductore allata, hic quoque prodesse, uideantur. Praeterea etiam praecipiunt iura nostra; ut hoc casu domini famulos ualetudinarios dimittant ad uictum & cultum, quem ipsi non debent, aliunde quaerendum *l. pen. §. 1. ff. de operis libertorum*. Non dimouet ab hac sententia, si famulo damnum etiam dederint seruitia domini. Neque enim hoc ullo iure cogitur dominium resarcire, ut bene notat CARPZOVIVS *P. II. Const. §. 2. def. 14. p. 870*. Quod eousque uerum esse, perillustri STRYKIVS agnoscit *ad Lauterb. p. 592*. nisi res periculi plenissima ipsis demandetur. Quamuis enim dici possit, habere etiam sic locatorem operarum, cur re, periculi plenissima, mercedem uoluerit promereri; deinde ipsa merces soleat augeri in operis, magna pericula ferentibus: tamen, quod stricto iure non fit, uirtus nobis imperare uidetur. Quorsum digitos etiam intendunt Iohannes de DICASTILLO *lib. II. de iustitia & iure tract. 14. disp. I. dub. 5. n. 147. pag. 1002*. Ludou. MOLINA *de iustitia & iure tractat. II. disp. 493. p. 1078. & disp. 505. p. 1135*. taceo alios plures, qui his laudantur.

(f) Non eadem prorsus ratio locatoris operarum cum milite merce-

nario. Ille plerumque certo temporis spatio conducitur: hic perpetuo iure, si uisum ita fuerit reipublicae. Ille iurisdictioni non subest conductoris; subest autem hic. Ille, praeter alimenta, mercedem accipit, unde prospicere futurae potest indigentiae: huic uix tantum stipendium est, ut famem ac sitim cibo ac potu depellat. Illi manuariae operae uitae periculum raro & uix sine culpa facientis adferunt: hic autem spiritum trahit uenalem. Superfunt etiam diuersitates aliae, quae mihi omnino suggerunt, non adeo firmum esse filum consecutionis ab operarum locatore ad militem mercenarium. Potius seruorum hi rationem habent, quorum in aegritudine curatio dominis incubuit *l. 4. §. 5. sub fin. ff. de statu liberis*. Atque hoc idem etiam est, quod Romanos mouit, ut non solum ualetudinariorum curationem tribunis militum commendarent *l. 12. ff. de re milit. & l. 6. ff. de iure immunitatis*: sed etiam emerita statuerent militia missis *l. 3. §. 8. & 12. ff. de re militari*. Sed de hoc instituto inferius est dispiciendum.

(g) Exitium Germaniae, a nullo unquam populo subactae, Hunnorum irruptiones tempore Arnulphi Caesaris

neque curatio debeatur neque alimenta, uti locatoribus operarum.

Exitium ex hac doctrina pronatum Germanis.

An militibus
uulneratis

rum (h); Siculorum (i); ipsius etiam imperii orientalis (l) exempla supersint, qui miram rerum conuersionem & tantum non interitum inde reipublicae contraxerunt.

Cura inualidi militis apud Græcos.

§. V. GRAECI, ut ad illos nunc progrediamur, inualidorum militum curam maximam habuerunt. De Solonis consilio egregia com-

ris minitatae sunt. Sed quaeso! num aliam illae causam habuerunt, quam hanc, quod Hunnis, mercenariis militibus primus uteretur in bellis Morauicis. Quo indomito & effrenato hoste denicto, cum dimitterentur uictores Hunni, longe iniquum illi existimarunt, sanguine suo Germaniae prouinciam redemisse, & peracto labore, nunc in exilium depelli. Inde, uerso armorum ordine, in Germanos mouerunt & patriam nostram irruptionibus, spoliis, igne ac ferro misere affixerunt. Et uero exitium attulissent Germaniae atque hanc in seruitutem rede-gissent: nisi Henricus auceps & huius successor Otto uires iterum collegissent atque, clade Hunnis illata, liberassent patriam nostram ab eaque futura etiam pericula auerruncassent.

Anglis.

(h) Angrorum Saxonum in Britannia idem cum Hunnis institutum; sed rei tentatae felicius longe successus fuit. Cum enim stipendia mererent in Britannia contra Scotos: his in ordinem redactis, quod regni subditos

habere nollent copias auxiliares: Saxones hanc iniuriam bello uindicarunt neque ante arma posuerunt, quam omnem regionem in potestatem suam rede-gissent, pristinis incolis in *VValliae* deserta compulsis.

(i) Normanni enim praedones, in auxilium uocati a Siculis contra Turcas, insulae ac regni inuasores, sedibus sibi praestita iam opera, inter Siculos negatis, incolas patronos adorti sunt, rerumque summam ad se pertraxerunt.

Siculi.

(l) De Heraclio imperatore hoc maxime intelligendum est. Is enim stipendiarios Arabes habuit: quibus cum missionem dedisset, illi Saracenis accesserunt atque perpetui proditores ac hostes perstiterunt aduersus imperium orientis. Quid dicam de occidente? Neque hoc sane imperium expilatum direptumq; fuisset a VVestgothis, Herulis, Ostgothis & Longobardis, nisi germanicae hae gentes stipendia meruissent apud Romanos & principio saepius pro emeritis, quae eis debebantur, male habitae essent.

Imperium orientis.

commemorat LAERTIVS (m): qui, cum Ath- LL. Solonis.
letis constituta praemia explosisset, illud serio
commendat, ut pecunia ista potius ad educati-
onem filiorum, si quos milites in praelio occisi
aut uulnerati reliquissent, impenderetur. Tan-
ta etiam religione hunc morem tenuerunt Grae-
ci, ut non solum testes nobis hodieque gra-
uissimi supersint, PLATO (n); LESBO-
NAX

Solon de cu- (m) Locus est lib. I. segm. 55. p. 34.
randis militi- in uita Solonis: Συνέειλε δὲ καὶ πᾶς τι-
bus uulnera- μάς τῶν ἐν ἀγῶνι ἀθλητῶν. Ολυμπιο-
tis.

νίκη μὲν πέντε πεντακοσίας δραχμάς,
Ισθμιονίκη δὲ ἑκατὸν, καὶ ἀνάλογον ἐπὶ
τῶν ἄλλων· ἀπειρόκαλον γὰρ ἐξαίρειν τὰς
τέτων πρῶτος· ἀλλ' ἀμεινον ἐμείνων τῶν ἐν
πολέμοις τελευτήσαντων, ὧν καὶ τὸς υἱὸς
δημοσίᾳ δεῖν τρέφεσθαι καὶ παιδεύεσθαι·
οὐδὲν καὶ ἐξήλυν καλοὶ καὶ γαδοὶ γίνεσθαι
κατὰ πόλεμον· ὡς Πυλὺς Ζηλῶ, ὡς Κυ-
ναῖγειρος, ὡς Καλίδμαχος, ὡς σύμπαν-
τες οἱ Μαραθωνομάχοι· ἔτι δ' Αἰμόδας
καὶ Ἀριστογείτων, καὶ Μιλτιάδης καὶ
μυριοὶ ὅσι. Athletarum etiam (der
Klopfechter und Marxbruder) prae-
mia castigata moderatione concepit. Et
ei quidem, qui olympia uicisset quin-
gentas drachmas: qui uero Isthmia, da-
re centum promittit eademque ratione
in certaminibus ceteris. Esse enim ab-
surdum in eiusmodi honoribus modum
desiderare. Eos enim potius qui in
praeliis occubuisse, praemiis esse ho-
norandos, quorum filios e publico nutri-
endos erudiendosque praecepit. Quo

sane animati uniuersi fortiter ac stre-
nue in bellis dimicabant. Sic Polyzee-
lus, scilicet Callimachus, sic omnes, qui in
Marathonis expeditione pugnaverunt.
Sic praeterea Harmodius, Aristogiton,
Miltiades innumerabilesque alii.

(n) Plato in Menexeno p. m. 527. Plato de iis-
tῆς δὲ πόλεως ἴσε περ καὶ αὐτοὶ τὴν ἐ- dem studes.
πιμέλειαν, ὅτι νόμος θεμένη περὶ τὸς τῶν
ἐν τῇ πόλει τελευτήσαντων παῖδας δὲ
καὶ γενήτορας, ἐπιμελεῖται, καὶ διαφε-
ρόντως τῶν ἄλλων πολιτῶν προσέτακται
φυλάττειν ἀρχὴν ἢ περ μεγίστη ἐστίν, ὅπως
ἂν οἱ τούτων ᾗ ἀδικῶνται πατέρεσσι καὶ
μητέρες· τὸς δὲ παῖδας συνεκτρέφει αὐ-
τὴ προθυμμένη, ὅτι μάλιστα ἀδελφὸν αὐ-
τοῖς τὴν ὁρφάνιαν γενέσθαι· ἐν πατρὸς
χρήματι καταστᾶσα αὐτοῖς αὐτὴ, ἔτιτε
παισὶν ἐστίν, καὶ ἐπιδὴν εἰς ἀνδρὸς τέλει-
ῳσιν, ἀποπέμπει ἐπὶ τὰ σφέτερος αὐτῶν,
πανοπλίᾳ κοσμήσασα ἐνδεικνυμένη καὶ ἀ-
ναμιμνήσκουσα τὰ τῷ πατρὸς ἐπιδεδού-
ματα, ὅργανα τῆς πατρῴας ἀρετῆς δι-
δοῦσα. καὶ ἅμα οἷον ἔχον ἀρχεσθαι
ἵεναι ἐπὶ τὴν πατρῴαν ἐσίαν, ἀρχοῦντα μετ'
ἰσχυρῶ ὅπλοις κεκοσμημένον. Uersio in-
terpre-

NAX [o]; AESCHINES [p] aliique, inualidorum militum liberos e publico aerario cultum & uictum accepisse, atque curatum esse diligenter, quo illi ad uirtutes & artes bene educerentur:

terpretis haec est: Ciuitatis uero providentiam ipsi minime ignoratis, quae statutis legibus, parentes & filios eorum, qui in bello interiere, tutatur, & ante alios cives summo magistratui talium committit curam, ne ulla prorsus iniuria parentes eorum afficiantur. Filios autem educat ipsa, studetque ut illis ignota sit orbitas. Nam ipsa parentis gerit uicem, & dum pueri sunt, & cum ad maturam aetatem uenerunt, ad officia sua transmittit, omni armatura fulcit & ornat, patris studia ostendit memoratque, dum paternae uirtutis tribuit instrumenta. Ac simul auspicii gratia iubet tunc primum domum paternam ingredi filium quasi imperaturum & armis cum robore fultum.

Lesbonax

(o) LESBONAX in Protreptico, f. in hortatione ad milites Atticos p. m. 211. in Gruteriana uersione: *Quanam mors dulcior? aut quorum post mortem maior gloria est? sepulcro publico digni esse existimantur, sacra in honorem eorum peraguntur, ludii item constituuntur, ac pro corpore mortali monumentum immortale relinquunt: liberi uero eorum, publice enutrientur.*

Aeschines

(p) AESCHINES κατά κτησιφώντων p. m. 75. ex edit. Stephani: *τίς ἄν ἀλγύσειεν ἄνθρωπον ἔχον, ἢ καὶ παιδάδας ἰλσούδους, ἀναμνηθεὶς ἐν τῇ πόλει*

ἀτρεῖς ἐμνήσονται (εἰ μὴδὲν ἕτερον) ὅτι ταύτη ποτὲ τῇ ἡμέρᾳ (Διονυσίοις) μελλόντων, ὥσπερ νυνὶ, τῶν τραγῳδῶν γίνεσθαι, (ὅτ' εὐνομεῖτο μακρόν ἢ πόλις καὶ βελτίσι προσάταις ἔχρητο,) προσελθὼν ὁ κήρυξ, καὶ παρασησάμενος τὸς ὁφειλόντας, ὧν οἱ πατέρες ἦσαν ἐν τῇ πολέμῳ τετελευτηκότες, νεανίσκους πανοπλία κεκοσμημένους, ἐκέρυττε τὸ κάλλιστον κήρυγμα, καὶ προτρεπτικώτατον πρὸς ἀρετὴν. ὅτι τὸς δὲ τὸς νεανίσκους ὧν οἱ πατέρες ἐτελεύτησαν ἐν τῇ πολέμῳ ἄνδρες ἀγαθοὶ γενόμενοι, μέχρι μὴ ἥσῃς ὁ δῆμος ἔτρεφε: νυνὶ δὲ κατοπλίσας τῇ δὲ τῇ πανοπλίᾳ, ἀφίησιν ἀγαθῇ τύχῃ τρέπεσθαι ἐπὶ τὰ ἐαυτῶν, καὶ καλεῖ εἰς προεδρίαν. Hieronym. V Volfo interprete haec ita se habent: *Quis enim, non graecus modo, sed homo liberaliter institutus, non ingemiscat, si nihil aliud, illud saltem in theatro recordatus, hoc quondam die tragoedis, ut nunc, in scenam prodituris, quo tempore melius erat morata ciuitas, & a magistratibus melioribus gubernabatur respublica, praeconem, simul ac prodiiisset, productis orbis filiis, quorum patres in bello occiderant, adolescentulis totius corporis armatura decoratis, pulcerrimum & ad uirtutem expetendam quam maxime proficuum, praeconium pronuntiare solitum? Populum hos adulescentulos, quorum pa-*

tur: sed etiam, ARISTIDIS [q] uerissimo iudicio, ob hanc causam leges Graecorum singularem prae aliis omnibus pietatis commendationem accepisse, uideantur. Neque liberis tantum pro- Pisistrati. spexerunt Graeci, uerum ipsis etiam inualidis militibus, ne miserum id genus mortalium, post praeclara in bellis merita, panem ostiatim mendicando dedecus reipublicae adferret aut notam inureret turpissimae in ciues ingratitude. Pisistrato tribuit hoc publicae largitatis institutum PLVTARCHVS (r): quamuis, HERA- aut potius Solonis quo- CLIDE auctore, is legem hanc non tam con- que. didisse, quam a Solone traditam, instaurauisse

D in me-

tres in bello fortiter pugnantes occiderant, usque ad pubertatem aluisse, nunc autem hac armatura tectos, auspiciato & bonis auibus, ut ad res suas reuertantur, dimittere, & ad suum quemque ordinem, itaque obtinendae in republica dignitatis uocare.

Aristides.

(q) ARISTIDES tom. I. orat. ed. Canteri p. 331. μόνοι δ' ἀπάντων ἀνδρῶ-
πων τρία ταῦτ' ἰνομίσαστε τῶν μὲν ὑπὲρ
τῆς πόλεως τελευτησάντων, αὐτῶν μὲν
ἐπαίνους ἐπὶ ταῖς ταφαῖς καὶ ἕκαστον ἐτ
λέγειν. Τὰς δὲ παῖδας δημοσίᾳ τρέφειν
ἄχρῃς ἤβης, καὶ τῆς αὐτῆς ἀποπέμψαι ἐ-
πὶ τὰς πατρῴας οἰκὰς μετὰ τῶν πανοπλι-
ῶν· τὰς δ' ἀδυνάτους τῶν πολιτῶν δημο-
σίᾳ τρέφειν· interprete Guil. CANTE-
RO: Soli autem ex omnibus haec tria

*lege sanxistis: ut qui pro patria obis-
sent, cum ipsi quotannis publice lauda-
rentur: tum eorum liberi usque ad pu-
bertatem de publico alerentur, postea
domum paternam quisque cum integra
armatura remittendi: debiles item ciues
publice nutrentur.*

(r) In uita Solonis p. 36. sub finem, An origo le-
ubi inquit: καὶ νόμους αὐτὸς, Pisistratus, gis uindican-
ἐτέρους ἐγγραψεν, ὧν ἐστὶ καὶ ὁ τὰς πηρω- da sit Pisi-
θέντας ἐν πολέμῳ δημοσίᾳ τρέφεται strato?
κελεύων: et leges etiam ipse tulit: inter
quas et ista erat, ut in bello mutilati
publice alerentur. Sed idem auctor
fide HERACLIDIS, adferit, hoc So-
lonis primum decretum fuisse: quod
Pisistratus tantum fuerit imitatus.

quinam in
his alumnis
fuerint ex in-
ualidis mili-
tibus?

Beneficium
hoc quanti
constiterit
aerario.

Lysiae de in-
ualidis ora-
tio.

in memoriamque reuocasse, uideatur. Ceterum non sine ullo prorsus discrimine huius beneficii participes facti sunt omnes in militia uulnerati: uerum illi tantum, qui uictum aliunde nesciebant neque facinoris alicuius erant conuicti. Inde negotium LYSIAE, (s) faceffuit maleuolus obtrectator, qui hoc genere beneficii eum indignum esse, pronunciauit, quod calumniator esset & equitando per urbem uires ostentaret, fatis idoneas ad locationes operarum. Quibus ipse mendaciis ut integra oratione, ad quingentorum senatum habita, responderet, sui officii esse credidit, ne contra leges aerarium impensis onerare uideretur. Quam summam habuerint singulis mensibus haec stipendia, a diuersis proditum est diuersimode. HARPOCRATIONIS (t), HESY-

(s) Oratio ordine XXIII. est, cuius argumentum p. 374 his uerbis recitat: Φησὶ γὰρ ὁ κατήγορος, ὅτι δικαίως με λαμβάνειν τὸ παρὰ τῆς πόλεως ἀργύριον· καὶ γὰρ τὸ σῶματι δύνανται καὶ ἐκ εἶναι τῶν ἀδυνάτων, καὶ τέχνην ἐπίσταται τοιαύτην, ὥς τε καὶ ἄνευ τῆς διδομένης τέτυκται. Iodoci uan der Heide interpretis uerba haec sunt: inquit enim accusator, iniuria me accipere pecuniam a republica: quod corpore ualeam & non sum ex numero inualidorum & artium

calleam eiusmodi, ut facile sine eo, quod a republica recipio, uiuere queam. Quod si cetera in hac oratione perlegantur, illud patebit, non militibus tantum inualidis, sed quibusuis etiam generis alius emeritis rempublicam in egestate subuenisse.

(t) Qui hic est: ἈΔΥΝΑΤΟΙ Ἀρχίνης ἐν τῇ κατὰ τιμάρχης: οἱ ἐντὸς ἑξήκων μηνῶν κεκτημένοι, τὸ σῶμα πεπηρωμένοι ἐλάμβανον δὲ ἕτοι, δοκιμαζέμενοι ὑπὸ τῆς βουλῆς, δύο ὀβολὸς τῆς ἡμέρας ἐκάστης.

Locus Harpo-
crationis de
iusdem.

HESYCHII (u), & SVIDAE (x) loca cursim
damus, qui sibi inuicem haud quaquam con-
stant. Si quid coniecturis adsequor, mihi pro
dignitate, meritis & egestate militum: pro tem-
porum etiam atque aerarii publici ratione be-
neficium hoc quandoque auctum iterumque
diminutum esse, uidetur (y).

D 2

§. VI.

ἐκάστης, ἢ ὀβολόν, ὥς φησιν Ἀριστοτέλης
ἐν Ἀθηναίων πολιτείᾳ. ὥς δὲ Φιλόχορος
φησιν, ἐννέα δραχμαὶς κατὰ μῆνα. Ἔστι
δὲ καὶ λόγος τίς Λοσίς περὶ τῆς ἀδυνα-
τε, ἐν ᾗ ὡς ὀβολόν λαμβάνοντες μέμνη-
ται. Latina sunt BLANCARDI: In-
ualidi. Aeschines oratione contra Tri-
narchum. Qui intra minas tres possi-
derent (habes egestatem, unum ad be-
neficium requisitum) & membris mu-
tuli (alterum uides) ii a senatu (puta
Quingentorum) adprobatu duos obolos
in dies singulos; uel obolum accipie-
bant, ut ait Aristoteles in republica Athe-
nienfium. Ut uero Philochorus dicit,
drachmas nouem in mensem. Extat
etiam Lysiae oratio de inualidis, in qua
unum obolum accipientis meminit.

Hesychii.

(u) E proxime praecedenti Har-
pocratonis loco haud difficile est ad
intelligendum Hesychii uerba mutila
esse. ΑΔΥΝΑΤΟΙ. οἱ ἐντὸς κεκτημένοι
τριῶν (μινῶν & pro περὶ lege παρὰ) περὶ
Ἀττικῶς ἐλαμβάνον δὲ παρὰ τῆς βουλῆς,
δύο ὀβολούς.

Suidae.

(x) Vulgares codices, qualis etiam
ille est, qui ex officina prodit Frobeni-

ana, sic habent: Ἀδύνατοι οἱ πεπηρω-
μένοι τὸ σῶμα ἐλαμβάνον δὲ ἔτοι δοκιμα-
θέντες ἀπὸ τῆς βουλῆς οἱ μὴ πεντακόσιοι
ἐκάστης ἡμέρας, ὀβολούς δύο· οἱ δὲ ὀβο-
λόν. Φιλόχορος δὲ φησιν, ἐννέα δραχ-
μαὶς κατὰ μῆνα. VVolfiana uersio est:
Adynati, id est corpore mutilati. Athe-
nis, si a senatu quingentorum approba-
ti essent, quotidie, ut quidam aiunt,
binos (uel alii binos, alii singulos) ut a-
lii singulos obolos ex aerario accipiebant;
Philochoro autore, nouenas drachmas in
mensem. Videtur potius legendum
esse, ἀπὸ τῆς βουλῆς Πεντακοσίων, & tum
enumerandos beneficiarios, οἱ μὴ ἐκά-
στης ἡμέρας ὀβολούς δύο, οἱ δὲ ὀβολόν. Non
enim e quingentis erant, qui accipie-
bant in diem duos obolos, ceteri uero
unum tantum. Hoc enim neque A-
ristoteles dicit, neque alii, quos modo
laudauimus. Sed iudicium de inuali-
dorum egestate & uulneribus penes
quingentorum senatum fuisse, id est,
quod singuli fere commemorant.
Quod ipse etiam interpretes uidetur sub-
oluiffe.

(y) Qua in re mecum consentien-
tem ha-

Diuerforum
locorum
conciliatio.

Apud Roma-
nos in occi-
dente.

§. VI. A Graecis ad ROMANOS, qui illis
uti in imperio; ita in rebus quoque bene geren-
dis, successerunt, deuenimus. Non uero unum
tantum & alterum, sed plurima beneficia in re-
bus Romanis adnotata reperio: quae in milites
inualidos atque emeritos large liberaliterque
contulerunt. Uniuerſim TACITUS (z) adue-
terum instituta prouocat, qui magna post prae-
lia faucios largitione & cura sustentauissent.
Quod figillatim LIVIVS [a] exemplo probat
Fabiorum, qui hoc largitatis genere plebi se ad-
modum commendauissent. Numerat quoque
Aelius

rem habeo *Samuelem* PETITVM in
commentario legum Atticarum lib. VIII.
tit. 3. p. 559. Utrum uero his uerbis
concipienda fuerit Attica haec lex:
*τὰς πληρωθέντας ἐν πολέμῳ δημοσίᾳ τρέ-
φονται; mutilati in bello publice alun-
tur*: an uero aliorum quoque ciuium
suorum egestati in similibus casibus
succurrendum esse censuerint populi
Attici, quae mea sententia est, illud
arbitrio iudicioque lectoris relinquo.
Ceterum pleraque loca, ab hoc au-
ctore emendata, *Iohannem* etiam
MEVRSIVM correxisse reperio, fa-
nioribus uerbis restitutis lib. VI. Attic.
lect. c. 5. p. m. 321. Nam in *uita Psi-
strati*, quam idem scripsit, nihil in hoc
argumento est, quod expectes.

quam easum descripsisset, quo quin-
quaginta hominum millia in urbe de-
bilitata uel obtrita fuerint, demum
inquit: *sub recentem cladem patuerunt
procerum domus, fomenta & medici pas-
sim praebiti: fuitque urbs per illos dies,
quanquam maestra facie, ueterum insti-
tutis similis*, NB. qui magna post prae-
lia faucios largitione & cura sustenta-
bant.

cura uulne-
ratorum.

(a) Lib. II. cap. 47. p. m. 173. de
consule Romano inquit, qui trium-
phum egerat: *neque immemor eius,
quod initio consulatus imbiberat, recon-
ciliandi animos plebis, faucios milites cu-
randos diuidit patribus. Fabiis plurimi
dati: nec alibi maiore cura habiti. In-
de populares iam esse Fabii: nec hoc ul-
la, nisi salubri reipublicae arte.*

itemque Li-
uius.

Tacitus de

(z) Lib. IV. annal. cap. 64. post-

Aelius SPARTIANVS [b] inter Adriani Caesaris laudes, quod aegros ipse milites inuiferit. Quid? quod alius eiusdem scriptoris locus [c], qui CASAVBONVM [d]; TVRNEBVM [e]; GRVTERVM [f]; SALMASIVM [g] non parum

D 3

rum

Aelii Spartiani.

(b) In uita Adriani Caesaris cap. X. p. m. 90. nunquam passus est, aliquem iniusto a castris abesse, quum tribunos non fauor militum; sed iustitia commendaret, exemplo etiam uirtutis suae ceteros adhortatus, quum aegros milites in hospitibus suis uiferet, locum castris caperet. Forte non incongruus huic loco alius est c. 9. p. 78. in quo de eodem imperatore inquit: aegrotos bis ac ter die, de faucibus atque inualidis militibus id facile ad credendum est, uisitauit, solatiis (cibo, potu, nummis) refovit, consilio subleuauit: conuiuio adhibuit.

Alius locus fati uexatus de liberalitate in causarios.

[b] Verba loci multis difficultatibus impediti, cap. 10. p. 79. haec sunt: post haec profectus in Gallias, omnes CAUSARIOS, milites scilicet, liberalitatibus subleuauit.

Explicationes Casauboni.

[d] In notis ad Spartianum p. m. 41. ait: Regis casuariis liberalitatibus subleuauit: Robertus Bon. omnes libertatibus subleuauit, alii omnes causarios. Quarum omnium lectionum nulla est, quam uulgatae merito anteponamus. Causaria liberalitas ita dicta ut missio causaria. Nam uocabulum causa etsi natura sua μέτρον, in deteriore tamen partem accipiebant: quod in aliis editionibus multis accidit, ut τύχην, συμφορὰν casus uoletudo, aliis. Inde est causa pro morbo apud Marcellum em-

piricum. In causa esse pro νοσῆν eadem c. 7. oculorum causarius c. 8. ὁ νοσῶν τῆς ὀφθαλμῶν, Causaria ergo liberalitas, cui aliquis casus aut calamitas causa fuit. In membranis, quae olim in Italia praestantissimus Puteanus est usus, scriptum, censuariis liberalitatibus. Quae fortasse uera lectio. Ut adeo fluctuare animum interpretis uideamus.

(e) Aduersarior. lib. XXIX. c. 12. Turnebi. p. m. 190. edit. Parisinae, ubi inquit: Omnes causariis liberalitatibus subleuauit. Hic multi causarios legunt. Quod non modo, me non repugnante, sed etiam uehementer adprobante, faciunt. Sed cum in illis, qui causarii erant, aut damnum acceperant, aliquid liberalitatis conferri solet, quid uetat, illud subsidium & leuamentum, causariam liberalitatem uocari? Ut si causetur, se oppressam ciuitas oneribus uectigalium & tributorum: aut ab hostibus uastatos agros: aut * si quis causetur apud imperatorem se damna fecisse, corpus uulneribus, bello acceptis, debilitatum & mutilum habere.

[f] Palatinus quoque casuariis. Ideo Gruteri. scilicet, quod minus notam haberent uim uocis alterius.

[g] Dicam, quod mihi uerum esse, Salmasii. uide

rum sollicitos habuit, mihi ad explicandum facillimus uideatur, si persuasum nobis sit, Caesarem Adrianum causarios milites (h), id est ualitudinis causa dimissos, uario liberalitatis genere in Gallia subleuauisse. Quae explicatio uerbis LIVII (i); PLINII (k); SENECAE (l) ueterum ICTORVM in pandectis aeque (m) ac CODICE,
DICE,

uidetur. Legendum puto: omnes causarios liberalitatibus subleuauit. Causarius homo: causarius locus apud medicos, qui in causa est, ut morbo sanetur uel dolore.

(h) Ita mihi, aliorum rationibus locisque expensis, omnino uidetur. Quamuis enim causarii uerbo uniuersim ueniant morbo aut uulnere afflicti mortales: sunt tamen plura, quae mihi persuadent, ad inualidorum militum curam cum Caesaris elogium, rum uerba scriptoris unice respexisse. Primum enim omnes Galliae incolas ualetudinarios liberalitate subleuare, neque causas habuit Adrianus: neque forte, si habuisset, eius diuitiae ad tantae humanitatis officia unquam suffecissent. Deinde in huius imperatoris laude illud inprimis ponitur, quod militiam sibi commendatissimam habuerit. Ut taceam, ex illis, quae sequuntur, satis clarum esse, in argumento largitionis militaris biographum uersatum fuisse. Quapropter id existimo laudari in imperatore post eius in Galliam aduentum: quod *inualidos ibi milites*, absque sti-

pendio in egestate agentes, donis & largitionibus refoueret & subleuauerit, & imperatore & commemoratione scriptoris dignissima uirtute.

(i) LIVII locus planus est lib. VI. c. 6. p. 471. ubi inquit: *tertius exercitus ex causariis senioribusque* (ualetudine aut senecta emeritis militibus) *a L. Quintio scribatur, qui urbi moenibusque praesidio sit.* Suo tamen aeuo Angelus POLITIANVS Miscell. Centur. I. cap. 92. p. 141. sentit: *Causarii, qui sint, non temere, qui tibi explicet, inuenias sed ratiocinari possumus, causarios proprie dici milites, ualitudinis causa missos.*

(k) PLINIUS lib. XXV. Hist. Natur. c. 5. p. 666. qui uniuersim hac uoce utitur. *Tumidis, aut si exulcerata sint praecordia, uel tumeant minimeque sanguinem excreantibus, CAUSARIIS uel latere uel faucibus.*

(l) Eodem fere modo SENECA epist. 68. p. 91. n. 7. *Sic in animo nostro sunt, quasi causariae (morbosae) partes, quibus adhibenda curatio est.*

(m) VLPLANVS libro VI. ad edi-

Parallela loca Liuii.

Plinii.

Senecae.

Pandectarum iuris.

Coniecturae meae.

DICE, inprimis THEODOSIANO (n) ualde congruunt: unde constat, inualidos praecipue milites uenisse nomine CAVSARIORVM. Neque beneficia, uulneratis militibus collata, alicui peregrina hic esse possunt, cum in utroque etiam CODICE iuris pragmaticae sanctiones extent: quae hanc curam reipublicae admodum commendare uidentur. Priuilegia enim ueteranorum CAVSARIIS quoque irrogata uoluit ANTONINVS (o). ARCADIVS & HONORIVS A A (p) non omnes, qui militiam, testimonia-

libus

Eum uim huius uerbi plene curateque definit. Quod habetur l. 2. ff. de his qui not. infam. §. 2. Est & honesta missio, quae emeritis stipendiis indulgetur: causaria, quae, propter ualitudinem laboribus militiae soluit: ignominiosa, propter delictum. Idem fere MACER l. 13. §. 3. ff. de re milit. quae uerba exscripta sunt superius § V. p. 17. lit. f. Utrum uero l. eadem 13. §. 2. illud constat ff. de re milit. causariE missus, an uero missus causaria legendum sit, non definitio. Illud STEPHANVS habet: hoc editio uulgata. Singulare etiam est, quod ANTONINVS constituit l. 1. C. de excusationibus ueteranorum, hoc modo. qui causaria missione sacramento post uiginti annorum stipendia soluuntur & integram famam retinent, ad publica priuilegia ueteranis concessa pertinent.

(n) Plurima huius generis testimonia supersunt in Codice THEODOSIANO. Causariae enim missiones ibi celebrantur, ob gloriosorum uulnerum cicatrices; corporis aegritudinem debilitatemque l. 4. & 12. de ueteranis l. 5. de re militari & l. 9. de desertorib.

(o) In l. 1. C. de excusationibus ueteranorum his uerbis: qui causaria missione sacramento soluuntur & integram famam retinent, ad publica priuilegia ueteranis concessa pertinent.

(p) Constitutio ipsa habetur l. 12. Cod. Theod. de ueteranis. Summa uerborum haec est: Plerique testimonialibus, fraude quaesitis sunt ueterani, qui milites non fuerint: nonnulli inter exordia militiae in ipso aetatis flore discunt. Si quis igitur uel prima stipendia uel nondum ut oportebat impleta, missionis colore deseruit, nihil impetrare ualeant.

Inprimis Theodosianus Causaris eadem priuilegia atque ueteranis testibus Antonino Honorio.

libus acceptis, deseruissent, ueteranorum beneficiis dignos habent, quod plurimi eorum propter effoeminatos mores discedant: uerum pari omnino iure cum ueteranis illos frui iubent, quos GLORIOSORVM VVLNERVM CICATRICES causaria missio ab hac suspicione liberet contueaturque. Praeterea sigillatim Caesares inualidis quoque militibus indulgent IMMVNITATEM a CENSU [q]; EXCVSATIONEM a MVNERIBVS publicis [r]; AGROS; item SEMINA; BOVES, unde cultum & uictum caperent [s]; quae

ualeant. Nisi forte quempiam aut defessae aetatis aut corporis aegritudo aut gloriosorum uulnerum cicatrices causaria uel honesta missione defendant. Ne otii & socordiae amore se quis excuset. Idem imperator l. 3. titulo eod. statuit: quae omnia, illa respicit, quae contra temerarias ac emendicatas missiones disputauerat, officere illis non patimur, quos emeritos felicibus castris, uel honesta interdum aduersae ualetudinis missio, uel VVLNERVM LAUDABILIS excusatio, uel emensum sub signis tempus absoluit.

Sigillatim
immunitas a
censu.

(q) L. 4. C. Theod. de ueteranis. Cuius uerba, quae huc pertinent, haec sunt: ueteranis quoque eadem excusationis solatia habituris qui tempore meruerint missionem, uel debilitatis causa dimissi fuerunt, uel se ob belli uulnera dimissos probauerint.

(r) Facile hoc ad credendum est, a munere publico. ideoque supersedere licet proluxa eius priuilegii indagatione. Evoluantur in Theodosiano C. l. 5. de re militari & l. 9. de ueteranis.

(s) VALENTINIANI & VALENTINIANI Agri, fructus A A. hae constitutiones sunt l. 8. um, bouum C. Theod. de ueteranis. Iuuabit forte largitiones. integra uerba exscripsisse. Omnibus, inquit, ueteranis, quam uolunt patriam damus & immunitatem perpetuam pollicemur. Habeant, ubi elegerint agros & sibi soli eorundem fructus cessuros esse cognoscant. Nullum ex his agris stipendium nullam annuam praestationem postulauimus. Amplius addentes, ut etiam ad culturam eorundem agrorum animalia et semina praebeamus. Ita ut is, qui ex protectore dimissus erit, duo bouum paria & centum medios utriusque frugis consequatur. A-

quae omnia cum de ueteranis aequae ac inualidis militibus tradita sint : nullus dubito , NUM-
 MARIAS etiam LARGITIONES causariis non
 minus atque emeritis & ueteranis obuenis-
 se. Ad illos enim pari omnino iure mihi perti-
 nere uidentur, quae DIO CASSIVS(t); SVETO-
 NIVS (u); TACITVS [x]; SALLVSTIVS [y];
 E inque

lii uero, qui honestas missiones siue CAV-
 SARIAS consequuntur, singula paria-
 boum & quinquaginta modios utriusque
 frugis accipiant. Super quibus prae-
 bendis ad competentes iudices scripta
 congrua destinata sunt. Si quos etiam
 seruulos familiasue ad agrum duxerint,
 immunes perpetuo possideant. Unde
 iterum patet, eadem causariis priuile-
 legia fuisse, quae ueteranis; nisi forte
 speciatim aliquid a republica aut im-
 peratore sigillatim constitutum esse,
 reperiamus. Plura loca, quae huc
 faciunt, congeffit dn. Praeses de formu-
 la Marchiae §. 2. p. 7. lit. g.

uersio haec est: quum milites praemio-
 rum exiguitatem ob impendentia prae-
 sertim bella aegre ferrent, ac nemo ex-
 tra tempus militiae constitutum arma
 sumere uellet, decretum est, ut cohortibus
 praetoris, postquam annos sedecim me-
 ruissent, uiritim uicena millia nummum,
 reliquis exactis militiae 20. annis duode-
 na darentur.

(u) Uexatissimus locus est in uita Suetonio.
 I. Caesaris cap. 38. p. 17. ueteranis legi-
 onibus praedae nomine in pedites singu-
 los super bina sestertia, quae initio ciui-
 lis tumultus numerauerat, in equites ui-
 cena quaterna millia nummum dedit.
 Assignauit, & agros, sed non continuos, ne
 quis possessorum expelleretur.

(x) Lib. I. annal. cap. 17. p. 13. Si Tacito.
 quis tot casus militiae uita superauerit,
 trahi adhuc diuersas in terras, ubi per
 nomen agrorum, uligines paludum uel
 inculta montium accipiant.

(y) Similis priori locus est: egregia Sallustio.
 scilicet mercede cum relegati in paludes
 ac syluas, contumeliam atque inuidiam
 suam, praemia penes alios intelligent.
 Addit LIPSIVS in libr. I. Taciti c. 17.
 p. 38.

Nummi, te-
 stibus Dione.

(t) Clarissimus locus est, quem ha-
 bet in uita AVGVSTI lib. LV. p. m 563.
 uerbis, quae sequuntur: Χαλεπῶς δὲ
 δὴ τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὴν τῶν ἄλλων
 σμικρότητα διὰ τὰς πολέμους τὰς τότε ἐνε-
 σηκότας ἢ ἢ κίσα ἔχόντων, καὶ μηδενὸς
 ἔξω τῆς τεταγμένης τῆς στρατείας σφίσι
 χροῖον ὄπλα λαβεῖν ἐθέλοντο, ἐψηφίσθη,
 τοῖς μὲν ἐν τῇ δορυφορικῇ πεντασχιλίᾳ
 δραχμαῖς, ἐπειδὴν ἑκατὶδεκα ἔτη, τοῖς δὲ
 ἑτέροις, τρισχιλίᾳ, ἐπειδὴν ἑικοσι στρα-
 τεύσαντα, δίδωσθαι. LEVNCLAVII

inque iure nostro MODESTINVS [z], aliique plures, rei inprimis agrariae scriptores Siculus FLACCVS [aa] & HYGIVS [bb] de praemiis atque merito militum commemorarunt. Cum quod aequitas id summopere commendat [cc]:
tum

p. 38. Illudit enim atque imminuit Sullanæ agrorum diuisiones, quod pleraque palustria adsignata militibus aut inculta. Si enim recte memini, constitutiones aliorum legi, ne militibus ueteranis alii quam culti & frugiferi agri distribuerentur.

Modestino.

(z) l. 3. §. 8. ff. de re milit. qui militiae tempus in desertione impleuit, emerito priuatur. & §. 12. ut ueteranus restituetur & emerita accipiet. L. etiam §. 5. 7. ff. eod. ueteranus erit restituendus & praemium & emeritum capiet.

Flacco.

(aa) In libro de conditionibus agrorum parte illa, in qua agit de quaestoriis agris p. 15. antiqui Romanorum agrum ex hoste captum uictori populo per bina iugera partiti sunt, centenis hominibus ducenta iugera dederunt. Idem p. 16. captus ager ex hoste uictori militi ueteranoque, quis uulneratos in praelio hic excluderet, est assignatus. Sed ne quis existimet, sterilia nomina haec fuisse p. 17. addit: Militi ueteranoque, ueterani enim in castris manserant, a militibus in eo distincti, quod onera excubiarum aliaque non cum illis communia habuere, cultura, id est terra iam exulta, assignatur. Si quid enim amari & incerti soli est, id assignatione non datur. Praeterea p. 21. pul-

sique agris sunt ueteranusque uictor eo deductus est.

(bb) In libro de limitibus constitutendis p. 205. agri ex hoste capti sunt, ut assignarentur militibus, quorum uirtute capti erant. Deinde p. 208. ueteranorum quoque mentionem fecit: Et sunt quoque quaedam Diui Augusti edicta, quibus significat, quoties ex alienis territorii agros sumpsisset et assignasset ueteranis, nihil aliud ad coloniae iurisdictionem pertinere, quam quod ueteranis datum assignatumque sit.

Hygino.

(cc) Non credo, dubitatum iri de summa rei aequitate, qua causarii, id est uulneribus adfecti & mutilatione deperditi milites iisdem praemiis eodemque merito gauisi sunt cum emeritis & ueteranis. Ex tribus enim officiis, quodnam dignius quaeso est? Per uiginti et quod excedit, annos in castris incolumem agere; quinquagenario maiorem in exercitu conspici: an uero primo statim uel altero anno ex praelio faucium aut claudum reuerti, ad omnium operarum locationes prorsus inhabilem atque ineptum. Et quae maior esse potest, atque magis perniciofa militum contagio, quam uitae parcere, uulnera metuere, extimescere & horrere sanguinem.

Aequitas rei.

tum, quod MACER [dd] claris uerbis id affirmare uideatur. Equidem scio, LIPSIVM [ee] uirum in hoc studii genere summum, contra facere. Verum loca, quibus ille ad ita sentiendum utitur [ff], de illis tantum militibus intelligo, qui infirmi corporis imbecillitate & mollitie missionem impetrarunt, ad ferenda belli incommoda statim parum idonei [gg]: non de illis,

E 2

quo-

Macro l. 13. ff.
de re milit.

(dd) Clarissima est l. 13. ff. de re militari. Uerba quae huc facere uidentur, haec sunt: *Quod PRAEMII loco ueteranis concessum esse intelligitur et ideo & ad eum, qui CAUSARIA missus est* (in quo numero inualidi tantum milites §. 6. lit. c. sqq.), *poteſt pertinere, cum huic quoque PRAEMIUM praestatur.* Conferri cum his possunt ea, quae superius scripsimus p. 16. §. 3. lit. a.

Lipsii nota
aduersa
opinio.

(ee) Prodit sententiam suam ad lib. I. Annal. TACITI p. 37. *Praemia enim, de quibus dicam, mortuis non debebantur, sicuti nec cum causa missis, inualidis scilicet, ante stipendia completa.* Nisi scilicet uiginti annos aut plures, illud constitutum militiae tempus meruissent.

Suetonius
explicatus.

(ff) Duo loca adfert pro sententiae, quam fouet, firmamento. Suetonii unus habetur c. 48. in Tiberio, de quo ait: *atque etiam missiones ueteranorum rarissimas fecit ex senio mortem, ex morte compendium captans.*

Ut scilicet onus subterfugeret Caesar consueta eis praemia & emeritum praestandi. Alter cap. 43. in Caligula: *in exercitu recensendo plerisque centurionum maturius & nonnullis ante paucissimos, quam consummaturi essent dies, primos pilos ademit, causatus senium cuiusque & imbecillitatem.* Id uult, causaria milites exauctorasse ante tempus emeritum, ut praemio emeritoque priuaret. Unde facile ad concludendum, causarios neque praemia accepisse neque emeritum.

(gg) Plura, ut ita sentiam, mihi suadere uidentur. De contrariis scriptorum testimoniis atque ipsius rei iniquitate actum est in locis praecedentibus. Sed apud ipsum quoque Suetonium cap. XXIV. in Augusto aliquid extare puto, unde nouum firmamentum spero meae opinioni. Ita ibi de Octauio: *Decimam legionem contumacius parentem, cum ignominia totam dimisit. Item alias, immodeste MISSIONEM postulantibus, citra com-*
moda

Causariam
missionem
factam esse
non citra
commoda e-
meritorum.

quorū robur, uires, latera & lacertos, frigus, aestus, imber, fames, sitis, tela, enses inter assiduos militiae labores, clades & praelia disperdiderunt, ut mutili, claudi, faucii, inualidi ad patrios lares reuerterentur. Quibus tantū abest, ut rerum cum fortitudine gestarum praemia uulnera fuerint morbique: ut potius satis euictum sit [^{**}], Romanos hoc genus

moda emeritorum praemiorumque exau-
storauit. Tria missionum genera su-
 perius explicauimus §. 3. p. 17. lit. f.
 De ignominiosa hic sermo esse, non
 potest, quia cum ignominia missis nul-
 la praemia fuerunt: de sola *legitima*
 non est, ut locum intelligamus, cum
 tempus militiae, legibus definitum,
 uix in controuersiam aut dubitatio-
 nem cadere, potuerit: superest itaque
causaria. Inualetudo enim cognitio-
 nem uoluit imperatoris, utrum tanta
 haec esset, quae missionem mereretur.
 Officia tribuni hic descripsit *Ratb.*
Herm. SCHELIUS ad Hygin. pag. 1049.
 Quod si quem taeduit huius iudicio
 stare: causae nostro esse uidebantur,
 emeriti praemiorumq; cōmodis priua-
 re importunos actores. Atque sic scho-
 lae arguerent a priuatione ad habitum.
 (***) Quae superius §. 6. p. 28. de
 beneficiis Romanorum diximus, in
causarios milites collatis; illa amplio-
 ribus etiam nunc locis confirmari,
 queunt. Pertinere huc uidetur prin-
 cipio liberalitas *Alexandri Seueri*, de
 quo *LAMPRIDIUS cap. 47. pag. 999.*
Aegrotantes ipse uisitauit per tentoria

milites etiam ultimos & carpentis uexit
et omnibus necessariis adiuuit. Et si
 forte grauius laborassent, per ciuitates
 & agros patribus familias humanioribus
 & sanctioribus matronis distribuebat,
 reddens impendia, quae fecissent, siue
 conualuissent illi, seu perissent. Eadem
 deinde uirtus *TRAIANI, XIPHILINO Traiani,*
 descripta apud *Dionem lib. LXVIII. p.*
773. his uerbis: Συμβαλὼν δὲ αὐτοῖς ὁ
 Τραιανὸς. Πολλὰς μὲν τῶν οἰκείων τραυ-
 ματίας ἐπέϊδε, πολλὰς δὲ τῶν πολεμίων
 ἀπέκτεινεν. Ὅτε καὶ ἐπιλιπόντων τῶν ἐ-
 πιδήσμων, ἑδὲ τῆς ἑαυτῶν ἐοδῆτος λέγε-
 ται φεισάσθαι, ἀλλ' ἐς τὸ λαμπρὰ διὰ
 ταύτην καταδεσμεῖν τοῖς δὲ τελευτήσασιν
 τῶν στρατιωτῶν ἐν τῇ μάχῃ βωμόντες ἤ-
 σαι καὶ κατ' ἐταρὸν ἐναγίζεν κελεῦσαι. La-
 tine *LEVNCLAVIVS* reddit: *Traia-*
nus nihilominus conflixit. Quo in
praelio quanquam magna caedes hosti-
um facta est, tamen multos ex suis sau-
cios uidit. Quumque deficerent ea, qui-
bis uulnera militum obligarentur, fer-
tur ne uesti quidem suae pepercisse, sed
etiam discidiſſe (ad obliganda uulnera
militum) caesisque in praelio statuissē
aram

Quod ampli-
 us demon-
 stratur exem-
 plis & legi-
 bus,

nus causariorum nullo non emerito praemio-
que dignissimum habuisse (hh). Ceterum id ta-

E 3

men

aram & quotannis parentari iussisse. Post
huc pertinere illa etiam LVCANI exi-
stimo lib. I. Pharsalic. vers. 265.

----- mibi si merces erepta laborum
est,

His saltem longi non me duce praemia
belli

Reddantur? Miles sub quolibet iste
triumphet?

Conferet exanguis quo se post bella
senectus?

Quae sedes erit emeritis? quae rura
dabuntur?

Quae noster ueteranus aret? quae
moenia FESSIS?

Idem enim uerbum PLINIUS in pa-
negyrico Traiani adhibet: Quid?
quum solutum solatium FESSIS aegris
opem adferres. Non tibi moris, tua in-
ire tentoria nisi commilitonum ante lu-
strasses, nec requiem corpori, nisi post o-
mnes dare. Praeterea, cuius princi-
pio mentionem facere, debuissim, **Tiberii.**
Tiberii exemplum nobis ante oculos
hac in re ponit VELLEIVS PATER-
CVLVS lib. II. hist. cap. 114. o rem di-
ctu non eminentem, sed solida uirtute
atque utilitate maximam. Per omne
belli Germanici Pannonicique tempus ne-
mo e nobis imbecillus fuit, cuius salus ac
ualetudo non ita sustentaretur Caesaris
cura, tanquam distractissimus ille tanto-
rum onerum mole huic uni negotio ua-
caret animus. Erat desiderantibus pa-
ratum iunctum uehiculum: lectica eius

publicata, cuius beneficium cum alii
tum ego sensi. Iam Medici, iam appa-
ratus cibi, iam in hoc solum importa-
tum instrumentum balnei, nullius non
succurrit ualetudini. Non minus me-
morabile est, quod de Metello scribit **Metelli.**
SALLVSTIVS in bello Iugurthino
cap. 52. p. 277. Metellus in iisdem castris
quatrduo moratus * saucios cum cura
reficit; meritos in praeliis more mili-
tiae donat, uniuersos in concione laudat
atque agit gratias. Hortatur ad cetera.
Quid? quod ualetudinarium in ca-
stris habuisse Romanos hoc fine ex-
ponat HTGINVS Gromaticus mox ab **Locus uale-**
initio lucubratiunculae de castrame- **tudinarii.**
tatione: Quoties quinque aut sex legio-
nes acceptae fuerint, duae cohortes pri-
mae lateribus praetorii tendere debebunt;
duae in praetentura, supra quas VALE-
TUDINARIVM, deinde uexillarium.
Et si strictior fuerit pedatura, cohorti le-
gionariae dari debet, sed numero suo, ut
septuaginta pedes VALETVDINARIVM
& reliqua, quae supra tendunt, accipi-
ant, hoc est ueterinarium & fabrica,
quae ideo longius posita est, ut VALE-
TVDINARIVM quietum esse conuale-
scentibus possit. Praetereo loca eius
generis alia.

(hh) De argumentis haecenus: de Summatim
re ipsa summatim nunc addendum, de commo-
idque sine interpellatione scriptorum. dis militum
Principio ciues Romani suis sumtibus facta missio-
castra sequebantur non reipublicae. ne.
stipen-

men nullibi proditum reperio, quod PETRVS
AB ANDLO (ii) habet: Romanos in gratiam
militum

Stipendia per tria secula et amplius
nesciebant. Qui ergo casum in bel-
lo fecerat, eum quisque priuatim tulit.
Omnis tum spes in uictoria et praeda.
Ad utrumque fortunae remedium mi-
lites magnopere anhelarunt. Praeda
plerumque occupanti cessit: agrorum
ex hoste deuicto non modica pars in-
ter milites distributa. Portio cuique
adsignata pro muneris ratione officii-
que. Factum itaque, ut militia quan-
doque opes pareret: iterumque ad-
feret egestatem. Itum fuerat in bel-
lum a XVII. ad L. usque annum ae-
ratis. Tempus, quo merere teneban-
tur, diuersum fuit. Uicesimum an-
num raro exiuit. Usus deinde docu-
it & facies reipublicae, ut pristini mo-
res migrarentur. Stipendia itaque
solui coeperunt quarto seculo post
conditam urbem. Durum nihilomi-
nus uel sic fuerat, operas militiae lo-
care & omnem mercedem aestimare a
stipendio. Vita, ualetudo, sanguis, li-
bertas maioris esse uidebantur, quam
ut pro uili & modico obsonio belli pe-
riculis exponerentur. Inde consilia
de militibus in officio continendis.
Ad alia atque alia diuerso tempore
deuentum est. Proposita strenuis mi-
litibus honoris symbola; dignitates;
largitiones nummariae, alia. Duo et-
iam missionum genera legitima & cau-
saria admodum probabantur. Sed
parum tamen erat, senectæ & ualetu-
dine, confectis militibus otium dare

& quietem, in tanta rerum angustia,
quae illos plerumque urserunt. Sub-
leuandae egestatis ergo, agri adsignati:
distributi fructus: boues: serui: mu-
nerum factae largitiones. His com-
modis stetit floruitque militia Roma-
norum. Legat, qui uelit, post illos rei
militaris scriptores, quos GRAEVIVS
tomo X antiquitatum Romanarum in-
tegrus exhibet, LIPSIVM quoque;
VALTRINVM; LAZIVM; BOX-
HORNIVM; PVTEANVM; SIGO-
NIVM; PANVINIVM aliosque, qui
ex instituto militaria tractarunt. A-
gnoscat forte postea, uno hic intuitu
conspici, quae ab aliis uel neglectae,
uel confuse & permixte dispersa sunt.

(ii) Verba eius plena et manifesta
sunt *lib. II. de imperio Romano c. 13. p. m. 98.* Altera fuit causaria, quae
ante finitum tempus ex causa rationa-
bili uel ob necessitatem aut infirmitatem
uel aetatem fiebat. Aetas autem sexa-
ginta annorum fuit iusta causa remissi-
onis, quod post illud tempus dicuntur mi-
nui uires nec amplius sufficere possunt
ad bellandum. Pauperes (milites) re-
missi, qui amplius belligerare non pote-
rant, Romae in tabernam meritoriam
recipiebantur, ubi milites ob meritum
uitae stipendium aere publico recipiebant.
In qua & tempore natalis Christi fons o-
lei largissimo riuo per totam diem ma-
nare coepit in loco, ubi nunc templum
S. Mariae trans Tiberim situm est.

Andloī opi-
nio de taber-
na merito-
ria apud Ro-
manos.

militum inualidorum amplissima quoque ualitudinaria instituisse, quale Romae fuerit taberna meritoria (11). Quam fabulam forte ex eodem descripsit HOFMANNVS (mm). Neque maioris momenti esse uidetur, quod Italicus scriptor, IOHANNES BOTERVS (nn), de publica consti-

Destituitur
auctoritate
ueterum.

(11) Fateor me diu multumque, sed frustra sollicitum fuisse, ut hunc Andloi locum, condigno antiqui scriptoris testimonio corroborarem. FREHERVS insignis commentator eius non explicauit eum; sed his tantum uerbis auxit: *imo plerumque in agris assignatis bene meriti aetatem exigebant.* Forte etiam ipsi aqua haesit. Neque uero meam hic industriam satis habui: quin potius post *dn. praesidem* illud etiam literati orbis oraculum confulerem, CELLARIUM nostrum uolo: qui his uerbis rescripsit: *Nihil inueni, nisi quod Alexander DONATVS in Roma sua lib. III. c. 21. quidem tabernam meritoriam in transtiberina habet, sed alii usui destinata, ut classici Rauenates, quando Romam spectaculorum causa uenirent, ibi locarentur. De infirmis prorsus silet: nec suae opinionis illum auctorem allegat.*

Neque hic
sufficit fides
Hofmanni.

(mm) Taberna, inquit, meritoria Romae apud aedem S. Mariae trans Tiberim, ubi milites emeriti et infirmi habitabant. Hic horti & turris ex qua Nero incendium urbis spectauit. Uiri eruditi industriam fidemque in dubi-

um temere non uoco. Cum uero suos ille auctores laudet alias: suspectam causam habeo, quare eos hic omittat. Itaque coniecto, non classico haec eum debere, sed uulgari ac proletario scriptori; quem indignum censuerit commemoratione. Ceterum, quae tabernae apud Latinos uera significatio, quamque diuersa fuerit, nemo eruditius pleniusue contra Vallam docuit quam Ioann. BRECHAEVS, Gallus, libro de uerborum significatione l. 183. p. m. 354. Quem fere secutus est Iob. GOEDAEVS in prolixo commentario de uerb. & rer. signific. Ceterum noli credere a Ictis Romanis hic aliquid praesidii expectandum: *meritorias enim tabernas illi pro mercatoris accipiunt.* Inde argentaria; casearia; ferraria; cauponaria; uinaria & quae sunt generis eiusdem, doctoribus ad l. 183. & 184. ff. de V. S. prolixè disputata.

(nn) De Politia illustrium lib. IX. c. 11. p. 657. Notum erat, inquit, Romanis ut benefacerent inualidis militibus. Praeterquam enim quod militibus, de re publica bene meritis stipendia numerabant,

Scipionis
statutum de
cura militum
inualidorum

constitutione Scipionis memorat, qua militibus inualidis annuatim tantum agri donatum sit, quantum quisque biduo araret. Veniam mihi polliceor a manibus horum scriptorum, si falsi eos arguo, forte etiam cum iniuria (oo). Me-
rito

bant, agros quoque quibus sustentarentur, dederunt. Vnicum inter multa exemplum adduco. Scipio maior publico statuto constituit, ut singulis militibus, qui bello amplius minus essent idonei pro militari officio annuatim tantum agri, quantum quisque biduo araret, donaretur.

Pessimi Gal-
lorum & Ita-
lorum mo-
res, de rebus
uetustis scri-
bere, absque
auctoritate
ueterum.

(oo) Sibi enim tribuant, cur in re, aut nullis aut paucissimis prodita, testem non produxerint auctoremque suum. Iuris quaedam praesumptio est pro maiori parte: quae non nisi ueritati cedit, idoneo scriptorum testimonio corroboratae. Fateor inter nimium & parum in allegationibus plurimum peccari. Philosophi testes laudant; laudant etiam historici. Illis utilitas hoc saepe commendat, ne, opinione nouitatis, abhorreant mortales a ueritate: his autem quaedam necessitas idem imponit, ne, ut Icti sine lege, illi absque idoneo teste loquantur. Equidem nolim hoc in rebus, ubique obuiis postulare. Sicut enim uulgi sermone dicitur, *iura nouit curia*: ita rerum gnaro multitudo testium, ut res superflua, taedium adferet ac stomachum mouebit. Verum quoties aliquid contra communem & plerisque

tritam uiam statuitur: toties perfricta fronte eousque negauerim, donec auctoritate ingenui monumenti alia fuerim edoctus. Bone Deus! dum haec scribo, Italorum & Gallorum memini, qui non condunt historiam, sed, poetarum more, ex ingenio pleraque eius effingunt. Quae somnia quaeso *Varrillasii*, parco nominibus aliorum, quorum suauis narratiunculae Aesopi & Amadisii fabulis similiore sunt, quam ut nomen mereri debeant historiarum. Alia ratio scriptorum sui temporis; a quibus tantum ueritati periculum non est. Quis enim omnem adeo pudorem exuerit, ut in medium proferre non erubesceret, quod sensibus ac animis mortalium falsum intelligeretur. Singulare quidem est, quod de *Hungaris* cognomento uulgaris *rebellibus* commemoratur; eos huius anni uictorias, in Hispaniis ac Belgio aduersus Gallos reportatas etiam nunc in dubium uocare, quasi nugas hasce uenderent Caesarei & anilibus iam terriculamentis, quod haecenus ui non potuerint, confundere in ordinemque redigere tentarent uindices atque instauratores Hungaricae libertatis: uerum neque hae artes perpetuae sunt,

ut

rito enim id facere licuerit, cum mei causa, ut aliquem frustrationis habeam fructum: tum aliorum, ne & illi inuestigando operam suam deinceps inutiliter perdant.

§. VII. Quamuis autem nulla se prodat institutio VALETVDINARII in Italia: Romanorum tamen in oriente pietas in hoc genere praeclaris auctoribus est testatissima. Ut enim taceam, quod primum illi conditorem celebrent Zoticum (pp), qui huius pietatis officium inuenierit: tanta etiam supremi pauperum praefecti

Apud Romanos in ORIENTE.

F

Con-

ut uel aetatem in literis ferre uel impudicam scriptoris imprudentiam provocare tuerique possint. Ut adeo parum aut nihil damni inde patiatur lux illa ueritatis.

Ptochotrophiorum inuentor an Zoticus?

(pp) Ita l. 32. C. de episcopis & clericis his uerbis: *Omnia priuilegia, quae a retro principibus praestita sunt orphanotrophiis aut ptochotrophiis seu Xenodochiis ac rebus iuris eorum, ad curam oeconomorum, uiri religiosissimi, presbyteri & orphanotrophi uel ad eos, qui post eum loco eius successerint pertinentibus ad similitudinem ZOTICI beatissimae memoriae, qui primus huiusmodi pietatis officium inuenisse, dicitur, per hanc pragmaticam sanctionem firma illibitaque in perpetuum custodiri decernimus.* Constitutio Leonis est atque Anthemii: ZOTICVM uero illum esse, qui tempore Constantini magni Roma By-

zantium uenerit primusque aedificauerit LOBOTROPHIVM ex ineditis auctoribus Graecis probat du FRESNE in *Constantinopoli Christiana lib. IV. cap. 17. & 19. p. 165.* In eo autem uir in hoc studii genere summus me uix consentientem habet, quod *labotrophium* idem ac *leprosorium* fuisse dicat. Sane λωβός uerbum, hominem mutilatum aut uulneribus deformatum notat. Quorsum locus GALENI medici pertinet, in quo scribit: *οἱ ἐν τῇς παλαίστραις ἀπαντα λελάβηνται, omnibus partibus mutilati sunt palaestritae.* Ut adeo non sit, quod dubitemus, *lobotrophium* hominum inualidorum causa uniuersim instauratum fuisse. CODINVS in l. ab ipso Fresneo citato: *Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν ὄσιον Ζωτικόν, καὶ ἐτύπωσαν ἀναπάνεσθαι τὰς λωβὰς, καὶ σιτηρέσιον λαμβάνειν.* Similiter, ait & sanctum

Lobotrophium quid?

Zoticum

Constantinopoli auctoritas (qq); ut nihil dubitauerit frater imperatoris, quin hanc spartam subiret (rr). Ipsi IVSTINIANO (ss) commendatissima haec cura fuit, clarissimis constitutionibus in codice nostro prodita. Sigillatim praeterea militum inualidorum miseratio-
ne magnopere adfectus fuit PHILIPPVS, dux Mauritiū imperatoris, ut aliis exemplo hic esse possit, teste THEOPHYLACTO SIMOCATTA [tt]. Imita-

Zoticum & statuerunt ibi mutilatos & alimenta praebuerunt. Ceterum Zoticus ille est, cuius festum agunt Graeci ultimo mensis Decembris. Sunt uerba Fresnei.

Orphanotrophī magna dignitas in imperio orientis.

(qq) Praeter *Zoticum*, modo descriptum, alii quoque orphanotrophī in iure occurrunt. *Nicon*, de quo *CVIACIVS Obseru. lib. I. c. 12.* Et tempore Iustiniani *Samson Nouell. 131. c. 15. Nou. 59. c. 3.* Pauperum enim cura, inprimis eorum, qui egestatem sibi bono reipublicae contraxerunt, principis esse debet, cum quod ipsius maxime inter sit, ciues de societate sua bene mereri: tum quod priuilegiarum collatio eidem a populo concessa sit, ut aequus sit rerum largitor aestimatorque.

Imperatoris frater orphanotrophus.

(rr) Ioannes frater imperatoris, Michaelis Paphlagonis de quo *Iohannes ZONARAS Annalium tom. III. p. m. 189.* Quis ergo flagrantissimum illud studium reuocauerit, quo Porussici re-

gni heres, excelsi atque inuicti animi unigena re- princeps fertur, ut inualidis atque bene meritis militibus contubernium esset, ad quod, ceu ad requiem exantlati laboris, inter casus & pericula, anhelarent.

(ss) Inprimis huc pertinent *leges 32, Iustiniani c. 35, 42. C. de Episcopis & Clericis & Orphanotrophis.* Pro pauperibus cura hoc argu- PROCOPIO laudata est *lib. I. de aedif. Justin. p. 9. & 124.* & quae in notis habet *p. 28. Theodoricus Adamaeus.* Quare amplissimum omnino campum habuere RIVIVS & EICHELIVS, p. 298. in quo exercerent illa Iustiniani flagella atque impudentissimos obtrectatores, qui *misere eum inopes* habuisse, mentiebantur. Sed ita est, Deus & dies detegunt saepius arcana atque mendaces ac liuidos scriptores ludibrio rectius sentientium exponunt.

(tt) Illustris admodum locus est, Idem Simocattae de Philippi- *phylactus SIMOCATTA lib. II. histori-* lippico,

Imitatus hac in re praeceptionem, quam imperatoribus dedit MAVRITIVS, auctor strategiorum (uu). Alexius imperator, quanto ad-

F 2

paratu

arum cap. 6. p. m. 39. uerba Graeca sunt: Ο δὲ στρατηγὸς τῇ ἐπιτάσῃ ἐξέτισιν τὸ οὐκ ἀποκρίναι, καὶ δάξαι τὸς τραυματίας ἐφιδροφρονήσαστο, καὶ χρύσειον καὶ ἀργύρεον τε ἄρα τῆς ψυχῆς ἀντίδοσις ἦν καὶ τὰ μέτρα τῶν κινδύνων τὴν ἀμοιβὴν ἐταλάντευσεν. τοῖς μὲν γὰρ ἄλγῃ ἄδελον ἐντολήναις ἐγένετο. ἄλλω Πέρσης ἵππῳ, καλὸς μὲν ἰσθίαν, ἀγαθὸς δὲ πρὸς πόλεμον. ἄλλω κράνῳ ἀργύρεον καὶ φαρέτρα, ἑτέρῳ ἀσπίς καὶ δόρυ καὶ δόρυ. καὶ τοσούτων ἐκλήρονομεν Ῥωμαῖοι κτηνάτων, ὅπως τῶν σωματίων ὁ πόλεμος μετέσθης δ' ἡμέρας διέλυσε ὁ στρατηγὸς τὴν ἐκταξιν, εἰς τε τὸς πόλεις καὶ πρὸς παρακείμενα φρούρια τὸ τετραμένον ἐξέπεμπε, ὅπως ἀπέσονται καὶ ὑπὸ τοῖς μαγχανύμασι ἐργοῖς ἀσκληπῆς τὸς τῶν τραυματίων ἀκμαῖς κατανατοίτο. Interpretis Iacobi PONTANI haec: Dux (Philippicus) postridie de militibus quae-siuit & uulneratos donatiuis humaniter est prosecutus animique non imbellis aureus & argenteus ornatus quoddam pretium erat & periculorum modo praemia respondebant. Huic collata dignitas animositatis merces erat: illi equus Persicus, aspectu elegans & bello idoneus: alii galea argentea & pharetra: alteri scutum cum thorace & hastis. Ad summam nemo ex Romanis indonatus abibat. Ad meridiem dux solutis ordinibus saucios in oppida & castella circumiecta misit, ubi lenibus quibusdam medi-

camentis arte medica eorum uulnera confossa sanarentur.

(uu) Dubitat Iohannes SCHEFFE Praeceptio RVS, utrum Strategica, quae cum Mauricii de Taclicis Arriani edidit, Mauricii imperatoris sint, an uero alius priuati hominibus uulneris, cognomento siue eodem siue

VRBICIL. Quod si primum esset, tum uideretur Philippicus tribunus in cura militum uulneratorum, modo ex Theophylacto descripta, domino ac principi suo morem gessisse atque mandati caesarei rationem habuisse. Ita enim MAVRITIVS strategiorum libro VII. sectionis ultimae cap. 6. p. 152.

Rubrica capituli est περὶ πληγῶν, de uulneratibus. Contextus ita se habet: Χρὴ σπευδᾶν μετὰ τὸν πόλεμον τὸν στρατηγὸν τὸς πληγῶν παραμυθεῖσθαι, καὶ τὸς διαπίπτοντας ἐν τῷ πολέμῳ πρὸς ἀξίαν ἐπειδὴ καὶ ὅσιον ἐστὶ καὶ προθυμίαν τοῖς ζῶσιν ἐμποιεῖ. Danda, inquit, opera est Stratego (Philippico), ut uulnerati curentur, qui in praelio ceciderunt, afficiantur honore (Graecorum ueterum exempla institutaque recensuimus s. s. superius) sepulturae, quandoquidem & pium est & in superstitiis alacritatem generat. Idem lib. VIII. c. 2. in gnomis p. 189. Πολλὴν τῶν τραυματίων πρόνοιαν τίθεσθαι δίκαιον. καὶ γὰρ ἀμελῶντες αὐτῶν τὸς τε λοιπὸς ἐδελοκαπῶντες ἐν τοῖς μάχαις ἐνέουσι καὶ τὸς δυναρμούς ἐξ ἐπιμελείας ῥωδῆναι

καθ' ἑ-

paratu militum inualidorum contubernium in urbe instituerit; quanta munificentia aluerit miseros atque emeritos contubernales: prolixo commentario exponit princeps filia ANNA COMNENA (xx). Verum enimvero quam celebris

ἐκδομέντες, ἀπόλυτον. Vulneratorum magnam habere curam aequum est. Nam si negligimus eos, & alios in pugna reperiemus rem male gesturos & qui cura illa conseruari possent, amittimus.

Egregius Annae principis locus de valetudinario emeritorum.

imperator inualidos uiuat.

mensae adhibet.

(xx) Sane & dignitas foeminae principis, quae haec scripsit & rei ipsius singulares admodum rationes mereri uidentur, ut integram enarrationem ex lib. XV. *Alexiados* a p. 482. ad 485. hic describamus. Cum typographi literae Graecae loci huius amplitudini non respondeant: uisum fuit, eundem ex Latino interpretis sermone tantum exscribere. Ita autem se habet: 'Sin quis animam ageret, praeterquam quod fistebatur totus exercitus pari ratione, etiam imperator accedebat ad moribundum ipse, aduocabanturque sacerdotes qui & hymnos ad tale tempus Ecclesiae more paratos canerent, & sacramentorum administratione morientem rite procurarent. Neque antequam omnibus legitime obitus cadauer quoque defuncti tumulatum esset, promoueri uel minimum aciem sinebat. Idem prandii sui tempore, utriusque sexus egenos morbis aut senectute laborantes ad se aduocabat, eisque pleramque partem

appositorum sibi diuidebat ciborum: idemque pro se quisque ut facerent conuiuiis mandabat suis. Sic illi erat quotidiana mensa humano maior usu quaedam species tempestiui conuiuii: non musicis instrumentis, tibis, tympanisue aut modulatione ulla symphoniae resonans; sed diuinam plane in subsidium hominum pauperum beneficentiam exercens. In hunc modum administratio itinere Damalium siue ad Bosphorum peruenit sub uesperam. Feruebant in urbe omnia apparatu pompae craftinae, postridie siquidem ingressuro, prout indicauerat, Augusto ciuitatem regiam, aequum censebant ciues triumpho merito ac idoneis argumentis gratulationis publicae excipere reducem ex longa & difficili expeditione uictorem. At ille honorem prae modestia declinans istum, ubi significatione data illic pernoctandi, auertit in expectationem diei posterae cogitationes praesentium, monere statim consensu, prima face Palatium tenuit. Postridie totus erat in captiuis peregrinisque curandis. Pueros igitur quotquot orphanos amissis parentibus amarae orbitis aerumnoso grauatos iugo; quot-

introitum solennem declinat.

inualidos autem statim inuifit.

monasteriis
commendat.

Caesarei uat-
letudinarii
descriptio.

quot etiam uitae sanctioris professio-
nem exorfos reperit, assignauit distri-
buitque educandos, illos quidem
con sanguineis; hos autem per Mo-
nasteria dispersos praefectis sacrorum
istorum coetibus: omnibus mandans
ne illos mancipiorum loco ducerent,
haberentue, sed ut liberos liberaliter
instituerent, disciplinisque omnis ge-
neris honestis, sacris quin etiam literis
erudiendos curarent. Quosdam et-
iam ipse sibi seruos recipi iussit in
eam quam alendis orphanis excitaue-
rat domum: in qua cum praeter cae-
teram corporum curam ludum quo-
que instituisset literarium, in quo qui
uellent disciplinis liberalibus imbui
possent, tunc eius ludi praefectis ac
scientiarum professoribus horum in-
stitutionem ad omnes doctrinae par-
tes commendauit. Erat istud orpha-
notrophium in ea Constantinopolis
parte quae arcem spectat. Ibi quae os
ponti aperitur aedem sacram cum re-
perisset imperator capacitatis maxi-
mae, dedicatam in nomine magni A-
postoli Pauli, urbem illic in urbe regia
molitus & architectatus est aliam.
Ipsam quidem quod dixi templum in
eminetissimo urbis huius paruae si-
tum extabat loco, uelut arx quaedam.
Vtrumque ad latus noua ciuitas aequa
descriptione protenditur ad stadia in
longum latumque quamlibet multa:
circum eam surgunt undique domus
crebrae, diuersoria pauperum: & quod
humanitatem Augusti commendat,
praecipue, hominum debiliu & mor-
bis aut uulneribus labefactorum re-
ceptus. Eos inde uidere est uiritim
procedentes ex sua quemque regione:

hinc quidem caecos, illinc claudos, mira inuali-
aliunde alio laborantes incommodi dorum om-
genere. Salomonis plane quandam nis generis
porticum te putes haec cernens intu-
eri refertam hominibus uel membra-
tim mutilatis, uel ulcerosis ac male-
affectis toto corpore. Circuitus erat
duplex gemina uterque contignatio-
ne substructus. Utrobique tam in
coenaculis quam in inferioribus cu-
biculis quiescebant ac curabantur
mutilati aut morbis afflicti uariis, quos
diximus utriusque sexus homines: hi conclauium
sublati in coelum liberius: hi terrae ratio, sapien-
humilius admoti: prout cuiusque ter ordinata.
necessitas & loci ratio ferebant. Por-
ro istius aedificii gemini circum undi-
que adstructi magnitudinem nosse si-
quis cupiat, ex eo aestimare poterit
quod uere dicam: futurum nempe
ut qui hos aegrotos per cellas aut
contubernia superne inferiusque dis-
positos primo uisere diluculo cepis-
set, is si omnes uellet percurrere, uix
commissa uespera lustrationem ab-
solueret: adeo erant multi tamque
lato spatio longis ordinibus porrecti.
Tanta haec erat ciuitas! tot eius ci-
ues! quorum nemo cum haberet fun-
dos, praedia, hortosue, nemo uineas,
aut aliud eiusmodi quo fundari pos-
siones hominum & spem uictus ac
copiae constitui uidemus: sed quis-
que & quaeque Iobo illi in sterqui-
linio omnium egeno, quod ad quem-
que priuatim attinebat, esset perfini-
lis, tamen erat mirabile abundare o-
mnes idoneis omnibus ad usum rebus.
Augusto nimirum liberali manu sug-
gerente ipsis quaecumque ad habitati-
onem & tectum, ad uictum uestitum-
que

Curatores
ualetudina-
rii.

Instituti col-
latio cum
miraculo sal-
uatoris.

que opus erant. Quae ipsis omnia cum sine pretio ac cura sponte ac gratis prouenirent, inopinatum cernebatur quiddam; homines omnium pauperimos latifundia, uectigales terras, ac prouentus omnis generis habere; quin etiam curatoribus atque administris rerum & opportunitatum suarum uti plurimis iisque illustribus: ipso uidelicet imperatore principi busque aulae ac cognatis comitibus: que illius, qui quidem summa fide ac efficaci studio rationes istorum pauperum curantes sicuti terrarum praedium optimo situm loco uberrimi prouentus animaduenterent, agebant statim ut id isti sodalitati tribueretur. Quibus deinde uelut ex perennibus fontibus in horum quotidianos usus conuictorum & uina largis fluminibus affluerent & panis ac quaecumque ad panem victus humanus consuevit addere prouenirent, benigna nec deficere metuente copia. At qui erant qui isthinc pascebantur plures quam quis autumet. Ita ut (modo tamen id mihi per Dominum Iesum liceat) audeam cum Saluatoris miraculo, septem hominum & iterum quinque millia pascentis, hanc imperatoris prouidentiam & liberalitatem aliquo modo conferre. Interest tamen quod illic quinque aut septem panibus, totidem hominum millia saturata sunt. Deus nempe Deus erat qui nimirum ibi omnipotentiae suae edebat specimen. Hic nihil nisi conatus humanitatis fuit, praecipuum a Deo impositum hominibus, ut mutuo in quo quisque potest alii alios iuuent, implere satagentis. Ergo illic

quidem mirabilis effectus omnipotentis dexterarum: hic largitio imperatoria sodalibus tam multis unius uasae domus contubernio deuinctis cuncta quae erant ad usum necessaria praebat. Inuabat me uidere illic inualidorum anum ab adolescente curari femina; alius alium caecum uirum a uidente manu duci; adiuuat, mira claudos aut mutilatos pedibus, pedes rerum facie habere non suos, sed aliena benignitate commodatos: propriis carentes, amicorum uicariis uti manibus; orbos infantes matrum alienarum uberibus lactari: denique homines paralyticos & resolutis nervis debiles aliorum ualentium ministeriis supplere defectum inertium membrorum. Itaque in uniuersum duplici genere multitudo imperatoris impensis isto in loco nutrita constabat: alii siquidem erant quibus ministrabatur; alii qui ministrabant. Porro Augustus non eam habebat uim qua posset effectu sequente, dicere paralytico *surge & ambula*; aut caeco praecipere ut uideat; aut carenti pedibus subito iussu gressum indulgere. Propria illa potestas fuit unigeniti qui humanitate propter nos assumpta, vitam hic inter homines humano modo ac captu superiorem duxit. Quae autem imperator potuit: nimirum unicuique mutilato ac membrorum usu capto proprium addicere famulum ad curationem & obsequium: & tam aegrotis, quam sanis aegrotos curantibus, prouidere pariter de uictu stabili: ea sane perprolixè fecit. Caeterum si quis distinctiorem habere notitiam urbis istius uelit a Patre meo a fundamentis aedificatae, is sciat quadrifariam di-

celebris etiam fuerit imperii orientalis in faucios,
mutilos ac uulneratos milites munificentia: ta-
men postea, temporum duritie, Caesarum luxu-
ria desidiaque factum est, ut, CODINI (yy)

CVRO-

Impensae ad
hoc institu-
tum.

am diuisam illam, nisi etiam plurifari-
am, fuisse. Conflabant eam nimi-
rum qui in superioribus tabulatis &
inferioribus conclauibus aegroti de-
cumbabant desidebantur: tum qui
tam superioribus hisce quam aliis in-
ferius degentibus curatores famulique
ministrabant. At quis enumerare ad-
exactum queat quot illic quotidie o-
ra pascerebantur: quantum in id sum-
ptum profligaretur: quam beneficia
quamque sedula singulus ibi quisque
prouidentia curaretur: quanta ho-
dieque largitate cuique uictus & cae-
tera necessaria praebeantur. Nam
& ea ipsa quae post Patrem meum, ab
ipso instituta, durant, illi meo iure
uindico, ut ad laudem ipsius merito
referenda. Ille enim maritimos illos
terrestresque, unde ista durant, redi-
tus attribuit; ille uel domus inquilini-
us istius, uel urbis cinibus, haec otia,
hanc copiosam requiem & uitam se-
curam, liberalissimis suis funderum
optimorum & aeternorum censuum
assignationibus, quam fieri potuit fir-
missimis, confecit. Praesidet isti toti
decem fere ciuium millia numeranti
ciuitati uir ex illustrissimis quidam,
cum plena moderandi cuncta dispen-
sandiue potestate. Orphanotrophii
nam commune nomen est uniuersae i-

stius familiae ingentis aut urbis poti-
us. quamquam in ea sane non soli or-
phani aluntur: sed militibus quoque
aut emeritis aetate, aut morbo, muti-
latione, uulnere debilibus receptum
isthuc commodum aperuit patereque
in tempus omne uoluit humanissima
benignitas Alexii Augusti: tamen uel
a parte, ut sit, in totius nomenclatio-
nem appellatione praeualente; uel
senibus quoque ac languidis egenti-
bus orphanorum uerbo designatis,
obtinuit Orphanotrophii uocabulum,
ad denotandum in uulgus hoc colle-
gium ingens, utentium liberalitate A-
lexii pauperum. Quorum ad perpe-
tuitatem censuum ac possessionum e-
recta sunt tabularia, institutiue coe-
tus lectorum hominum fundos &
mercedes annuas ex immobilibus e-
genorum bonis attenta prouidentia
curantium, redditu exigentium, recipi-
entium, dispensantium, rationes exi-
gentium ac vicissim reddentium. Pro-
ut ea omnia bullis aureis ad aeternam
erant sancita firmitatem, ut quae alien-
dis erant orphanis tributa nulla um-
quam calumnia nullo possent inter-
uerti casu. Haecenus Anna Com-
nena, quam non poenitebit cum aliquo
studio perlegisse.

Orphanii di-
cuntur inua-
lidi quoque
milites.

praeses eius.

(yy) In libro de *Officiis Constanti* Pristina sub-
nopolis.

CVROPALATAE aeuo, nulla eius uestigia superesse, uiderentur.

Apud GAL-
LOS olim ho-
dieque.

§. VIII. Non tamen est, quod frigidos ac-
ui nostri mores accusemus erga ualetudinem e-
meritorum. Sunt enim regna, quae hoc etiam
tempore ab eo munificentiae genere commen-
dari merentur. Principio de GALLIA dicemus,
matre inualidorum militum benignissima. O-
riginem causamque rei paucissimi intelligunt, ex
reconditis monumentis iam nunc sine ira et o-
dio, uere tamen eruendam. Nullo monitore o-
pus est, Galliae regi dexteram saluam esse, id est,
ab arbitrio eius omni aeuo pependisse cum bo-
na tum beneficia Ecclesiae (a). Vocauit rex ad
ea,

leuandi eme-
ritos consue-
tudo negle-
cta in impe-
rio orientis.

*nopolitanis cap. 5. p. 68. n. 1. Ὁρφανο-
τρόφος ἦν μὲν φροντίζων καὶ ἐπιμελὴς
μὲν πάσης τῶν ὀρφάνων, νῦν δὲ ἔδα-
μῶς κεκτῆται τινὰ ὑπηρεσίαν. Iacobus
GRETSEVS, aut quicumque alius sub
eius nomine lateat, his uerbis ea red-
dit: Orphanotrophus olim habebat curam
PUPILLORVM. Nunc omni officio caret.
Verum non possum non in hac uersio-
ne uerbum desiderare, quod minus hic
congruere cum re ipsa uidetur. Quam-
uis enim ὀρφανός Graecorum, pupillus
esse, soleat Romanis: hic tamen uer-
bum orphani sensu latiori patet. Cu-
iuscunque enim generis homines su-
stinet pauperes, qui parentibus, fortu-*

Interpres
correctus.

nis, ualetudine, corporis integritate,
orbi, siue orphani reipublicae curis ac
beneficiis sustentantur. Plenius id
docere possem: sed *Comnenae* locus at-
que illa, quae superius §. II. p. 12. li-
teris g & b scripsimus sufficere uiden-
tur neque desiderare ampliorem dis-
quisitionem. Consultius itaque in-
terpreti fuisset, uel *orphani* uocem et-
iam in Latino retinere; uel congruam
magis substituere. Nam a pupilli uer-
bo amplitudinem muneris orphanotrophi
abhorruisse, manifestum est.

(a) Nimis prolixum, neque tamen Galliae regis
necessarium esse uidetur, supremum facultas in-
Galliae regis arbitrium in adsignandis adsignandis
Eccle-

ea, quos uoluit: uoluit, quos merita in rempu-
blicam commendarunt, non quos bullae & li-
belli nominauerant pontificis Romani. Ordo
igitur saepius etiam tetigit militia missos, sene-
ctae, uoletudinis, uulnerum causa: imo milita-
ris quandoque officii praemium atque stipendi-
um fuit praedii Ecclesiastici, abbatae, praeben-
dorum ususfructus. Quorum exemplorum tan-
tus ubique numerus reperitur, ut nullus dubi-
tem, monasteria, abbatias, genera praebendo-
rum alia, hoc maxime fine principio instituta ef-
se, ut uirorum pace belloque optime merito-
rum senectae, egestati ac uoletudini ita subue-
niretur (b) non, ut sordidi & ignaui fratres se-

G

ros

Ecclesiae be-
neficiis.

Ecclesiasticis dignitatibus beneficiis-
que contra iniquissima quorundam
pontificum postulata hic tueri. Ne-
mini ignotum est, hoc potestatis ge-
nere regem Galliae alia omnia Euro-
pae regna, quotquot pontifici Roma-
no fidem suam adstrinxerunt, longis-
simo post se spatio relinquere. Sum-
matim legi hic potest *Carolus MOL-*
INAEUS de monarchia Francorum, &
plures, quos *GOLDASTUS* & *SCHAR-*
DIUS exhibent, ille in *monarchia S.*
R. I. hic in uolumine *scriptorum de*
iurisdictione Ecclesiastica. Plenius rem
tractant *Petrus REBUFFUS* in *praxi be-*
neficiorum: *MORNAEUS* in *mysterio*

iniquitatis: *Franc. DUARENUS* in *de-*
fensione Parisiensis curiae: *MARCA* de
concordia sacerdotii & imperii: *LI-*
MNAEUS in *erudito commentario No-*
titiae Galliae. His addi possunt:
Maximes generales du droit Francois
par M. Pierre de l' HOMMEAU avec
les notes de M. Paul CHALLINE; *les*
Recherches de la France d' Estienne PAS-
QUIER; *l' origine des dignitez de France*
par Claude FAUCHET; *Renati CHOP-*
PINI opera diuersa huc pertinent item
que *Dadini ALTESERRAE* & *P. PI-*
THOEI *libertez del' Eglise Gallicane*.

(b) Cursim de nomine dicendum,
quo Ecclesiastica eius generis benefi-

Praebenda
uox ciuilis
non Ecclesi-
astica.

ros annos ibi traherent, pondera terrae inutilissima. Equidem temporum caliginem hic admodum incuso: uerum ideo maioris fieri debent illa, quae ex tanto naufragio superesse, reperiuntur. Primus in Galliis in ius uocatur CAROLVS MARTELLVS, quod praebenda, Ecclesiis dicata, distribuerit atque adsignauerit bene meritis militibus (c). Dignae sunt lectu epistolae

cia nostri adpellant. *Praebendae* uerbum adhibent. Quo sane Romani non sacerdotia affecerunt, sed hac uoce dona cum ciuilia tum militaria intellexerunt, quae respublica detulit hominibus bene meritis. Hoc sensu *l. 19. ff. de testibus* habetur in uetustissimis exemplis. *Inuiti testimonium non dicunt*, post alios, qui *praebenda exercitui conduxerit*. Neque est, quod *ALCIATVM lib. II. pareg. c. 43. p. 347.* ea causa castiget ac reprehendat *CVIACIVS lib. II. Obseru. c. 23. p. 34.* ex eoque ipse etiam *GOTHOFREDVS* legi malit, qui *quid exercitui praebendum conduxerit*. Peregre enim explicat locum *GELLIVS*, qui *lib. XIV. c. 4. p. 799.* eiusmodi conductoris *Ventidii Bassi* meminit, a testimonio dando excusati, quod *praebenda publice conduxerit*. Ut *Plauti & Liuii* taceam congrua huic testimonia: *SALMASIVS ad Vopisc. in Aureliano c. 37. p. 514.* ad *GLOSSAS* prouocat, quae habeant:

Barbara eius *praebenda* *παροχή*. Ceterum in mani-
deprauatio. festa ignauia uersatur uetustus legum

Romanarum *GLOSSATOR*, quod in foeminino genere *praebendam* ponere malit. Certo iudicio, eum aures animumque linguae sequioris aevi adfuetum habuisse. Tanta scilicet licentia desidia suorum seculorum puluinar supposuerunt, ne forte taedium adferret, a regula abire; quae *in a desinant*, foeminina esse. Atque in hoc errore etiam nunc plures uersari malunt, quam pristinam linguae mundiciem, quodam postliminii iure, recipere: ne Ecclesiae, quod aiunt, rusticitatem spernere, uideantur. Nobis illud ostendisse sufficit, *praebenda* inter ciuilia olim uocabula, non uero *Ecclesiastica* fuisse. Quare suspicionem omnino augebit, si tempora offendamus, ubi, quod ante *pauperum* uniuersum fuit, solus sibi *clericatus*, non absque sacrilegii crimine, existimauit esse deglutiendum.

(c) Conquiramus ex omni fere ordine ac aetate testes. *Martinus POLO-* militib. dedit
NVS in Chron. ad an. 750. p. m. 135. Martellus.
Quum Martello instarent multa bella,
eccle-

stolae in hoc argumento HINC MARI (d) & S. BONIFACII (e). Imo sunt, qui, aeternorum cruciatuum poenas eum propterea sensisse, in gratiam plebis, odia militum & ad clerici luxuriosi sensus, suauiter fabulantur (f). Quod commentum,

G 2

tum,

ecclesias spoliat, decimas militibus conferendo. Propter quod S. Eucherius, episcopus Aurelianensis, uidit postea animam eius in inferno. Plenior narratio est P. AEMYLII in uita Childerici p. 45. Gloriam studuerat Martellus, mortalibus se ostentat. Summi uiri praedicabant, eum omnium ducum gloriam transcendisse. Contra sancti (partium studio infecti clerici et qui secuti sunt fabulam Eucherii) splendorem uitae eius re inanem dicebant. Quae in Saracenos (qui Galliam inuaserant, templis sacrilega manu direptis) gesserat, nequaquam accepta eum numini tulisse. Decimarum sacrum ius (quasi hae patrimonium essent clericorum in legibus diuinis moralibus ipsis adsignatum) militibus uiris attribuisse, adeo militibus suis omnia tribuisse, ut Lugdunensis & Viennensis episcopatum reditus acceperint milites. Cum ad belli barbarici necessitates templorum auro uteretur, spondidisse se, re in tranquillum restituta, multiplex redditurum: post gloriosissimas uictorias fidem mutauisse. Eucherium (fabulae memoratae autorem) Aurelianensem; Robertum, Remorum Episcopos e sedibus eiecisse, quod Ramanfredo eos studuisse diceret,

Huiusmodi tempora erant, ut pontificatus (praebenda) sanctos uel acciperet uel efficeret. Igitur Eucherio facile tum fides habita, id quod per quietem (quid uero somniis cum historia) uidisse se diceret enarranti.

(d) Epistola VI. cap. 19. p. m. 112. Querelae Tempore Caroli (Martelli) principis, Episcopi in paucis locis residuis episcopis quod ex laicis donata & rebus diuisa fuerunt. cis fiant episcopi. Adeo, ut Milo quidam tonsura clericus; scopi. moribus, habitu & actu laicus, episcopis Remorum & Treuironum usurpans insimul, per multos annos pessunderit.

(e) EPISTOLA CXXXII. ad Zachariam Papam his uerbis: Franci, enim, ut seniores dicunt, plusquam per tempus octoginta annorum synodum non fecerunt, nec Archiepiscopum habuerunt, nec Ecclesiae canonica iura alicubi fundabant uel renouabant: modo autem maxima parte per ciuitates EPISCOPALES sedes traditae sunt LAICIS, cupidis ad possidendum.

(f) P. AEMYLII iterum amplior, Fabulae de ceterorum narrationibus p. 64. Eucherius in sedem a Pipino restitutus (unde ciatu Caroli, eum rebellionis causa deiecerat Martellus) Fulradum ire ad sepulchrum, ob abbatias laicis, emeritis militibus Martelli iubet ac corpus quaerere sicubi adsignatas.

tum, admodum miror, etiamnunc tolerari in decreto GRATIANI (g). Ego optimum Martellum

compareret; animam enim aeternis suppliciis destinatam. In conditorio Martelli serpens inuentus, sepulchrum aliquin inane & nullus humani corporis uestigiis apparuisse, dicitur. Eucherio ergo de manibus creditum, qui de corpore uates uideretur. Anilis commenti claudam fidem accipe. Robertus GVA-
GINVS lib. III. cap. 4. p. 43. quicquid fecerit peccaueritque Martellus in sacri patrimonii adsignatione, id episcoporum consensu & approbatione fuisse scribit. Quod quidem os obdurat antistitum, sed mihi non satisfacit, cum principi liberrima eo tempore hic iura fuisse, ex historia certum sim. Nisi forte dixeris Martellum, non regem Galliae, sed regium administrum fuisse. Deinde praeclara commentatio Papirii MASSONI lib. I. annal. p. 82. ubi inquit: *Hae uictoriae Carolo maxime sunt illustres, est & illustris PIETAS.* Legi enim Gregorii tertii epistolam, qua scribit labore Caroli principis Francorum & Bonificacii cura ad hominum millia centum Christianis sacris imbuta. Post ipse BARONIVS rem in dubium uocat, neque cum probitate & liberalitate Caroli eam existimat conuenire annal. Tom. IX. n. 15. p. 741. Quamuis lubricum ualde eius argumentum sit: LVPUS in uita S. Maximini testatur, quod Carolus coenobium in honorem Maximini conditum auxerit praediis;

ergo fieri non potuit, ut emeritis militibus Ecclesiastica praebenda adsignaret. Quod si tantum Eucherii somnium, Baronius confutatum uult: illud ab epitomatore suo Henrico SPONDANO longe melius discere potuisset. Ita autem hic ad an. 741. n. 7. p. m. 741. scribit: *quae scripta leguntur de uisione Eucherii, animae Caroli aeternis cruciatibus damnatae, quod Ecclesias bonis exspoliasset; ea haud facile est, ut subsistere possint. Quomodo enim id uidere potuit Eucherius, qui iam ex hac uita excesserat ante decennium?* Quis igitur CENTVRIATORIBVS initio uerterit, quod & ipsi hanc historiolam inter putidas fabulas referant istorum seculorum, ubi creditum est, pietatis argumentum esse, masculine mentiri in gratiam Ecclesiae. Quasi mendaciis nostris egeret Deus, auctor ueritatis. Loca Magdeburgensium habentur in centur. II. cap. 4. p. 28. cap. 7. p. 239. cap. 10. p. 429. cap. 13. p. 497.

(g) *Causa XVI. Q. I. c. 59.* additur Commentum historiola sub finem his uerbis: *quia In decretis uero Carolus princeps, Pipini regis pater Gratiani. ter, qui primus inter omnes Francorum reges ac principes res Ecclesiarum ab iis separauit ac diuisit, pro hoc solo maxime est aeternaliter perditus. Nam S. Eucherius Aurelianensis Episcopus, qui in monasterio S. Trudonis requiescit, uidit illum in inferiori inferno torqueri.* Recitat fabulator alia plura, quae operae

tellum uita beatarum animarum, si per alia licet, dignissimum habeo, quod in ualidorum militum calamitates subleuarit hoc genere liberalitatis. Neque tamen audeo, huic principi eius largitionis primam originem adserere, si CANONES, modo aliqui sint, APOSTOLORVM (h); si pontificum, sanctiones (i); conciliorum DECRE-
G 3 TA

perae pretium non est, hic quoque refellere. Potius ex hoc specimine, discant iuniores, putida decreta infelices auctorum partus spernere, quorum nunc ipsos pudet uiros eruditos in medio papatu.

Bona Ecclesiae & prae-
benda PAU-
PERVM esse.

(h) Canon ex editione Iohannis QUINTINI, ordine est XXXIX. Postquam enim Episcopo praeceptum esset, bona Ecclesiastica patrimonia, pauperum habere, serio illi commendatur, ut pauperum in illis adsignandis unicam haberet rationem, non cognatorum, nisi etiam hi pauperes sint, quo casu praebenda danda esse ut pauperibus. *ἡ δὲ πάντες εἰεν, ἐπιχορηγίτω ὡς πέντην. Ioh. ZONARAS* scholiastes addit, *μὴ δὲ καταχρᾶσθαι τοῖς πτωχοῖς ὡς ἰδοῖς, ἢ συγγενέσι τῶν περὶ χάριν δίδοναι. ἡ δὲ πενιχρὸς ἐχορὶ συγγενέσι, ἐπιτρέπονται καὶ τέτοις ὡς ἐνδεῖσι τὰ ἀναγκαῖα παρέχειν.* Parum ergo aut nihil huic canoni aduersum fuisse, existimo, praebendis subuenisse Carolum uulneratae militiae, imprimis, quod bellum contra Saracenos templorum inuasores gestum fuisse, ex historia constat.

(i) Loca, quae nunc se offerunt, Confirmatur
suffecerit indicauisse. *Caus. XVI. Q. 1. ex Decreto*
c. 59. iuxta sanctorum patrum traditio-
nem nouimus res Ecclesiae uota esse fide-
lium, pretia peccatorum & PATRIMO-
NIA PAUPERVM. Peregrinis, si necessi-
tas suaserit, largiri ea debere episco-
pum *c. 61. praecipitur loco eodem &*
mox ibidem c. 68. Quoniam quicquid
habent clerici pauperum est & domus
eorum omnibus debent esse communes,
susceptioni peregrinorum & hospitum in-
uigilare debent: Maxime curandum est
illis, ut de decimis & oblationibus, qua-
lem uoluerint & potuerint, sustentatio-
nem impendant coenobis & Xenodochi-
is, ptochotrophis, orphanotrophis,
ualetudinariis emeritorum. Clericos
tantum illos, conuenit Ecclesiae stipendi-
is sustentari, quibus parentum & propin-
quorum nulla bona suffragantur. Qui au-
tem bonis parentum sustentari possunt,
si quod pauperum est, accipiunt, * sacri-
legium committunt & per abusionem ta-
lium, iudicium sibi manducant & bibunt.
Eadem prorsus leguntur *causa 1. Q. 11.*
c. VI. Dignissima sane, ut ad nostri
aevi faciem exigantur. Plures nunc
loculos excutere nolo.

TA (k); PATRVM (l) quos uocant, & DOCTORVM (m) Ecclesiae placita euoluo atque cum moribus nostris conféro, ad quos iniuria & ignauia temporum sumus delapsi. Id ex incorruptae fidei monumentis clarum est, Martelli uestigiis posteros successores gnauiter instituisse: cum certum sit, & Pipinum (n) & Carolum, cogno-

Sententiis
conciliorum.

(k) Inferius forte commodior erit dicendi locus de quarta pauperum. Quae sane uti quamuis Christianorum egestatem subleuare debet, ita illorum maxime, qui eam bene de re publica merendo inter quotidiana uitae & fortunarum pericula contraxerunt. Atque hoc est, quod in emeritis militibus reperimus. Bone Deus! in *Gangrensi*; in *Antiocheno*; in *Carthaginensi*; in *Toletano*, quae et quot sanctiones reperiuntur: ne clerici ultra ea, quae ad uictum & cultum pertinent, ab Ecclesia postulent; quod patrimonium hoc pauperum sit, neque sine manifesto sacrilegii crimine pauperibus subtrahatur.

Patrum Ecclesiae.

(l) *Hieronymi* & *Augustini* loca ante me collegerunt ANTONIVS *Archiepiscopus Florentinus* in libro de *statu beneficiarum*, qui operum *Basileae* editorum tertia parte habetur *tit. XV. §. 19.* Taceo *M. Ant. de DOMINIS*, ne uidear auctoritate niti proscripti doctoris.

Doctorum
apud Ponti-
ficios.

(m) Iniuriam facerem manibus pissimi hoc in argumento scriptoris, si

post eum alios desiderarem. Est is *Martinus ab AZPILCVETA*, uulgari cognomento doctor Nauarrus, cuius liber de *reditibus bonorum Ecclesiasticorum Romae* prodiit 1568. Summa libri est, *canonicos, praebendarios, praelatos, abbates, Episcopos* sacrilegii crimine teneri, quoties obolum de redbitus, sibi etiam publica auctoritate assignatis, aliis usibus impendant, quam necessariis ad cultum et uictum. Aeternorum cruciatuum reos facit, quotquot ad frugem redire dubitent. Neque esse, ait, quod dicant aduersarii, reditus hosce, salua pauperum quarta, ipsis assignatos esse. Hoc enim praeiudicio pauperum neque fieri potuisse, neque alio fine factum esse, quam ut tuta esset a rapaci manu cleri pauperum quota. Interim pauperibus etiam deberi, quae de ceteris episcopi, cleri, fabricae portionibus, post necessaria impensa supersint.

(n) Docuit me hoc *Papirius MASSONVS lib. II. pag. 85.* idque fide authenticum instrumenti. *Pipinus*, inquit, *exposita regni necessitate Zachariae pontificis* Pipinus praebenda adfuerit militibus.

Pauperibus
& quartam
deberi et
quod de reli-
quis portio-
nibus super-
sit.

cognomento magnum (o) atque eius in imperio successores (p) inualidos non solum milites praebendis affecisse; sed etiam copiarum praefectos

tifici Romano in Synodo, cui Bonifacius interfuit, insigne priuilegium est consecutus: ut acerbitati temporis industria sibi probatissimorum militum, decedentibus episcopis mederetur. Qua de re extat elegans epistola Lupi Ferrariensis ad Amulum Lugdunensem Episcopum. Huius priuilegii mentionem faciens, ne Amulus putaret nouo more (at fecerat idem Carolus parens) factum, quod ex aula Berno antistes Heduis datus esset. Corroborat hoc testimonium, quod in decretis Gratiani habetur causa XVI. Q. 1. c. 59. Tempore enim Caroli magni hos demum mores in synodo mutatos fuisse, propter hoc, ipsius uerba sunt, quia laici homines milites solebant diuidere (sibi usurpare) episcopia & monasteria ad illorum opus & non remansisset ulli episcopo, nec abbati nec abbatissae, nisi tantum ut uelut canonici & monachi uiuerent. Atqui hoc ipsum satis fuisse arrogantem clerum, docet AZPILCVETA, cuius sententiam supra p. 54. prodidimus. Plenioram narrationem offendes apud BARONIVM tom. X. ad ann. 858. n. 27. p. 177.

Carolus M.
ex militibus
fecit abbates.

(o) Cum ueterum auctorum testimonia ante me alii e capitularibus Carolingicis atque pluribus plenae fidei monumentis collegerint, in hoc studio nolo nunc operam ulteriorem ponere. Ant. Dadinus ALTESERRA lib. I. de Duc. & Com. Prouinc. c. 13. in-

quit: Carolus M. etsi Ecclesiae studiosissimus iniquitate temporum consulens, comites, (in quorum numero plerumque fuere emeriti milites) abbatiarum nomine sibi conciliare adactus est & hoc sensu abbates, id est beneficiarios laicos per Aquitaniam instituit. Inde Abbi-comitis; Abbatis militis uerba apud coaeuos scriptores passim occurrunt. Eruditissimus du FRESNE p. 11. Monasteria porro & abbatias laicis in beneficium, ob reipublicae necessitates & tuitionem concessisse reges Franciae, obseruare est ex Capitulis Caroli M. conciliisque diuersis.

(p) Verum dices, in GRATIANI An hunc decretis c. XVI. Q. 1. c. 59. ad sanctionem Caroli M. prouocari, quae ea legibus minis loco id habuerit posterisque publicis successoribus iniunxerit quam seueris-stulerit. fime, ne militum bene merita ex sacro Ecclesiae patrimonio munerarent. Ita omnino illa se habent instrumenta, quae nobis a clericatu opponuntur. Verum istas leges, quaecunque etiam fuerint, a regibus Franciae neque post haec tempora obseruatas fuisse, multitudine exemplorum omnino docemur. Querelas concilii Meldensis in hoc argumento recitat BARONIVS tom. X. annal. ad an. 845. n. 34. pag. 37. AIMOINVS de Carolo Caluo lib. V. c. 24. p. 481. memorat: quod militarem praefectum, fratrem Bosonem, deinde

fectos constituisse abbates (q), quorum certe plurimi, sub nomine ABBACOMITVM, inferioribus seculis apud historicos occurrunt. Quare admodum miror, P. AEMYLIVM [s], ROBERTVM

inde Burgundiae regem, abbatem fecerit S. Mauriti. Qui idem etiam de Ludouico pio cap. 36. scribit: Ludouicus, quos potuit, sibi conciliauit, dans eis abbatias, comitatus, uillas. Occurrit etiam apud illum eundem Hugo Marchio Francorum & abbas lib. V. c. 34. Annales FVLDENSIS ad an. 881. Rex (Carolus III.) in Galliam profectus Hugonem in suum dominium suscepit & ei abbatias & comitatus in beneficium dedit. Sic ipse nouus familiae regiae conditor Hugo Capetus abbas fuisse legitur, atque eodem honore celebrantur pater eius & auus apud AIMOINVM lib. V. c. 42. n. 40. c. 43. n. 17. c. 45. n. 26. Imo FLODOARDVS ad an. 922 & 951. meminit: maxima saepe inter militare & aulicorum munerum officiales certamina orta fuisse & excitatas perduelliones, si forte rex unum alteri in adsignatione abbatiae praetulisset. Confer huc lexicon HOFMANNI, qui Fresnei & Alteserrae loca diligenter exscripsit. Inde uulgi quondam sermo aures nostras hoc tempore admodum laedere uidetur: Galliae mores indulgere, ut abbas cum abbatisa in uno lecto decumbat. Es gebe in Franckreich abteyen, da der abt alle nacht bey der aebtissin im bette schlaffe. Quod hoc rerum

statu facile est ad intelligendum. Ceterum id ego ualde miror, aeternis cruciatibus, cetera optimum principem, Carolum Martellum ob hanc causam destinatum reperiri a scriptoribus Ecclesiasticis: & tamen eodem iure ceteros omnes successores eius in Gallia usos fuisse.

(q) Nolo operosus esse, ubi alii me Post Galliam subleuant labore. Memorabilis locus alia plura re-est apud MAGDEBURGICOS, qui gna reperiri, centur. IIX. c. 7. n. 5. p. 231. habetur: ubi reges abbatias adfi-Ex praefectis & politicis gubernatoribus interdum etiam episcopos & presbyteros gnauerint elegerunt. Nicetas eunuchus, seruilis meritis militibus. genere ortus, qui uix legere sciebat, in muliebribus ministeriis uersatus, a Constantino patriarcha est creatus. Zonaras. Irene fratres sui mariti, Caesares & nobiles radi & sacerdotes ordinari curauit. Idem. Arno, Theodoricum regem, Hunnis subactis, dat episcopum. Auentinus. De Angliae & Germaniae regnis suo loco inferius.

(s) Caroli simplicis posteros non huius instituti auctores fuisse, nemo poterit dubitare: qui nobis laudata testimonia legerit de praedecessorum munificentia in milites emeritos. Quae isse, qui be-ergo fraude quaeso! fieri hic potuit, neficia Ecclesiastica adfi- gnauerint e-derent meritis mili-

TVMGAGVINVM(t) & qui hos sequuntur (u);
H in CA-

derent? Si quid coniecturis assequor, mihi hac de re ita uidetur. Speciem iuris, non ius ipsum habuerunt clerici, ut huic principum instituto se opponerent. Si igitur rex cetera bene imperauit: non ausi fuerunt, hoc in argumento se quicquam mouere. Contra, quoties turbae in republica extiterent, toties occasione hac usi sunt, ut principem aliis iam exosum, sacrilegii huius incusarent. Tum enim plebs arripuit contra imperantem, quicquid odium eius ullibi poterat augere. Interim quamuis certissimum sit, a statu imperii extraordinario iura publica non pendere: saepe tamen factum est, ut hoc deinde glaucomate, probitatis specie inuoluto, oculos ignauorum hominum obducerent scriptores obcaecarentque. Ita enim P. AEMYLIVS in *Carolo Simplice* p. 90. scribit: *Summi proceres profani locupletissimorum coenobiorum opes beneficio regum acceperunt, ac monachis tantum in sumptum suppeditabant, quantum necessarius usus postulabat: ex iisque ipsi deligebant, qui non Abba, nam id sibi nomen amplissimum non arrogabant; sed decurio uocitaretur. Per multas aetates is mos tenuerat. Iam Episcoporum iura inuadebant. Coenobiorum libertas sanciri nondum poterat, quod eorum facultatibus Robertus magister equitum ac Hugo fratres militem alebant, ac iam cum factionis suae hominibus occupare regni ius contendebant.*

R. Guaguinus (t) Lib. V. c. 3. p. 69. n. 48. seq. Ver-

ba sunt: *At quia de Hugone abbate mentio incidit, illud non est omittendum, hunc Hugonem atque Robertum Parisiorum comitem, qui et Marchio dicebatur, PRIMOS fuisse, qui relicta monachis & sanctimonialibus praedia prouentusque occupauerint, ea sibi suisque MILITIBVS attribuentes seque abbates appellantes atque impertientes monachis, pro ut uolebant, adhibito moderamine uictus & uestimentorum. Quae uolentia ad Roberti regis tempora perdurauit. Neque initium rei in his temporibus quaerendum neque uitio eam ulli uertendum esse, saepe diximus.*

(u) Coaeuorum mentionem fecimus superius ad lit. p. pag. 55. Sed scribit etiam insignis iureconsultus *Franciscus DVARENVS lib. III. de sacris Ecclesiae ministeriis c. 11. Rex Galliae beneficia uacantia confert. Idque ius regalia uulgo adpellatum. Nec dubitandum est, quin id regi competat, saltem ob temporis uetustatem, quae hominum memoriam excedit. Sed quia collatio beneficiorum res sacra spiritalisque esse dicitur, ideoque a laicis prophanisque hominibus aliena, sunt, qui hanc consuetudinem ex errore magis quam ratione profectam esse, contendunt. Cuius opinionis refellendae gratia, quod Marsilius Patavinus ante annos 200. ad Ludouicum IV. imperatorem Romanorum scripsit, nempe beneficiorum distributionem rem omnino prophanam temporalemque iudicandam esse, quae principibus & magistratibus prophanis magis, quam*

in CAROLO demum SIMPLICE, quem dixerunt, huius criminis, si quod est, fontem quaerere, quod inuasores tum regni primos incusent, qui, Ecclesiae adhuc relictā bona emeritis ac inualidis militibus adsignauissent: cum tamen extra dubitationem sit, et ex hactenus allegatis testibus constet, uix aliam a primordio praebendorum, praesertim in Gallia, initam fuisse rationem: quamuis illud quoque negari nequeat, pontifices & clerus huic iuri decretis suis obstrepita- uisse (u). Ceterum quamuis Galliae reges postea morem

quam episcopis conueniat. Quae res forte NB. quondam ex regibus nostris nonnullos impulit, ut procures ac MILITES prophanos monasteriis praeficerent eis- que monasteriorum opes fruendas largirentur.

Obstrepuunt pontifex & clerus huic principum regali.

(u) Ex innumeris locis quorundam tantum faciam mentionem. E Gratiani decreto huc pertinet *causa XVI. Q. 7. c. 3.* qui talis est: *peruenit ad nos fama sinistra, quod quidam Episcoporum non sacerdotibus propriae dioecesis decimas atque Christianorum oblationes conferunt, sed potius laicalibus personis MILITVM uidelicet, siue seruatorum (abgedanckten bresthafften Soldaten oder dienern) uel, quod grauius est, consanguineis. Unde si quis a modo inuentus fuerit huius praecepti transgressor, inter maximos haereticos & antichristos non minimus habeatur. Et sicut Nicaena*

*synodus de Simoniacis censuit, & qui dat Episcopus & qui recipiunt ab eo laici siue pretio siue beneficio aeterni incendii ignibus deputentur. Eadem uerba iterum habentur causa 1. Q. 3. c. 12. Taceo conciliorum & decretorum loca alia, in quibus tamen illud maxime cauendum est, ne quaestiones diuersae inuicem commisceantur, quae tamen ualde differunt. Alia enim quaestio est: ius adsignandi praebenda penes quem sit, regemne an episcopum? Quorsum pertinet *Caus. 16. Q. 1. c. 56.* Alia iterum quibus illa adsignari debeant laicis an clericis? Iterumque alia an ad commoda uitae an uero tantum ad eius necessitatem, quo ipso & clericis & laicis, si aliunde uiuere poterant, hoc tum erat interdictum *Causa 1. Q. III. c. 6. & Causa XVI. Q. 1. c. 68.* Alia demum annon laico-*

morem istum migrauerint crediderintque ad abbatis dignitatem sustinendam solos CLERICOS habiles esse: ea tamen libertate perpetuo deinceps usi sunt, ut milites inualidos & bene meritos abbatiis aliisque sacris collegiis alendos commendarent, quos OBLATOS sequior aetas dixit (x), praeclaro sane & pluribus laudato instituto

H 2

tuto

Paradini locus memorabilis de abbatibus laicis

laicorum egestati Ecclesiae beneficiis subueniendum sit, siue hi in civili statu uiuant, siue in *militari*. Atque ultimum hoc, non memini, siue patrum decreta siue conciliorum ullo unquam tempore improbauisse, quod nostro instituto obesse uideretur. Dum haec scribo, in memorabilem locum incido *Guilielmi PARADINI, en ses annal. de Bourgogne Liu. II. ad an. 1103. p. 179.* ubi ita scribere incipit: *La pluspart des Princes & Grans Seigneurs de France, comme i' ay monstré cy dessus, s' estoyent emparés des biens des eglises, qui causa de grans troubles au Royaume de France: mesmement au Roy Charles le simple & a toute l'eglise Gallicane. Et dura ce trouble iusques en ce temps, que les princes & Seigneurs usurpoyent le titre & possession des Abbayes, qui estoyent en leur uoisinage, mettant en leurs titres d'honneur Duc, & Abbé, Comte & Abbé de tel lieu, comme i' ay ueu en plusieurs panchartes de ce temps là, mesmement aux cartulaires des eglises de Lyon & Austun. Et quae sequuntur dignissima, ut huc*

conferantur intelliganturque ex superius data expositione.

(x) *Estienne PASQUIER* plenior est aliis, cuius principio locum hic exscribemus. Ita autem *chap. 34. du liu. III. des Recherches de la France p. m. 471 les OBLATS appelez Religieux Laiz.* Cum auctor in omnium manibus esse possit, uela hic contrahemus. *Puisque inquit, la place de l'Oblat en un monastere & les Dixmes infeodees furent anciennement destinées pour ceux, qui faisoient profession de la guerre, ie ne ferois peuteestre chose mal à propos, si je les acouplais ensemblement par un chapitre. & mox: i'amaïs ne fut que les Princes & Republiques n'ayent pris soin de ceux, qui auoient esté rendus impotens par leurs guerres en faisant seruire au public. Et postquam de more Graecorum differuisset, pergit: Autant en fit nostre saint Louys, pour les trois cens Cheualiers Chrestiens, auxquels les infideles auoient creué les yeux. Cete mesme consideration a fait entre nous, que s' il se trouue quelque pauvre soldat, qui soit demouré, estropié de l'un*

Milites inualidos alere obligantur abbatiae & monasteria Galliae. Testes memorabiles PASQUIERVS;

tuto (y). Inde tamen aemulationes inter militiam

de l'un de ses membres au service de la Republique en la guerre, nos Roys ont pleine puissance de leur assigner une place religieux, pour leur viure & sustentation en certaines Abbaies, comme n'y ayans lieux plus propres, ou se puisse couvrir leur calamité. Tel religieux est par nous appelle OBLAT, ou religieux Lay, auquel ordinairement les Abbez, ou Prieurs ordonnent pension à l'arbitrage des Parlements, plus, ou moins selon la necessité du temps & saisons. Et sont nos Roy de tout temps en plaine possession de ce faire. Chose à moniugement, qui vient d'une tres longue ancienneté. Car il ne faut faire nulle doute, que du temps de la premiere institution des Abbez & Moines, c'estoient personnes seculieres, qui ne tenoient nul degré en l'Eglise, encore que toute leur profession fut le prier Dieu en leurs cellules. Paulo post: Chose, qui occasionna nos Roys de tourner ces Abbez en abus, conferans les ABBAIES a CHAPITAINES & GVERRIERS. Placet Latino sermone de eodem argumento loquentem audire *Antonium Dadinum ALTESERRAM* Lib. II. de Ducib. Prouinc. cap. 11. p. 56. Moribus, ait, nostris regii iuris est. ueteranum militem coenobiis in alimentarium offerre, nec iniuria. Quum enim res sacrae aequae ac profanae militum praesidio ab hostibus tutae sint, haud iustum fuerit, ueteranis uulneribus confectis pro republica extremum uitae subsidium negari in monasteriis principum liberalitate ditatis, & ipsa, quorum census est pauperum,

ALTESERRA.

abundare monachis, egere pauperibus.

Alia aliorum auctorum loca sufficit adlegauisse. *Renatus CHOPPINVS*, uti peculiaria Galliae iura alia, ita haec quoque circa oblatos peregre excoluit digessitque in erudito tractatu de *Sacra Politia* lib. III. tit. 2. & 5. Vir quoque industrius *Iohannes LIMNAEVS* in notitia *Franciae* lib. III. cap. 2. pag. 44. & 45. conguessit nonnulla, quae non pigebit consuluisse. *Philippus Iacobus MAVSSACVS* in notis ad *Hesychium* p. 13. ἀδυνατίης reddit oblatos Gallorum. Meminit quoque literatissimus *MENAGIVS* p. 535. in e. *Menage*. *tymologico* diplomatis ab ann. 1260. quod oblatorum uetustatem quodammodo tueri, uidetur.

Choppinus.

Mauissaeus.

Menage.

(y) Non a primae Ecclesiae rationibus alienum fuisse, ut milites inualidi monasteriis commendarentur ad uictum & cultum, breuiter demonstrabo. Nihil nunc de pauperum quarta dicam, qua de re inferius erit scribendi locus. Hanc certe concilia, doctores, omni tempore in omnibus orbis christiani regnis a beneficiis Ecclesiasticis exegisse, facile erit ad probandum. Ad pietatem circa oblatos speciatim faciunt, quae sequuntur. Habetur *Alexii Comneni* nouella apud *BALSAMONEM* in can. XIX. *Syn. Nyc.* 2. & lib. II. iuris Graeco-Romani p. 142. his verbis: ἐν δ' ὅσας προσέρχεται τις τῶν λαϊκῶν ἀδυνατῶν πάντες καὶ πένης καὶ ἀγιοτάτω με δεσπότῃ, ἢ καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων τῶν ἀπολεσάντων τὰς θρόνους αὐτῶν

Abbatiis & monasteriis impositum onus, milites inualidos alendi, cursum defenditur.

litiam SACRAM & SECVLAREM: inde etiam porro quaestiones de praerogatiuis GLADII SPIRITVS & HVIVS SECVLI [Z]. In quo certamine tantum

H 3

profe-

αὐτῶν καὶ δεομένων, καὶ θελήσει τοῦτον αὐτὸν λαμβάνειν χρεῖας ἀπὸ τῶν εὐπορωτέρων μονασιῶν ποιήσει τὸ καλῶς μὴ ὑπὲρ τὴν δύναμιν τῆς μονῆς τῶν πατωμένων ὄντων. Si autem accedit laicorum quispiam, qui est omnino inops & pauper (inprimis uero huc milites emeriti pertinent, quia de his uerbum ἀδύνατος Graeci maximopere adhibuerunt, quod supra docuimus p. 26. 27.) ad sanctissimum dominum meum uel ex antistitibus qui suos thronos perdiderunt & sunt inopes & uoluerit statuere, ut is uictum capiat e * locupletiori aliquo monasterio, hoc recte faciat non supra facultates numeri eorum, qui sunt ordinati. Ita quoque FVLBERTI epistolam exhibet BZOVIVS ad an. 1007. lib. X. p. 170. in qua Franconi Parisiensi Episcopo ille scribit: *usum fructum uero altarium, quem tui antecessores laicis tradiderunt, te alendis debilibus* (quis hic emeritos excluderet) *publica uoce destinare, suadeo. Et si qui alii in hanc fraudem irruerunt, sicut fures sacrorum & occisores pauperum anathemate condemnari. Ne reuerearis homines nocentes propter Deum offendere. Cedro dignissima nox. Recte igitur curia Tolosana apud Petrum Greg. THOLO-SANVM, cuius uerbis utar lib. XV. cap. 23. p. 281. n. 8. quae haec sunt: In Gallia monasteriis quae regii iuris sunt, & fundationis uel dotationis re-*

gis praebendae huiusmodi sunt, in quibus princeps milites membris mutilos pauperes, etiam * inuitis monachis alendos quamdiu uixerint, statuit. Et saepe ita iudicatum Tholosae uidi a curia suprema repugnantibus monachis largitioni regiae & codicillis eius. Nec minus, si princeps ita possit statuere, cum praebendae in fructibus consistant propria natura, quorum & laici capaces sunt. Summatim debentur pauperibus atque inualidis militibus alimenta ex praebendis: quia haec bona pauperum inprimis sunt; deinde tutelam suam & ipsa habent a militibus; post piissimi doctores id summopere commendant; demum exempla adsunt omnium aetatum atque regnorum orbis christiani.

(2) Nolo nimius hic esse, quia scrip- *Odia mona-*
tor magnae auctoritatis me ab hoc o- *chorum in*
nere subleuat. Est is *Seigneur de la* *militis inua-*
NOVE in discursibus, quos uocat, nu- *lidos, suos*
mero XV. p. m. 382. Gallicum exem- *contuberna-*
plum, quo scripsit, mihi non ad ma- *les.*
nus, sed Germanicum, quo hic utar, quamuis facile sentiam interpretem aut Gallicae linguae aut uernaculae aut forte utriusque non adeo peritum fuisse aut si fuerit, boni interpretis artes haudquaquam intellexisse, multo minus adsecutum esse. Ita autem ille: *Darff ich aber etwas non denienigen reden, die man gemeiniglich*

profecerunt clerici, ut inualidos milites, collegii sui confortes inuidis oculis intuerentur & contubernio suo prorsus haberent indignos. Harum contentionum ut tandem finis esset, in fauorem militum emeritorum Galliae reges de peculiari VALETVDINARIO cogitarunt, in quod, belli oneribus exantlatis, illi reciperentur. Equidē reperio aliqua in HENRICO tertio: uerum eius

niglich sieht und spühret, wenn man etwa einem im krieg lahm geschossenen oder geschlagenen, oder sehr alten unermüßlichen soldaten, die um erbarnt und mitleiden und geleisteter dienste willen, anlangen, eine gnad und ergoetzlichkeit erzeugen solle? Jedoch wenn unter hundert zehen gratificiret wird, ist es sehr uiel. Alles aber, was man ihnen thut, ist dieses, man ordnet sie etwa in ein KLOSTER, (habes oblatos) an statt eines VERLOFFENEN MÜNCHS. Kommt der arme soldat daren, so uerlauffen sich kümmerlich 15. tage, so thun ihm der mehrere theil münchen, welche den krieg uerachten und nichts hoehrer schätzen als ihren müßiggang, faulheit, feste suppen und uolle becher, so uiel plagen und widerwertiges an, daß er getrunken wird, mit ihnen iaebrlichs um etwa funffzig oder sechzig francken pension zu handeln und sich an andere ort und ende zu begeben. Diese exempel berechnen unsern soldaten das herz; & quae sequuntur de consilio institu-

endi ualetudinaria. Sub exitum seculi XVI. uixit auctor scripsitque, mortuus 1591. Vnde facile patet, nullam tum ualetudinarii in Gallia rationem cognitam fuisse. Deinde ueniam is meretur, si forte ex iusto dolore aliquantum acerbius scripsit, in fauorem militum emeritorum, cum quod ipse belli ducem egerit, tum quod in praelio alteram manum amiserit, ferrea post usus, ut neque sic ab officiis militaribus auocaretur. Verum pontificii librum hunc inter pestilentissimos religioni suae habuerunt. Non solum, quod scriptor admodum licenter de morbis ageret, cleri & pontificiorum sacrorum; sed etiam quod ob nominis claritatem & styli elegantiam a primariis Galliae regni administris passim legeretur, quibus eo facilius scrupulum posset mouere in conscientiis, quo pauciores inter aulicos & milites sint, qui arcana religionis bene sint edocti. Inde est, quod libellum in purgatorio indice

eius nominis VLTIMO ultimo regi, ut pleraq; alia Galliae incrementa (a), ita huius quoque instituti primordia tribuunt scriptores (b). Qui cum in

dice (p. m. 36.) penitus proscripserit Alexander VII. pontifex Romanus: imo in gratiam pontificis Petrus CORETUS opusculum lucubrauerit, defensionem ueritatis, aduersus Franciscum de la Noue, editum Antwerpiae 1591, forma minori apud Plantinos.

Henricus quartus Galliam in meliorem statum meruit.

(a) Qui dubitat, nouam Galliae regnum faciem accepisse sub Henrico, eius nominis quarto, is prae aliis consulat *Memoires des Sages & Royales oeconomies d'estat, domestiques, Politiques & Militaires de Henry le Grand*, l'exemplaire des Roys, le Prince des uirtus, des armes & des loix & le pere en effet de ses peuples Francois par Maximilian de Bethune duc de SULLY quatuor uoluminibus Parisiis 1662. f. Habet in hoc libro, quod legat, miles, oeconomus, aulicus, theologus, uitae ac fortunae magister.

Prima institutio ualitudinarii in Gallia. an in Henrico III. offendatur?

(b) Henricum uero tertium hoc pietatis genere ante Henrici magni tempora plurimi commendant scriptores. Vnum ex illis nominabo Andream FAVTNUM, qui libro III. *Theatri Honoris*, quo aulicos & militares ordines descripsit, p. 675. de hoc instituto narrationem habet, quae sequitur: Le mesme Roy Henry troisieme, de sainte memoire, fut Instituteur de l'ORDRE De LA CHARITE CHRESTIENNE pour l'entretienement des pauvres Capitaines, & Soldats estropiez

à la guerre, auxquels il assigna des rentes, & reuenus pour leur Aliment, & Vesture sur les Hospitaux, & Maladeries de France, & pour les loger, une Maison capable assise & située en la Rüe des Cordelieres saint Marcel le Paris, appelée la MAISON DE LA CHARITE CHRESTIENNE. Il ordonna, que ceux qui seroient receuz en cest ordre charitable porteroient sur leurs Manteaux, au costé gauche une Croix Anchrée en broderie de satin Blanc, ou Taffetas, à l'Orle, & Bordure de soye Bleu Celeste; Au mitan de la dite Croix une Lozange de Satin Bleu Celeste chargée d'une FLEVR DE LYS D'OR en broderie; Ceste Croix entourée, pour une espeece d'Ordre d'une Legende, contenant ces mots brodez en lettres d'or, POVR AVOIR FIDELEMENT SERVY. Ce que le dit Roy Henry Troisieme, ne peut parfaire à son desir, empesché par les factions sanglantes de la Ligue, le Roy HENRY LE GRAND (d'eternelle memoire) quatrieme du Nom, son successeur au Saint Royaume, & à la Pieté singuliere du Defunct, s'est efforcé de le remettre au poinct de sa perfection, & de l'excuter en telle façon, qu'à l'aduenir les gens de guerre auront de quoy se contenter, acherer le reste de leur Vie en repos, y ayant pour entretenir l'Edict des dits Roys Successeurs une chambre de Iustice particulièrement établie

in maximarum rerum conatu morte praematura praereptus fuisset: cumulationem gloriam
fuc-

blie au Monastere de sainte Croix de la Bretonnerie à Paris. Ceste chambre composée des Connestables, Marechaux & Colonels de France, de nombre d'anciens chevaliers de l'ordre, Maistres des Requestes, & Substituts du Procureur General, pour juger en dernier Ressort.

Clarum est igitur, opere nondum perfecto, Henricum tertium obiisse. Inde *Franciscus la NOVE* in superius p. 61. citato loco claris uerbis scribit, tempore suo, (mortuus est ille an. 1591) praeter iura des oblats alia nulla remedia in Galliae regno superfuisse, quibus emeritis aut uulneratis militibus in rerum egestate consuleretur.

an uero in
Henrico de-
mum *IVto.*
an. 1606.
testis *Serreus.*

Verum de successore eius *HENRICO* *QUARTO* testimonium habet *Iean de SERRES* en son inuentaie de l'histoire de France ad an. 1606. p. m. 1135, quod hic exscribam: Il n'y a rien de plus legitime en un Estat bien policé, que de pourvoir aux necessitez de ceux qui pour marque de leur uertu demeurent estropiez & sans moyen de uiure apres auoir bien & fidelement serui le Prince aux guerres. Nos Rois ont de tout temps desire recognoistre leurs merites. mais par l'iniure du temps, par la negligence ou fraude des Officiers, leurs Ordonnances sont demeurées sans effet, à la honte de l'ordre militaire, qui ne peut uoir plusieurs pauvres Gentilshommes & autres soldats rendus inutiles au port

des armes & a toutes autres fonctions, par blessures, perte de membres, uieillesse & caducité d'aage, ou qui ont consumé leurs moyens en payements de rançons, en fraiz pour se faire traiter des blessures receues en bien seruant, ou d'autres infirmités & maladies, qu'engendrent les fatigues militaires: estre reduits sur leur declin en une miserable & indigne mendicité. Le Roi leur uoulant faire sentir les effects de sa benignité, leur donner moyen de uiure le reste de leurs iours en un honneste repos, & enfler le courage à ses autres sujets de toutes qualitez, pour le seruir plus uolontairement aux occasions qui se pourront presenter à l'aduenir, sous l'esperance de mesme remuneration: leur donna par edict irreuocable, la maison Royale de la Charité Chrestienne, & les deniers prouenant du reliqua des comptes des Hospitiaux, Aumosniers, Leproseries, Maladeries, Confrairies, & de la recherche des usurpations & alienations du reuenu d'icelles, reuisions desdits comptes, abus & malversations commises au maniement & administration desdits lieux. Ensemble des deniers qui prouiendront des places & pensions des Religieux laics, en chascune Abbaye & Prieuré de ce Royaume, estans à la nomination de sa Maiesté. comme il est au long contenu en l'Edict verifié au grand Conseil. le vii.
de

successoribus LVDOVICIS reliquit. Quam optime huius aetatis rex, inter innumera bellorum incendia, quibus a principio fere regni sui

I

inter-

de Juillet. En sorte que les Gentilshommes, Capitaines & soldats estropiez en faisant service à sa Maïesté, en la cavallerie, arquebusiers à cheval, chevaux legers, archers, ou gens d'armes des Ordonnances, prenans certificats des Capitaines & Mestres de Camp, sous lesquels ils auront Terui, contenant le temps de leurs services, leur valeur, les combats, perils & hazards auxquels ils se seront exposez, & en quelle action de guerre ils auront esté estropiez, pour son service, les porteront au Duc de Montmorency, Pair, & Connestable de France, pour les verifier bien exactement, en dresser vn roole signé de sa main, & marquer à la marge la somme que chacun des y denommez peut meriter de pension annuelle par son aduis, selon la qualité, valeur & blessures de chacun. Et ceux qui auront serui en l'Infanterie, es regiments, garnisons, & bandes des gens de pied, porteront pareilles attestations que dessus au Duc d'Esperson Colonel general de l'Infanterie François, (ou en l'absence desdits Connestables & Cottonnels, aux deux plus anciens Marchaux de France, qui se trouueront à la Cour) pour en faire pareil roole, & de mesme forme verifiez par le grand Aumosnier de France, l'un des

Secretaires d'Estat, & les sieurs de Souuray, de Chasteau-vieux, & de la Rochepot, Cheualliers des Ordres & Conseillers au Conseil d'Estat. Lesquels rooles rapportez au Roi, & mis es mains du Secretaire d'Estat qu'il ordonnera, sera fait tous les ans un estat des estropiez & autres que sa Maïesté voudra entretenir, & des pensions qui seront assignees à chascun d'eux, payables par celui qui sera commis à ceste charge, sur les peines contenues en l'ordre & reglement des finances de sa Maïesté. Summatim le *MERCVRE François* liu. II. ad an. 1606 p. 79. qui liber rarus est atque ad sacra gentium solennia cognoscenda, quae aliis scriptoribus fere negliguntur, utilissimus. *Le Roy Henry III auoit fait bastir aux fauxbourgs S. Marcel en la rue de l'Vrsanie un Hospital appelé la maison de la Charité Chrestienne, pour loger les soldats estropiez en faisant service aux guerres, mais sans aucun reueu. Aussi durant ces derniers troubles ce bastiment n'ayant esté entretenu, il tomboit en ruine. Le Roy ayant compassion de tant de soldats demeurez estropiez en ces dernieres guerres, voulant leur donner moyen de viure le reste de leurs iours en bonneeste repos, ordonna par edict, cuius summam dedimus alibi.*

interfuit, de militum ualetudine rebusque gestis
meritus sit; stupendi operis PALATIVM loquitur,
quod CONTVBERNIO INVALIDORVM anno
CIO IOC LXXI maximis impensis condidit con-
secrauitque. Gallorum malim, quam meis
uerbis hoc descriptum extare (d). In origini-
bus

Valetudina-
rii, a Ludoui-
co XIV. con-
diti plenissi-
ma descri-
ptio.

auctores ua-
rii.

(d) Plures sunt, qui in stupendi o-
peris & instituti admirabilis descri-
ptione allegari queunt. *Claudius Fran-*
ciscus MENESTRIER nummum exhi-
bet in rei memoriam an. CIO IOC LXXI
excusum, cuius emblemata dedimus su-
pra §. 3. p. 16. lit. b. *Mr. l' Abbé BRI-*
CE en sa description nouvelle de la ville
de Paris, qui libellus an. 1701. prodi-
it in 8vo, *tomo II. p. 249.* plurima ad-
fert de *l'hotel Royal des inualides*, quae
apud alios uix reperturus sis. Pau-
ciora sunt, quae de hoc argumento
leguntur in *commentario* cuiusdam
ANONYMI legati de aula Gallica p.
70 & sequentibus, quod opusculum
Coloniae prostat 1705. Sed omnium
narrationes amplitudine, integrita-
teque illa uincit, quae sumtibus ac
impensis ipsius contubernii inualido-
rum edita fuit. Titulus libri est: *De-*
scription generale de l'hotel Royal des
inualides etabli par Louis le Grand dans
la plaine de Grenelle pres Paris, avec les
plans, profils & eleuations & ses faces
coupes & appartements a Paris audit ho-
stel 1683 f. Non forte pigebit, inte-
gram dedisse, cum quod liber non in
multorum manibus sit, tum quod eum

beneuolae uoluntati debeamus ad finis
mei honoratissimi, qui & hunc & alia
plura loca nobiscum communicauit,
atque hoc ipso fidem nobis fecit fa-
cietque eruditis aliis, se non otiosum
peregrinatorem cum in Gallia, tum
in aliis Europae locis fuisse. Enar-
ratio haec est: Sa Maiesté fit un^e Commenda-
edit en l'annee 1674 pour l'executi-^o edicti, de
on de ce grand dessein, & cet edit^o institutione
estant le fondement du grand ou-^e ualetudinarii
vrage dont nous traitons icy, & pou-
vant seruir de preuve authentique,
à tous les peuples de la prudence &
de la liberalité de notre monarque;
on a cru qu'il ne seroit pas inutile
d'en inferer icy la teneur.

Louis par la grace de Dieu Roy de^e Edictum i-
France & de Nauarre, a tous presens &^e psum, cuius
a venir salut. La paix qu'il plut à^e summa,
Dieu de nous donner vers la fin de^e Cogitatum
l'année 1659 & qui fut conclüe aux^e de eo pace
pyrenées, entre nous & le Roy Catho-^e conclusa
lique, ayant retabli pour lors, le^e in pyrenaeis.
repos presque dans toute la chreti-
ente, et nous ayant delivrez des soins^e
que nous etions obligé de prendre,
pour la conseruation de notre etat,
& de veiller au dehors à nous o-
poser

Causae, ac-
quitas regis
& inualido-
rum calami-
tas,

memoria
meritorum.

ad milites fa-
cilis legen-
dos.

poser aux entreprises, que nos en-
nemis y pouuoient faire. Nous n'
aurions eu d'autre application pen-
dant que ladite a duré, que de son-
ger à réparer au dedans d'iceluy les
maux que la guerre y auoit causez,
& de corriger les abus qui s'
estoyent introduits dans tous les
ordres; ce qui a eu tout le suc-
ces, que nous en pouuions esperer.
Et comme pour accomplir un des-
sein si utile & si auantageux, nous
auons estimé qu'il n'estoit pas moins
digne de notre pitié, que de notre
iustice, de tirer hors de la misere &
de la mendicité les pauvres officiers
& soldats de nos troupes qui ayant
ueilli dans le seruice, ou qui dans
les guerres passées ayant esté estro-
piez, estoient non seulement hors d'
état de continuer à nous en rendre,
mais aussi de rien faire pour pou-
voir uiure & subsister; & qu'il estoit
bien raisonnable que ceux qui ont
exposé librement leur vie, & prodi-
gué leur sang pour la defense & le
soutien de cette monarchie, & qui
ont si utilement contribué au gain
des batailles que nous auons rem-
portées sur nos ennemis, aux prises
de leurs places, & à la defense des no-
tres, & qui par leur vigoureuse resi-
stance & leurs genereux efforts les
ont reduits souuent à nous deman-
der la paix. Iouissent du repos qu'
ils ont assuré à nos autres sujets, &
passent le reste de leurs jours en
tranquillité. Considerans aussi que
rien n'est plus capable, de detour-
ner ceux qui auroient la volonté de
porter les armes, d'embrasser cette

profession, que de voir la mechante
condition où se trouueroient reduits
la pluspart de ceux qui s'y estant en-
gagez, & n'ayant point de bien, y au-
roint ueilli, ou esté estropiez, si l'
on n'auoit soin de leur subsistance,
& entretenement. Nous auons pris
resolution d'y pouruoir. Et quoy si milites a-
que nous ayons cy-devant tasché d'
adoucir la misere desdits estropiez, tiis intercle-
soit en leur accordant des places de
religieux-lais dans les abbayes & pri-
eures de notre royaume, qui de tout
temps leur ont esté affectées, soit en
les enuoyant, comme nous auons
fait, dans nos places frontieres, pour
y subsister & y estre entretenus au
moyen de la solde que nous leur a-
uons ordonnée, ainsi qu'aux autres
soldats de nos Troupes: Nean-
moins comme il est arrivé que la
pluspart desdits soldats préférant la
liberté de voyager, à tous ces auanta-
ges apres auoir les uns composé &
traité desdites places de religieux-lais
dont ils estoient pourvus, les autres
quitté & deserté lesdites places fron-
tieres sont retombés dans leur pre-
miere misere; Nous aurions juge
à propos pour apporter remede à ce
mal, de recourir à d'autres moyens.
Et apres en auoir fait examiner plu-
sieurs qui nous ont esté proposez
sur ce sujet, nous n'en auons pas trou-
ué de meilleur que celui de faire
batir & construire en quelque endroit
commode, & proche de notre bon-
ne ville de Paris, un Hostel Royal, d'
une grandeur & espace capable d'y
receuoir & loger tous les officiers &
soldats, tant estropiez, que vieux &

& praesidia-
rios.

Inde consili-
um de insti-
tuendo uale-
tudinario.

locus valetu-
dinarii.

mpensae ac-
dificii.

reditus.

caducs de nos troupes & d'y affe-
cter un fonds suffisant pour leur sub-
sistance & entretenement. A l'effet de
quoy & pour suivre un si pieux &
louable dessein, & mettre la dernie-
re main à un ouvrage si utile & si
important, nous avons donné nos
ordres pour faire batir & edifier le-
dit Hostel Royal aubout du Faux
bourg saint germain de notre bon-
ne ville de Paris, à la construction
duquel, l'on travaille incessamment,
au moyen du fonds de deux deniers
pour liure, que par arrest de notre
conseil d'estat du 12. mars 1670. nous
avons ordonnez aux Thresoriers, tant
de l'ordinaire, que de l'extraordinaire
de la Guerre & Caualerie legere,
de retenir par leurs mains, sur tou-
tes les depenses generalement qu'ils
feront du maniement des deniers de
leurs charges, pour estre ce fonds de
deux deniers pour liure employé, tant
à la construction dudit Hostel, qu'à
le meubler convenablement. De
sorte que le dit Hostel estant deja
fort auancé, & presqu'en estat de lo-
ger lesdits estropiez vieux & caducs,
il ne reste plus qu'à pourvoir à les
y faire subsister commodement, & aux
autres choses concernans le bon or-
dre & discipline que nous desirons
estre gardez dans ledit hostel: Sça-
voir faisons que pour ces causes, a-
pres auoir fait mettre cette affaire en
deliberation en notre conseil Nous de-
l'auis d'iceluy, & de notre grace
speciale, pleine puissance & autori-
te royale auons par ce present edict
perpetuel, & irrevocable, fondé, eta-
bli & affecté, établissons & affectons

à perpetuité ledit Hostel Royal, que
nous auons qualifié du titre des In-
valides, lequel nous faisons construi-
re au bout dudit faux-bourg saint
germain de notre dite ville de Paris,
pour le logement, subsistance & en-
retienement de tous les pauvres offi-
ciers & soldats de nos troupes, qui ont
esté & seront estropiez, ou qui ayant
vieilli dans le seruice en icelles, ne
seront plus capables de nous en ren-
dre: duquel hostel comme fondateur,
nous voulons estre aussi le Protecteur
& conseruateur immediat, sans qu'il
depende d'aucun des nos officiers &
soit sujet à la uisite & jurisdiction
de notre grand aumonier, ni autres. Et
enfin que ledit hotel royal soit dote
d'un revenu suffisant & assuré, qui
ne puisse jamais manquer pour la
subsistance & entretenement des-
dits officiers & soldats inualides,
nous y auons affecté & affectons à
perpetuité par ce present edict, tous
les deniers provenans des pensions
des places des religieux lais des ab-
bayes & prieurez de notre royaume,
qui en peuvent & doiuent porter, se-
lon & ainsi qu'il a esté par nous re-
glé, tant par notre declaration du
mois de Janvier 1670. que par les
arrests de notre conseil d'estat des 24.
Ianuier audit an. 1670. & 27. Avril
1672. Et d'autant que nous sommes
bien informez, que le nombre des
officiers & soldats estropiez, vieux &
caducs, est fort grand; et que ne
pouuant manquer (la guerre ouuer-
te comme elle est) qu'il n'augmen-
te considerablement, & qu'ainsi le
fond prouenant des pensions desdits
religieux

ex beneficiis
ecclesiasticis.

'religieux-lais, ne seroit pas suffisant
 'pour leur subsistance & entretenement,
 'ment, en sorte qu'il est necessaire
 'd'y pourvoir encore d'ailleurs: pour
 'soutenir un etablissement si utile, &
 'empêcher que faute de fonds il ne
 'viene à manquer, nous y auons d'
 'abondant & de la meme autorité que
 'dessus, affecté & affectons pour tou-
 'jours celuy qui proviendra aussi de
 'deux deniers pour liure de tous les
 'payements qui seront faits par les
 'thresoriers generaux de l'ordinaire
 '& extraordinaire des nos guerres &
 'caualerie legere, à cause de leurs di-
 'tes charges, & par celuy de l'Artillerie
 'apres que ce qui sera necessaire, tant
 'pour achever la construction dudit
 'hotel des invalides, & le mettre en
 'sa perfection, que pour l'achat des
 'meubles & autres choses qu'il conui-
 'endra dans iceluy pour le rendre
 'habitable, aura esté employé. Vou-
 'lons & entendons qu'au moyen dudit
 'hotel royal, & des fonds cy-dessus
 'dont nous l'auons dotté, tous les of-
 'ficiers & soldats estropiez, uieux &
 'caducs de nos troupes soient logez,
 'nourris & vestus, leur vie durant dans
 'iceluy. Que comme ledit hotel n'
 'estant destiné que pour le logement,
 'subsistance & entretenement desdits
 'officiers & soldats estropiez & inva-
 'lides, & que le fond cydessus mentioné
 'dont nous l'auons dotté, est suffisant
 'pour y subuenir; nous auons qu'
 'il ne puisse estre reçu ny accepté pour
 'ledit hotel aucunes fondations, dons
 '& gratifications qui pourroient luy
 'estre faites par quelques personnes,
 '& pour quelque cause, & sous quel-

parte stipen-
 dii militaris.

interdictae
 dotes, aliun-
 de quaesitae
 ex testamen-
 tis aut lega-
 tis,

que pretexte que ce soit. Comme
 aussi, qu'il ne puisse estre fait pour
 iceluy aucune acquisition d'heritages,
 ny autres biens immeubles quelcon-
 ques, si non les heritages des envi-
 rons dudit hotel, & y sont contigus,
 lesquels seront iugez necessaires pour
 la plus grande commodité, utilité,
 embellissement, & pour conseruer les
 vues d'iceluy, & ce en payant la ju-
 ste valeur d'iceux, suivant l'estima-
 tion qui en sera faite, en cas que les
 proprietaires desdits heritages voisins
 fissent refus d'en traiter à l'amiable.
 Defendons tres expressement toutes
 autres acquisitions, gratifications ou
 donations, qui pourroient luy estre
 appliquées, & declarons dès à present
 comme pour lors tous les contracts,
 & autres actes qui seroient faits &
 passez au prejudice de ce, nuls & de
 nul effet & valeur. Lequel hotel,
 ensemble les terres & lieux estant
 dans l'enceinte d'iceluy, & qui y
 sont contigus & sont de sa dependan-
 ce, nous auons amortis & amortis-
 sons par ce present edit, comme aus-
 si ce qui pourra estre cy-apres acquis
 de proche en proche, pour la com-
 modité & embellissement dudit ho-
 tel, comme il est dit cy-dessus, sans
 que pour raison de ce on soit tenu
 de nous payer aucun droit d'amor-
 tissement, ny meme aucune indemni-
 té, lods & ventes, quints & requints, ex-
 emptio fun-
 rachats, ny relief pour ce qui serou-
 dorum ab o-
 vera mouvant de nous, & en censive
 neribus.
 de notre domaine, non obstant tou-
 tes alienations & engagements, sans
 aussi payer franc fiefs & nouveaux
 acquets, ban ou ariereban, taxes ny

autres droits quelconques qui nous
 sont ou pourront estre dus, dont nous
 dechargeons ledit Hostel, & en tant
 que besoin est ou seroit, luy en a-
 vons dès à present, comme pour lors,
 fait & faisons don, quoique le tout
 ne soit si particulièrement exprimé
 ny encore echu, non obstant toutes
 loix & ordonnances à ce contraires,
 auxquelles pour ce regard nous a-
 vons derogé & dérogeons: à la char-
 ge toutefois d'indemniser les sei-
 gneurs particuliers, de qui les heri-
 tages ainsi acquis seront mouvans &
 relevans, de ce qui leur sera ou pour-
 ra estre du, pour raison du dit amor-
 tissement. Declérons pareillement
 ledit hostel exempt de tous droits de
 guet, garde & fortifications, ferme-
 tures de ville & fauxbourgs, & gene-
 ralement de toutes contributions pu-
 bliques & particulieres, telles qu'elles
 puissent estre, quoyqu' aussi non ex-
 primées par ce present edit, pour de
 toutes les dites exemptions jouir par
 ledit hostel entierement & sans re-
 serve. Et d'autant que le bon or-
 dre que nous voulons toujours estre
 gardé dans ledit hostel royal, depen-
 dra principalement du soin du dire-
 cteur & administrateur general d'ice-
 luy; & que pour cette fin il est im-
 portant de ne confier cette charge
 qu'à une personne d'autorité & de
 dignité convenable: Nous avons
 pour ce sujet résolu de nous en re-
 poser sur celui de nos secretares d'
 estat et de nos commandemens, qui
 a et aura cy-après le departement
 de la guerre, lequel en ladite quali-
 té de directeur & administrateur ge-

neral dudit hostel, aura le pouvoir
 de faire & executer tout ce qu'il esti-
 mera necessaire & à propos pour le
 maintien de la discipline & du bon
 regime en iceluy. A l'effet de
 quoy nous voulons & entendons
 que chaque mois il soit tenu par le
 dit directeur & administrateur ge-
 neral une Assemblée dans ledit ho-
 stel, en laquelle pourront assister le
 colonel du regiment de nos gardes
 françoises, le lieutenant colonel, &
 le sergent maior d'iceluy, & les co-
 lonels des six vieux corps de notre
 infanterie, comme aussi le colonel
 general de notre cavalerie legere, le
 Mestre de camp general, & le com-
 missaire general d'icelle, & le colo-
 nel general des dragons, pour tenir
 un conseil, & en iceluy voir et avi-
 ser aux statuts, reglements & ordon-
 nances qu'il sera à propos de faire,
 tant pour la jurisdiction, police, di-
 scipline, correction & chastiment de
 ceux qui tomberont en faute, que
 pour la bonne administration & gou-
 vernement dudit hostel. Que s'il
 arrive queque difficulté sur le fait
 desdits statuts, reglements & ordon-
 nances, soit pour l'explication, soit
 pour l'execution & observation d'
 icelles; Nous entendons qu'elles soient
 levées & decidées à la pluralité des
 voix par ceux qui assisteront audit
 conseil, lesquels aussi bien que le
 directeur & administrateur general,
 ne pourront pretendre aucuns gages
 ny appointemens, & seront tenus de
 donner leurs soins charitablement
 pour le bien & avantage de la mai-
 son. Que comme à l'occasion des

menstrua ui-
 sitatio.

de congrua
 instituto ra-
 tione.

l'et.

l'establissement dudit hostel plusieurs personnes qui ne seroient pas de la qualité requise, pourroient par supposition, sur prise, ou autrement, y entrer & jouir induement de la même grace que ceux pour qui elle est destinée, & qu'il importe d'empêcher tous abus sur ce sujet; Nous ordonnons que nul ne pourra estre reçu ny admis dans ledit hostel, qu'après que les certificats qu'il rapportera des ses services, auront esté presentez audit conseil, qu'ils auront esté vus & examinés en iceluy, & y auront esté jugez bons & valables. Et d'autant que nous avons cy-devant fait soigneusement examiner les certificats de ceux qui avoient servi dans les guerres passées, & qui se sont trouvez avoir les qualites requises pour estre reçus dans ledit hostel; Nous defendons à ceux qui assisteront audit conseil, d'admettre dorénavant aucun officier ny soldat invalide dans ledit hostel, si non ceux qui serviront actuellement dans les troupes que nous avons presentement & aurons cy-après sur pied. Quant aux officiers, serviteurs & domestiques qui devront être employés dans ledit hostel pour le secours & assistance des invalides; Nous avons donné & donnons pouvoir & faculté audit directeur & administrateur general de nommer & nous presenter pour cette fin ceux qu'il trouvera les plus capables, & qu'il iugera necessaires d'y estre établis, comme gouverneur & aumosnier, chapelain, receveur, controleur, medecin, apothicaire & chirurgien, & autres, lesquels seront

reçus & admis dans les fonctions de leurs charges en vertu des provisions ou brevets que nous leurs ferons expedier sur la nomination & presentation dudit directeur & administrateur general, lequel pourra aussi établir, dans ledit hostel les serviteurs valets & autres domestiques qu'il conviendra, & les destituer à sa volonté. Voulons que les medecins ainsi établis jouissent des mêmes honneurs & privileges, que sont les medecins ordinaires de nostre maison. Voulons aussi que le principal chirurgien qui servira dans ledit hostel acquière, & gagne sa maistrise en nostre bonne ville & fauxbourgs de Paris, apres avoir servi & travaillé dans ledit hostel durant le temps & espace de six ans consecutifs, lesquels nous voulons courir à l'égard de celui qui sert presentement dans ledit hostel du jour qu'il y est entré, & que lesdits chirurgiens jouissent des mêmes droits & privileges que les autres maitres, lesquels seront tenus de les recevoir comme reputez suffisants & capables, sur le certificat qui leur sera donné par ledit directeur & administrateur general, sans qu'ils soient obligez de subir aucun examen, ny faire aucuns frais pour estre reçus à la dite maistrise: & si lesdits maitres differoient de les recevoir, nous leur permettons par ces presentes de renir boutique, & entendons que du jour qu'ils auront esté presentez auxdits maitres pour estre reçus, ils jouissent des droits de seance & de tous autres, tout ainsi que s'ils avoient esté reçus par le corps de l'art de chirurgien.

Medici privilegia,

ut et primi chirurgi.

Officialium
ac ministran-
tium ratio.

& eorum qui
cellulariis ar-
tibus uacant.

Administra-
tio alimen-
torum.

chirurgie : faifans defenfes ausdits
maiftres de les empescher ny troubler
dans l'exercice d'iceluy, à peine de
trois cent livres d'amende; & à l'e-
gard des artisans qui travailleront
dans ledit hostel, qu'ils ne puissent
estre fujets à visites de maiftres ou
jurez, ny recherchez & inquietez pour
tous les ouvrages, & manufactures
qu'ils feront dans ledit hostel pour l'
usage, utilité & service d'iceluy seu-
lement. Quant à ce qui regarde le
maniement des fonds destinez pour
l'entretienement dudit hostel; nous
voulons & entendons qu'ils soient
mis és mains du receveur d'iceluy,
pour estre par luy employez, sui-
vant & conformément aux etats &
ordonnances qui en seront expediees
par le directeur & administrateur ge-
neral dudit hostel pour examiner,
clorre & arrester le compte gene-
ral de la recepte & depense qui aura
esté faite durant ladite année pour
ledit hostel, par le receveur d'ice-
luy, suivant lesdits etats & ordon-
nances à laquelle assemblée outre
les sur-nommez qui ont droit de se
trouver audit hotel chacun mois, tous
les colonels, Mestres de camp & les
lieutenants colonels des regimens
tant d'infanterie que de cavalerie &
dragons, qui se trouveront pour lors
à Paris, pourront assister, sans que
ledit receveur soit tenu de compter
devant d'autres que par devant ceux
qui se trouveront en ladite assemblée
à la fin de chacune année voulans
que les comptes qu'il presentera à
ladite assemblée, & seront arrestez
en icelle; luy servent de decharge

valable de son maniement, par tout,
ou il appartiendra. Que si par l'
arresté desdits comptes il se trouve
des deniers reuenans bons, nous en-
tendons qu'il n'en puisse estre dispo-
se que par nos ordres exprès, nous
reservant en ce cas de les appliquer
en gratifications en faveur des offi-
ciers de nos troupes qui auront esté
estropiez, ou se seront signalez par
dessus les autres, selon & ainsi que
nous estimerons à propos. Et par-
ce qu'il est bien raisonnable d'accor-
der quelque affranchissement audit
hostel vu la destination d'iceluy,
nous voulons & entendons qu'il
jouisse du droit de franc salé, pour
le sel necessaire à la prouision d'ice-
luy, jusques à la concurrence de
trente minots pour chacun an, à pren-
dre au grenier de nostre ville de Pa-
ris, dont nous voulons que le bail
general de nos gabelles soit chargé,
sans qu'il en soit payé aucune chose
que le prix du marchand; Comme
aussi de l'exemption, affranchissement
de tous droits d'entrée, d'aide &
autres quelconques, pour la quan-
tité de trois cent muids de vin, le
tout sur les certificats dudit dire-
cteur & administrateur general: et
ce non-obstant qu'il soit porté par
nos edits, declarations & arrests, que
lesdits droits seront payez par les pri-
vilegiez & non privilegez, exempts
& non exempts à quoy nous avons
pour ce regard derogé & derogeons
par ce present edit, & sans tirer à
consequence. Si donnons en man-
dement à nos amez & feaux les gens
tenans nostre cour de parlement de

Residui dis-
pensatio.

Immunitates
uariae.

Paris

his enim & iuribus inuestigandis nostra potissimum opera uersata est, de quo argumento neque cogitarunt Galli, neque, si cogitassent, integrum illis fuisset, ut pari nobiscum libertate id exponerent discernereque.

§. IX. ANGLORVM similia fere cum Gallis hic instituta (a). Nam & illorum reges sui quondam arbitrii esse crediderunt, ut ueteranos palatinos ipsis quoque monasteriis & abbatiis ad cultum & uictum commenda-

apud ANGLOS
olim hodie-
que.

K

rent.

Paris, chambre des comptes, & cour
des aides audit lieu, presidens &
thresoriers generaux de france au
bureau de nos finances etabli audit
Paris, que ce present edit ils ayent à
faire lire & en register, & le conte-
nu en iceluy garder, faire garder &
observer inuiolablement, selon sa
forme & teneur, sans permettre qu'il
y soit contrevenu en quelque sorte
& maniere, & pour quelque cause,
& sous quelque pretexte que ce puis-
se estre: CAR TEL EST NOSTRE
PLAISIR. Et afin que ce soit cho-
se ferme & stable à toujours, Nous
avons fait mettre nostre seal à ces-
dites presentes sauf en autres cho-
ses notre droit, & l'autrui en tou-
tes. Donné à Versailles au mois
Avril l'an de grace 1674. & de no-
stre Regne le trente unieme. Signé.
Louis. & plus bas: Par le Roy, Le
Tellier. Vifa, Daligre.

Subscriptio.

(a) Auctor, quem plurimi facio, *Angli* utrum
Antonius Dadinus ALTESERRA lib. II. rationes, in-
de duc. prouincial. c. 11. p. 57. hunc mo- ualidos in ab-
rem putat, e Gallia in Angliam trans- batiis alendi,
migravisse. *Idem ius*, scilicet mili- habeant a
tem inualidum coenobiis in alimen- Gallis.
tarium offerre, ex Gallia in Angliam,
ut plerumque alia traductum agnosco &
productum etiam ad ueteranos palatinos.
Non difficile est ad intelligendum
causas, quare ita scribat Gallus, cum
haud dubie ad *Normannicam* stirpem
respiciat aut etiam in illa opinione
sit, easdem Gallorum & ueterum
Britannorum origines, hosque propa-
ginem illorum fuisse. Verum non
opus est, Gallos in exemplum hic po-
nere, cum non alium principio finem
coenobia habuisse, constet, quam ut
pauperes & inualidi in illis alerentur.
Scripsimus hoc §. 8. p. 48. 50. atque im-
primis p. 56. lit. q. idemque ex aliis et-
iam locis patebit inferius.

rent (b). CORRODIAM hoc beneficii genus eos
adpellasse, ex antiquis monumentis constat (c).
Verum,

Testes Angli
laudantur.

(b) Locus est apud *Matthaeum*,
VVESTMONASTERIENSEM ad ann.
1306. p. m. 454. n. 25. uerba ita se
habent: *Sub eodem quoque tempore*
rex Eduardus (nescio quid *Dadino* in
mente fuerit, quod *Eduardo tertio*
haec tribuat, cum haud dubie *primus*
fuerit) *uergens iam in senium, conque-*
rentibus ad eum quibusdam famulis do-
mus suae (seruitoribus emeritis, tra-
banten, *garde-reutern* superius)
nondum promotis ad libitum; facta
inquisitione, quae coenobia monastica,
seu canonica per progenitores suos fue-
rant fundata, non simpla CORREDIA
monasterialia, sed sicut in regia equi-
tabant, cum uno equo uel bino: ita &
illis, dum uiuerent, ab illo die erogauit.
Sed uoluit CORREDIA cum necessariis e-
rogari. *SPELMANNVS* p. 152. *Cor-*
rodium est alimenti modus, qui in ali-
quo monasterio alicui conceditur ad ter-
minum uitae. Ad fundatores e commu-
ni iure spectabat, corrodiam in quouis
suae foundationis monasterio largiri. Dis-
posuit rex Angliae, in beneficium famu-
lorum, (militum) suorum corrodiu u-
num & interdum alterum in 119. mo-
nasteriis.

Corrodiae
uox & *libem-*
tionis.

(c) Plura loca congeffit, du *FRES-*
NE, ubi apud scriptores medii aevi
uox *correde* occurrat. Nolo exscri-
bere, quae ipse habet. Ut uero ad
significatus uocum plurimum facit, si
de origine earum constat: ita dolen-

dum, lexicī barbaro-Latini auctorem *Desiderium*
hanc operam uix attigisse. *Desidero* etymologici
in iuris publici & historiarum studio barbari.

doctorem, qui se uirum in hac arena
praestaret. Sed quotusquisque est,
cui cognitum aequē sit, quid *Iberus*;
quid *Tamesis*; quid *Rhenus* & *Ister*;
ex uetustate aduexerint. Id uolo: *Go-*
thica; *Celtica*; *Veneda*; *Britannica*;
Runica; *Sarmatica*; aliisque linguis
opus hic esse, ex ultima barbarie e-
ruendis. Sine hac clauē non reclu-
detur ueritas; sed risu atque con-
temptu dignissimis commentis inuol-
uetur atque oblitterabitur. Utinam
manus ab hac tabula plures uiri eru-
diti cohibuissent, quorum lucubra-
tiones deliriis similiore sunt, quam
ratiociniis. Terruerunt forte haec
uestigia prudentissimum *Fresneum*.
Iohannes SCHILTERVS glossarium. *Institutum*
medii aevi sub manibus habuit, & *Schilteri*.

quod sermone cuiusdam amici habeo,
id absoluit perfecitque. Possidere
non nemo dicitur cum hoc tum alia
eius uiri opuscula, qui *Argentorato*
iter in *Belgium* parauerit, ut sin-
gula splendidius atque luculentius
ederentur. Sed e diuerticulo in ui-
am. *Corradium* in monasteriis mihi *Corradium*
idem fuisse uidetur quam *praebenda*, idem ac *prae-*
benus sensum p. 49. lit. b. descripsimus. *benda*.
Id est quicquid erogatur ad cultum
& uictum; aut quod *alimentorum* no-
mine iura Romanorum complectun-
tur,

Verum, nisi omnia me fallunt, quod Angliae regnum clientelari obsequio se addixisset (d) tributa-

K 2

buta-

tur, interprete *IAVOLENO l. 6. ff. de alim. & cib. ar. leg.* uel etiam sub uocabulo *uictus l. 43. 44. de V. S.* Monasterii hinc *corredarius* est *praebendarius*, der eine Pfründ oder praebende genisset. Vnde uoci ortus sit, non definio. Germanicum *uorrath* in *corradum* detortum esse, propterea quis crederet, quia saepe synonymum facit cum iure *Albergariae*, onere illo, *da ich non dem uorrath andere freyhalten, u. aizen muß* quorsum etiam uocabulum pertinet *die azungs gerechtigkeit*. Quod maximum olim incommodum Episcopatu Brandenburgico fuisse, ob uiciniam marchionis, qui propterea, hoc iure frequentius fuerit usus, memini me legisse. Mihi uero hoc ipsum non priuilegium marchionis esse uidetur; sed ius ordinarium conditoris & domini territorialis in ipso episcopatu: quod cum formula *Marchiae* optime congruere, uidetur. Intelligitur *corradii* uerbum ex alio etiam synonymo *liberatione*. Hac enim nihil aliud significari, quam *die liefferung uon uictualien*, ipse etiam agnoscit *SPELMANNVS p. 365.* his uerbis: *liberationes dicuntur res necessariae, quae uel ex debito uel honoris gratia, magistratui, hospitibus seu peregrinantibus ministrantur, liueres.* Non minus sumitur pro *CORRODIO*. Sane uestimenta inde seruorum *die liberey* dicta fuisse nullus dubito, gleichsam *die liefferung*

oder *mundur*, die man ihnen iaehrlich gethan. Quamuis usus significatum hodie admodum mutauerit. Ceterum in eo me non consentientem habet *SPELMANNVS*, quod p. 152. hoc argumenti filo utatur. *Rex Angliae in centum & undeuiginti monasteriis ius corradii habet exercetque in gratiam militum & famulorum, quos coenobiis commendat ad suppeditanda alimenta; ergo prisci reges tot monasteria fundarunt.* Sane & pauperum illa quarta & libera principum iura in assignandis praebendis tantam uetustatem celebritatemque in orbe Christiano habent: ut in hoc potius limpidissimo fonte mihi originem rei uidear inuenisse. Summatim puto, quod Galliae reges in *oblatis* habuerunt; idem reges Angliae in *corradis* quondam exercuisse.

(d) Factum hoc est a rege Angliae Johanne anno 1212, qui pontifici Romano Britanniae regnum donauit, ut ab eodem, clientelari iure, illud reciperet uidereturque feudum non oblatum, sed a benefactore papa datum concessumque. Testes eius rei sunt *AUCTOR annalium VVauerletensium ad an. 1208. p. 16.* *Thomas VVIKES ad ann. 1213. pag. 37.* *HEMINFORD lib. II. c. 98.* & *MATTHAEVS Parisiensis ad an. 1213.* ubi etiam *litterae clientelares* der ordentliche lehenbrieff und muthzettul, leguntur.

Unde Angliae regi haec iura? contra Spelmannū.

Angliae regnum an feudum pontificis R.

Unde ius albergariae in monasteriis.

in Brandenburgico Episcopatu.

liuery uerbum.

butaque soluisset antistiti Romano (e); nefas esse, regibus plerisque (f) creditum fuit, ut ciuilibus ordinis homines de beneficiis Ecclesiasticis uiuerent

Ufus domi-
nii directi a
papa in An-
gliae regno.

(e) Ne quis dubitet de ratione, nexus beneficiarii crederetque nomi-
ne feudum, re ipsa tantum foedus in-
aequale inter regem & papam consti-
tutum esse: commemoranda sunt onera,
quae a rege uasallo ex hoc tempore
pontifex Romanus postulauit, exegitque.
Specimina potiora sunt: nulla munera,
ciuilibus neque exceptis, conferat rex,
nisi auctoritate papae Romani; non
priuilegia largiatur, absque consensu
eiusdem; neque aliter belli ac pacis iura
exerceat: nummos soluat, copias mittat,
seruitiorum loco, ad arbitria & mandata
Italici antistitis. Pleraque congesta
inuenies in dn. praefidis *Pufendorfscher Erlaeuterung* c. III. p. 188.

Regum alii
liberius im-
perant etiam
beneficiis Ec-
clesiasticis.

(f) Non ignoro, procures Angliae
huic pontificis postulato semper re-
pugnauisse, idque nullum dixisse,
quod in regni praeiudicium, absque
consensu eorum, constitutum fuisset.
Ipsi etiam reges successores quando-
que, sine ullo pontificis R. intercessu,
de sacri patrimonii redditibus sibi at-
que copiis suis aliquam partem adsi-
gnarunt. De Eduarao rege eius no-
minis primo in antiquit. Ecclesiae Bri-
tan. *J. b. DALL* ad ann. 1294. ita legi-
tur: *rex a clero ad bellum suscipien-
dum flagitauit omnium tam spiritali-
um, quam temporalium bonorum semis-
sem. Qua a seculis inaudita exactione*

*praelati stupidi timore diu obmutuerunt,
Sed audita militis legati oratione regis
postulatis concesserunt. Prohibitio in-
secuta pontificis Romani. Sed nihilomi-
nus praelati regi nunc QUARTAM, mox
QVINTAM bonorum suorum ad bellicos
usus obtulerunt. Aliam historiolum
enarrat Thomas VVALSINGHAM in
Henrico IV. ad an. 1405. p. m. 371. Par-
lamentum, non uidens aliud remedium,
subleuandi regem, quam per totum re-
gnum Christi patrimonium destituere,
& Ecclesiam de bonis temporalibus pri-
uare. Hinc orta est inter clericos &
laicos grandis altercatio, militibus regis
asserentibus se pro rege atque cum rege
profectos saepe contra rebelles & hostes
non solum sua expendisse profusus, sed
corpora quoque multis periculis exposu-
isse siue laboribus. Clericis interim do-
mi otiose sedentibus. Contra clerico-
rum nomine Cantuariensis: clerum de-
cimas dedisse saepius regi & subditos cle-
ri regem secutos esse. Et super haec o-
mnia * missas & orationes fecisse quibus
omnia regni bona cedant. Ad haec pro-
locutor miles, sacri ordinis desertor: se
preces * cleri paruipendere. Iam, inquit
Cantuariensis, regnum stabile non erit,
quia preces contemnuntur. Crederem
pestimum hunc militem optime tamen
philosophatum esse. Id sane ex in-
numeris aliis locis constat, regem
Angliae, quoties necessitas hoc uo-
luerat*

uiuerent alerenturque (g). Exiit uero Anglia iugum hoc: sed neque Henrici (h) neque successorum ea forte tempora fuerunt, ut sacri pa-

K 3

trimo-

Commenda-
tiones ponti-
ficis ad bene-
ficia Ecclesia-
stica Angliae
regni.

huerat, de redditibus Ecclesiae nunc *quartam*, iterum *quintam*, mox *decimam* aut partes plures uel pauciores sibi uindicauisse.

(g) Et uero qui fieri potuisset in Anglia, ut reges abbatis inualidos milites ad cultum & uictum offerrent. Tot enim clientes Pontifex Romanus ex Italia in Angliam omni tempore misit cum literis commendatitiis ad praebenda, ut locus uacare non potuerit, quin plures essent competitores clerici, quos laicis postponere non potuere sine offensa antistitis Romani. Querelarum testes d. praeses in *Pufend. illustrato* laudauit, quorum lectorem remittimus.

Querelae de
Henrico VIII
postulant non
solum pontificii
sacri patri-
monii spoli-
atore, negle-
cta cura mi-
litum inuali-
dorum.

(h) Sacrilegii Henricum octauum, Henrico VIII postulant non solum pontificii scriptores, atque inter hos praecipue Nicolaus SANDERVS lib. I. de Schism. Anglic. p. 105. quod trecenta & sexaginta sex monasteria disperdiderit; reditus, qui imperialium myriades superent, fisco adseruerit; monachorum decem millia eo adegerit, ut ordine deserto, ad civilem statum redirent. Ipse Gilbertus BURNETVS lib. III. Reform. Anglic. p. m. 127. illud regis consilium necquaquam adprobat, quamuis putet fundos eius generis ad possessores cum hoc tamen onere transisse, ut consuetam erga pauperes seruarent hospitalitatem. Guilielmus CAMBDENVS in geographia Angliae

p. m. 177. locum habet, quem pariter dabimus: Ad septentriones, Londinum descriperat, accreuerunt suburbiani quibus Iordanus Briset uir pius & benenummatus domum militibus Hospitalis S. Iohannis construxit, quae magnam in amplitudinem instar palatii excreuit. Hi prima institutione fuerunt demissi, dum pauperes, ut eorum praefectus audiret humilis minister pauperum militum. Adeo tamen uirtute militari res eorum surrexit, ut prior eorum in Anglia primus baro censeretur. Donec * Henricus VIII. prauis usus consiliis horum latifundia sibi arripuerit, ut etiam monasteriorum, quae ad Dei gloriam consecrata & in sacerdotum eleemosynis, pauperum refectio, captiuorum redemptione & Ecclesiarum reparationibus per Ecclesiae scita fuere expendenda. Videntur haec illam quadripartitam sapere adsignationem, qua una pars Episcopo; altera clericis; tertia fabricae; quarta pauperibus debetur. Ceterum Henricus ille, quem sacrilegum dicunt scriptores, nil peccasset, otiosorum hominum conuenticula, disturbando, modo portio pauperibus, maxime autem militibus inualidis, salua mansisset aut reipublicae aduersus hostes inde fuisset consultum. Cur autem ille neglexerit, quod officii sui hic fuerat, frustra quaeritur. Quis enim militum salutem ponet in rege uoluptario?

trimoniū reditus in commoda uerterent militum emeritorum. (h). Principiū itaque gloria Caroli eius nominis secundum manet, ualetudinarii CHELSEIANI munificentissimum conditorem (i). Wilhelmus tertius post GRVNVICENSI ortum dedit (k): in quo perficiendo atque dotando occupata esse, dicitur hoc tempore REGINA (l). Cuius maxima, cum de sua gente, tum de universo meliori orbe merita faciunt, ut Angli neque praedecessoris mortem sentire neque eius uirtutes in foeminae imperio desiderare uideantur. Spem de se conceptam non solum expleuit AN-

De aliis in regno successoribus.

(h) De singulis summatim dicendum: Henrico octauo uoluptates: Eduardo, praematura mors: Mariae, motus intestini: Elisabethae bella domi ac foris: Iacobo auersissimus ab armis animus: Carolo infortunia obfuisse, uidentur, quin de hoc instituto curaque inualidorum militum cogitarent.

Valetudinarium Chelseianum.

(i) Loquitur palatium stupendae amplitudinis in tanto silentio scriptorium. Pagus Chelseianus ab occidentali urbis plaga uix altero lapide distat, in quo loco conditum uoluit Carolus ualetudinarium emeritorum. Id sciendum est, maiorem ibi naturalis militiae rationem haberi, quam militum illorum, qui in terrestribus praeliis ualetudinem amittunt. Nam potissima Angliae salus a classium ro-

bore pender, ut mirum non sit, illarum curas exercitibus anteferri.

(k) Neque immerito, cum omne imperium regis in armis fuerit. Temporum uero ea durities, ut, opere nondum perfecto, supremum diem obiret.

(l) Quae hic scribo, sermone habeo Anglici doctoris, qui post Francfurtanum iubileum, cui publico Cantabrigensium nomine cum aliis suis collegis interfuerat, Fridericiannam quoque salutauit. Nullis enim sumtibus, reginam parcere, dixit, ut fortunae bene meritorum militum consuleretur. Saepe, ne fiscum illa oneret, de suo petere atque ad cultum & uictum largiri emeritorum.

Grenuicense.

Studium Annae pro inualidis militibus.

uit ANNA: sed etiam, obstupesciente orbe uni-
uerso, longissimis interuallis superauit.

§.X. HISPANI ut parci & tenaces sunt (m): ^{apud HISPANOS.}
ita in hoc numero praeter spem se offerre, ui-
dentur. Cum uero miles egregius & politus
scriptor FRANCISCVS DE LA NOVE [n] Hispa-
norum largitiones, emeritis factas in exemplum,
suo adhuc tempore, Gallis, conciuibus suis pro-
ponat: nullus dubito, eos locum tueri posse in
hac arena. Quid nouissimis temporibus ab illis
in

Miseria mili-
tum Hispa-
nor.

(m) Non de aliorum pauperum in
Iberiis multitudine & in rogando im-
portunitate loquar. Miseret tantum
militum, *praeses* dissertationis haec ad-
do, quos ipse meis oculis uidi. Ege-
rant illi in campis; uix corpus tecti;
si ab hoste tuti, cum fame ac siti con-
flictantes. Non obuiam illis uenire
potuerat mediae etiam foris peregri-
nator, ad quem non aduolant mi-
seri mortales, stipem per Deum rogan-
tes, ut esuriem extinguerent. Si cre-
dere precibus nolueras, famem uul-
tu prodiderunt. Adde, quod per o-
mnia etiam sacra ipsi iurarunt, stipen-
dia uel alteram tantum partem, uel diu
necquaquam soluta fuisse. Hoc re-
rum statu sit, ut, quod rogationibus
non obtinent, id ui ac metu extor-
queant, neque dubitent, furtis, spoli-
is, rapinis, caedibus egestati suae con-
sulere. Necessitatem aiunt, nullam le-
gem habere & si quid peccetur, poe-

nam illi luerent, qui in culpa sint, quo-
minus stipendia decreta non exoluan-
tur. Tempora fuerant Caroli secundi.

(n) *Discursuum Politicorum XV.* Emerita mi-
litum Hispa-
norum.
p. m. 379. Eorum, quae scripsit de
hoc argumento, summa est. *Hispa-*
nos reliquis populis suo exemplo prae-
lucere, quod omnes imitari debeant, in
muneratione militum bene meritorum.
Qui praeclarum facinus edat in expu-
gnatione urbis: aut praelii dimicatione,
si ualetudo salua sit, ei stipendia auge-
ri: sin minus, cum honeste dimitti, sti-
pendia tamen ad dies uitae eidem per-
solui. Hoc sine Hispaniae regem cuique
cohorti aliquot millia imperialium su-
peraddere quotannis, ut emerita prae-
stentur, quoties casus tulerit. Dignum
memoria auctorem esse huius largitionis.
Credere se, Carolo quinto principii glo-
riam deberi: quod ille exercitus suos non
in umbra uiderit, sed in castris, praeli-
is, cladibus. In ruborem conlicere hunc
princi-

in hoc genere institutum sit, nusquam proditum inueni [o].

apud BELGAS

§. XI. BELGARVM libera respública ut inter arma praeliaque surrexit, quibus principia debet & successus: ita causas habuit omnino maximas, milites patriae liberatores beneficiis compecti. VALETVDINARIVM, anno CIO IO LXXXVII. Amstelodami conditum, omnes commemorant annales [p]. Haec uero militum iudicia sunt, institutionis gloriam Elisabethae deberi: non Belgarum liberalitati in emeritos [q]. Nam alienum a militibus animum illos habere, atque merita stipendiis exauriri, inualidorum rogationibus respondere [r]: quo factum sit, ut uale-

letu-

principem alios omnes, qui negligent militum emerita & perditam ualeitudinem pro patriae salute.

Facies eorum nouissima.

(o) Ex illis tamen, quae moderator instituti paulo superius prodidit, haud dubie credere licet, pristinos Hispanorum mores nouissima tempora penitus migrauisse.

Institutio ualeitudinarii Amstelodamensis 1587.

(p) Iohannes Isaacus PONTANVS lib. II. rerum Amstelodamensium cap. V. p. m. 84. ita habet: Oeconomus ptochochii idem hic est, qui militum ualeitudinario curat. De quo etiam hoc scire interest, conditum nimirum an. 1587. in usum praecipue causariorum militum, qui uel in bellis calamitate aliqua, ut-

pote uulneribus; uel alias corporis aegritudine affecti fonticam causam adferunt, cur dimissionem impetrent.

(q) Enarrat hoc Philippus a ZEN in Amstelodami descriptione p. m. 326. his uerbis: Das soldaten gasthaus hat die Englische Königin Elisabeth, als sie diese vereinigten Niederlande unter ihre beschirmung genommen, oder uelmehr ihr stadthalter in denselben der graf von Leicester in der Koenigin nahmen uor die kranken und uerwundeten arme kriegsleute ann. 1587. gestiftet.

ab Elisabetha.

(r) Suecorum in primis hae querelae fuerant iudiciaque anno CIO IOXCXVII. doctrinae de quo iure iniuriae, nequeo definire. emerito.

*cf. Diar. Europ. Tom XXV. p. 724, ubi praemia saeuatae Pace
a regentibus; pro utroque oculo 1500 fl. pro uno 500: pro brachijs utroque
fl. pro dextero 450, pro sinistro 350 fl. pro utraque manu 1200 fl. pro dext. 350; sin. 300.
pro pede 700 fl. pro altero 350. minora damna ex aequo compensantur
huc. Roma est. 1622 primus editus 1665. imutatum 1741*

letudinarium Amstelodamense, quod militum olim fuerit, nunc receptaculum sit omnium mendiculorum [s]. Nolo, ego hanc querelam meam facere, cum laudi Belgarum satis esse possit, in republica eorum non reperiri, qui alimenta quaerat mendicando [t].

§. XII. Tandem, quid patriae moribus constitutum, restat, ut exponamus. AHASVERVS FRITSCHIVS [a] admodum dolet mendicantem

Apud GERMANOS olim hodieque.

Pace enim Rifuicensi conclusa, ut aliorum copiae auxiliares, ita Suecicus quoque miles in Belgio dimissus est. Fuisse in his, aiunt, qui praeterito bello pedes, brachia, manus, membra, corporis alia amiserint; eaque propter ordines Belgii supremos missione facta, adierint praemiumque rogauerint, ne exantlatis laboribus, alimenta deessent, quae nulli mortalium in tanta calamitate negarentur. Reposuisse ad haec quendam, ordines dolere uicem militum uulneratorum: sed hunc belli exitum ac infortunia esse, a militum uita nihil aliena. Ferre casum debere, qui casum faciat. Pace rempublicam non frui, nisi onera deponat aerarium. Optima militibus consilia hic esse parsimoniam, ne, omne stipendium degulando, ad egestatem redigantur.

ualetudinarii metamorphosis,

(s) Idem ZESIVS auctor nobis hic sit p. 326. descriptionis Amstelodamensis. Ipsi forte scriptori indigna uide-

tur commutatio. Breuissimus enim est, dum inquit: *wiewohl iezund das soldaten gasthaus die krancken maenner besizen.*

(t) Aliorum iterum, quam meis Hollandia uerbis scribere hic malo, quamuis mendicitatis in re notoria nullo teste opus esse uideatur. Nouissimus esse potest *Henr. Ludolf. BENTHEM*, industrius Angliae & Belgii peregrinator. Ita autem ille *cap. I. des Hollandisch. Kirchen-Staats p. 11. wenn man durch gute werke den Himmel verdienen koente, würden es die Hollaender thun. Ich habe mir eingebildet, als wenn ich auf des alten Ierusalem's gassen gieng, woselbst keine bettler zu sehen waren.*

(a) In tractatu de mendicantibus ualidis *cap. VIII. p. 69.* his uerbis: *Quid de militibus ueteranis uel aliis statuendum, qui in bello pro patria stipendia meruerunt, honestaque uel causaria missione impetrata, claudi, coeci, debiles, corporeque mutilati ad nos redeunt, an-*

Milites emeriti an ius habeant, stipendi cogendi?

+ quantum fuit A. 1673 224 April. ab Auriaco principe. Diar. Eur. Tom. XXVIII. p. 326. ubi adicitur praeter compensationem uulnerum saucior per singulos hebdomades minus deditur Ducato n.

tem militum inualidorum in Germania. Maiores nobis causae querelarum erunt, si intellexerimus, migravisse principes nostros ueterum instituta, quibus emeriti cuiusque militis consuli potuit egestati. Ut uero reipublicae forma, quam habemus, principia sua Cunrado primo debet (b); sic frustra fuerimus in antiquiori aetate occupati. De Henrico aucupe habent annales, quod primus fuerit, qui mercenarium militem legerit in Germania; Octo agros colere aratra & falcem gerere iusserit, qui nonum alerent in

ne & hi tanquam ualide mendicantes repellendi sunt? Non uidetur. Sed his potius commodiori ratione, quam uulgo fit, (subueniendum esse adserimus, puta receptione in ptochotrophia uel Xenodochia, quod si negligatur, ut hodie fieri adsolet, publica mendicitas ipsis prohiberi nequit.

Frustra re-

gredimur in-

principiis iu-

ris publici

ultra aeuum

Cunradinum

(b) Non primi sumus, qui ita sentimus. Tenent hanc sententiam PAVRMEISTER *de iurisdic. lib. I. c. 5.* &, quod maximum est, illud iuris prudentiae cultioris lumen *Henricus COCCEIVS cap. XXI. §. 10. pag. 376.* Nobis certe in errore non minori uersari uidentur doctores, qui *Carolin-* gici imperii formam, praesertim in Germanis, pro iuris publici principio habent: quam illi, quorum doctrinae dudum explosae sunt, quod statum rei *Romanae*; rationes feudorum

Longobardicorum; aliarum gentium, regna cum rebus nostris, non toleranda commixtione, confudisse, reperiantur. Verum semel rite constitutam ex Cunradino imperio doctrinam per uniuersum systema iuris constanter deinde retinere; dogmata quaeque figillatim perpetuo nexu cum illa coniungere; aeuum aeuo conciliare; quae per uim contigerunt ab illis, quae iuris ordinem habent, dignoscere & separare; cuncta diplomatum, annalium, monumentorum fide tueri; uetustatem denique cum facie imperii hodierna continere atque conferre: in hac demum rhodo saltandum est. Qui enim in hoc labore cum fructu sudare uoluerit, ei opus est industria in legendis scriptoribus coaeuis; constitutionibus atque diplomatibus euoluendis; ad scrinia publicarum literarum

rent in armis (c). Posteriores tamen successores stipendia militibus soluisse, difficile ad credendum (d): Philippum uero primum fuisse, celebrant, qui fundos illis assignauerit ortumque

L 2

dederit

rerarum maturo accessu; commercio quoque cum rerum gerendarum administris; summatim singulari ad inuestigandum & eruendum fortuna, iudicio & sagacitate. Hoc si expenderent secum eruditi, non ea cupido animos eorum innolaret, ut haec sacra ponerent in tyrociniis, ingenti patriae nostrae damno & inconsiderantia scriptorum.

Henrici aucupis miles, primum mercenarius in Germania.

(c) Carolingorum Caesarum ea populus testas fuit, ut, casu sic ferente, fundorum quosuis possessores cogerent ad militiam. Eandem facultatem Henricus auceps habuit, non qua rex Germaniae, sed qua dux suae prouinciae: adeoque non in regno Germanico, sed in Thuringia Saxoniaque. Clarus est in hoc argumento *LVITH-PRANDVS* lib. II. c. 8. p. 107. *Directis per Saxoniam nunciis Hungarorum, quotquot poterat * capitali sententia se adire praecipit Henricus. Validissimo igitur per quatriiduum collecto exercitu, est enim * ipso laudandus Saxo- num atque imitandus, quatenus annum post unum & duodecimum nemini bello deesse contingat (habes temporibus istis constitutam pubertatem) equum ascendit atque ad pugnandi rabiem excitauit. Neque stipendiarii militis institutio proferenda est ultra limites propriae*

ditionis, quam paulo ante denominauimus. Ita enim intelligendi sunt scriptores *ALBERICVS* ad an. 925. p. 262. Rex *Henricus* agrarios milites, (possessores fundorum, ut hodieque in Polonia, ignara fere militis mercenarii) recensens edixit, ut octo eorum in agris laborarent, nonus uero tertiam partem omnium frugum illorum reseruaret in aedibus a se extructis, ut in bello nihil alicui eorum deesset, urbes uero ut uiris & rebus plenae essent. Haud dubie ut alia plura, ita hanc quoque legem debet *VVITICHINDO* lib. I. p. 306. Unde quoque sua *GOLDASTUS* exscripsit tomo I. constitut. p. 106. Quemadmodum uero regula philosophorum est, quod exceptio regulam firmet: ita certus sum, in aliis Germaniae oris stipendiariam militiam prorsus incognitam & ignoratam fuisse.

(d) Nequeo definire, ad quae tempora perdurauerit institutio, modo commemorata Henrici. Id scio, neque testimonia neque coniecturas stipendiariam in Germanis militiam sustinere. Repugnant sane paucitas aeris ac nummorum: militum dignitas: officia & promptitudo subditorum, ad patriae tuitionem: uocabulorum rationes der *Soldaten* und *Landesknecht*, quorum

Stipendiarii-
um quon-
dam militem
uix habuisse
Germanos.

dederit MILITARIBVS FEVDIS in Germania (e). Id omni aeuo habuit imperator, ut inualidos milites atque rerum administros, monasteriis commendaret ad praebendorum largitionem (f). Turpiter cum hoc iure plerique confundunt

quorum alterum Latinum est, alterum minus commune neque ualde antiquum: reddituum ac fisci tenuitas cum principum, tum imperatoris: ipsae bellorum rationes atque euentus, annalibus descripti.

Memoria stipendiariae militiae, der Soldaten

(e) Memorabilis locus est *abbatis VRSPERGENSIS* in chronico ad ann. 1202. p. m. 324. Philippus cum non haberet pecuniam, quibus salaria siue * solda praeberet militibus, * primus coepit distrabere praedia, quae pater suus *Fridericus* imperator late acquisierat in *Alamannia*. Ita, ut cuilibet baroni siue ministeriali uillas seu praedia rustica uel Ecclesias sibi contiguas (praebenda) obligaret. Sicque factum est, ut nihil sibi remaneret praeter inane nomen domini (directi) terrae, & ciuitates (quae feuda non sunt) seu uillas in quibus fora habentur & pauca castella. Plura hic disco: principio hoc tempore stipendiarios milites non ignorasse Germanos: ignorasse autem, si testi huic fides est, feuda militaria. Qua ergo fronte haec iura obtrusimus nobilibus quibusuis possessoribus fundorum? Cetera, quae docere possem, huc non pertinent.

Panisbrieffe

(f) Quod Galli digno satis nomine regale dicunt, illud fere Germanis

audit facultas scribendi *panisbrieffe*, id est, commendandi coenobiis milites atque administros emeritos ad cultum & uictum. AUCTOR libri, *documenta rediuita monasteriorum in VVurtembergico ducatu sitorum*, qui rarus ac utilis est, & scriptorem habet *Besoldum*, arcanorum istius principatus maleuolum proditorem, p. 349. recto iudicio incedit: *imperatores regesque absolute singularia quaedam iura in monasteriis, sibi immediate subiectis habent, ut sunt in Gallia regalia. Tale est in Germania ius primariarum precum ut & uictualitium ministrorum emeritorum der panisbrieffe. Hoc iure in diplomate, quod ibidem habetur, Carolus V. ait: Nachdem uns als Roemischen Kaiser und obersten uogt des geistlichen standes, aus R. obrigkeit und altem herkommen zuftet und gebuhret, auff ieglich Stifft und Gotshaus eine person zu benennen, und dieselbe mit einer Laien Herrn pfründ fursehen lassen: haben wir demnach unsern diener Paul Strasberger um seiner getreuen dienste willen, die er als ein schreiber in unserer Canzeley gethan, zu fuhrsetzung seiner leibes nahrung hierdurch benennet und auff euch uerwiesen. Mit ernst befehland, daß ihr ihn in euer Gozhaus einnemmet*

fundunt preces primarias, quibuscum nihil habet commune (g). Praeterea scrupulus animis doctorum est euellendus, qui causam rei uel in priuilegio ponunt pontificis Romani; uel in eminentia imperatoris (h). Utrique in errore uersantur, cum certissimus sim, supremis Ecclesiarum patronis id relictum esse, ut mitterent emeritos

L 3

ritos

einnemet, und mit einer herren pfründe mit Küchen und Keller samt aller weiblichen nahrungen sein lebenlang fuhrsethet. Gegeben Augsburg 1550. Congruunt huic argumento egregie, quae habet VVEHNERVS in Obseru. pract. lit. Panisbrieff. Das sind uorschriffen um Leien pfründe einem alten diener. Als wenn ein Kayßerlicher alter Trabant, Hetschier, oder ein ander alter wohluerdienter diener uom Kaiser eine solche uorschriff um Layenpfründ oder Panisbrieff an eines Stiffts Abbt, Probst, Dechant, Closter oder Stiff. so uon selbem zu leben gehen außgebeten hatt.

Diuersitas
primariarum
precum a iure
der panis-
brieffe.

(g) Innumeri fere auctores de primariarum precibus idque ex instituto scripserunt; sed nullus reperitur, qui oculos tantum defixerit in Germania iueritque per secula atque aetates omnes, quod tamen in consuetudinario iure, quale hoc est, requiri uidetur. Certus uero sum, imperatorem omni tempore praeter haec primariarum precum iura facultatem habuisse, mandandi, ut militibus atque ministris emeritis uictualitium e coenobiorum redditibus constitueretur. Cum utrumque

inuicem differat atque longo intervallo unum ab altero distet. *Illud* loco uacante fiebat; non *hoc*, quod pauperum illam portionem respexit: *illud* non nisi semel exerceri poterat; uerum *hoc*, quoties casus ita tulit: *illud* habilem muneris Ecclesiastici personam uult; ad *hoc* quisque pauper sufficit ex ordine seculari: *illud* certi stipendii mensuram habet; *hoc* necessaria tantum exigit ad cultum & uictum: *illud* maiori forte specie pro re analogica conferri potest cum mensibus papalibus; non *hoc*, quod ex supremos Caesaris patrocinio pendet in patrimonia Ecclesiarum.

(h) Doctores pontificii utrumque pro priuilegio habent pontificis Romani: quod ipse imperatori in memoriam & aliquod solatium amissi iuris, Ecclesiastica beneficia adsignandi, fuisset largitus. Alii & ipsi imperatores in diplomatibus suis, hoc ius ex fonte deducunt supremae aduocatae atque eminentiae imperatoris. Corruet ratio utriusque doctrinae per ea, quae mox sequuntur.

Utriusque
cur facultas
apud impe-
ratorem?

ritos clientes, qui **PAUPERVM QVARTAE** participes redderentur (i). Inde Boioariae ducem militum fortunas e coenobiis adiuuiffe (l) atque principi Venedorum hodieque eius iuris aliquid superesse, intelligitur ex annalium monumentis (m). Sed quamuis olim e civili aeque ac militari ordine homines emeriti de coenobiorum praebendis uixerint (n): superstitione tamen causas de-

Errores doctorum.

(i) Frustra enim sunt, qui istam pauperum quartam in Germania uel nullo tempore agnoscunt: uel desuerudine eam merito sublatam fuisse, perhibent, iudicio MULZII, industrii scriptoris. Dabimus nos quartae portionis auctoritates suo tempore in ipsis Germaniis.

Iura Boioariae ducum circa patrimonium Ecclesiarum.

(l) Vere, sed corrupto tamen iudicio Otto FRISINGENSIS lib. VI. c. 18. de Arnulfo, regulo Boioariae: *Hic est, qui Ecclesias & monasteria Boioariae crudeliter destruxit ac possessiones earum * militibus distribuit.* Cautior BRVNNERVS est lib. I. p. 206. ubi inquit: *Potestas Arnulfo data (addatur Auentinus lib. IV. p. 293.) cooptandi Boicae pontifices in demortuorum locum, quae inter regia tum iura censebantur. Hac quia intemperantius fortasse usus est, apud posteros infamia conflagrauit. Frequens enim haec priscorum annalium querela est, illum * militaribus uiris aequo addictiorem stipendia iisdem ex sacris opibus numerasse.* Expendit haec forte Iohannes ADLZREITERVS, qui Part. I.

lib. XIII. p. 334. scribit: *Ex actis synodi uidere est, Arnulfum si quam ante notam ex uetita sacri patrimonii controuertatione apud clerum contraxerat, eandem abunde expunxisse. Et super haec extant ipsius facta, ad laudem praeclara, quae nisi male a scriptoribus quibusdam fuissent expensa, plurimum eorum acerbiter mitigassent. Certe Hepidanus uocat * optimum ducem.* Conferantur annales CREMIFANENSES lib. II. p. 117. Ego uelim iudicia hic repeti, quae superius prodidi §. VIII. pag. 57. lit. 5.

(m) Cum nemo sit, qui Brandenburgico duci hodieque ea iura disputet, ad Formulam marchiae lectores remitto §. XI. p. 100. lit. x.

Ducis Brandenburgici circa eadem.

(n) Ex innumeris exemplis, duo allegabimus, sed ualde illustria, ab eodem teste prodita HELMOLDO. Primum est Henrici IV, quem imperio exuerant principes, de quo lib. I. cap. 33. n. 5. p. 85. *Dixit Caesar ad episcopum de Spira, ecce, destitutus regno, nihil utilius est, quam renunciare militiae.*

Henr. IV quo iure uixerit de praebendis?

Da

fas demum attulit, ut milites clericorum contubernio Germanis indigni haberentur [o].

§. XIII. Aeterna itaque gloria sequetur magnum Porussici REGNI CONDITOREM, qui, post alia plura, quae in regni florem uel instituit primus uel aliunde adduxit instaurauitque [p], in

Ger-

Valetudina-
rii nouissima
a Porussiae
REGE pro-
curata insti-
tutio 1705.

Da ergo mihi praebendam apud Spiram. Ad quem ille, non faciam tibi, quod petis. Tunc Caesar illachrymans ad circumstantes ait: miseremini mei, miseremini mei uos saltem amici, quia manus domini tetigit me. Alterum lib. eodem itemque Theodorici M. cap. 16. n. 11. p. 52. habet: Theodoricus, Slauor. marchio Slauorum, depulsus ab honore & omni hereditate * praebendarius apud Magdeburgam finiuit. Idem scribit iisdem pene uerbis Adamus BREMEN. SIS cap. 84. p. 28. Meretur hic quoque expendi narratio ECKARDI iunioris de casibus monasterii S. Galli c. 16. p. 57. quem Goldastus promulgauit.

Causa defuetudinis.

(o) Non mirum est, minus, quam alibi regnorum, de auctoritate principum in coenobia apud Germanos superesse. Nemini ignotum est, quoties in arena cum pontifice, hac de causa steterint imperatores Romani atque herbam illi plerumque porrexerint. Causas cladis partim in Caesaribus quaero, quorum animos cupido inuolauerat absoluti imperii ad Carolingicam formam: partim in ipsis ordinibus ac principibus nostris, qui pontificis opera, auctoritate, machinatio-

nibus insidiisque usi sunt, ad imperatorem in partibus continendum. Quod si utrisque bene conuenisset, bruta, fulmina, pontificis irae fuissent Germaniae. Ceterum purioris fidei principes potestatem in sacris iure postliminii receperunt. Quapropter operae pretium omnino foret, excutere archiua & libertatem Ecclesiarum Germaniae idoneis argumentis ad faciem pristini aevi adserere & contueri. Schilterus enim per summam tantum iuit, neque usus est codicibus uel instrumentis ineditis: ceteri uel uniuersim in thesi hoc argumentum tractant; uel in peregrinis magis, quam patriae consuetudinibus uersantur. Neque enim meliori iudicio aestimare possum uel Schardii uolumen uel ipsam quoque monarchiam Goldasti.

(p) Obesse plurimum solet prouinciarum fortunis, supremos rerum procuratores ab omni nouitate, qua potius commoueri debebant, actutum abhorrere. Porussicam uero aulam, quae uis inuenta excitant ad causas rerum cum iudicio exquirendas. Quo fit, ut per tot gradus increfcere uideamus accessiones ditionum sapientissimi RE-

Unde incre-
menta pro-
uinciarum.

Germanis primordia dedit contubernio militum inualidorum [q]. Quamuis enim sub POTENTISSIMO PRINCIPE regnum in pace fuerit [r]; noluit

mi REGIS, unde alii principes, nostra aetate, petere exempla solent, provinciarum in meliorem statum uertendarum. Rerum gnari in primis hic extollunt FRIDERICI HAMBRATHII supremi opum regiarum praefecti, animum sagacissimum ad rationes novorum consiliatorum exquirendas & recto maturoque iudicio aestimandas; unde plurima regno commoda olim etiam pollicentur. Et uero satis est ad praeconium uiri perillustri, quod in amore sit REGIS sapientissimi: qui nihil fortunae dat in selectu administratorum; sed cuncta tribuit uirtuti, doctrinae, integritati, habilitatique ad officiorum momenta sustinenda, condigne & exornanda.

Valetudina- (q) Diu est, ex quo inualidorum militum egestati aliquo remedio subuenire noluit REGNI CONDITOR FRIDERICVS. Neque tantum causas sibi cum aliis communes aestimauit; sed proprias & rationibus regni ac populorum prorsus peculiares. Ubique gentium exercitus Porussici magnam & fere prae cunctis aliis nationibus singularem fortitudinis, roboris, agilitatis & scientiae militaris laudem habent; ut in hoc cardine magnitudo imperii Porussici praecipue uersari uideatur. Deinde ditio- nes Porussiae regis non in globum,

se flectunt, sed in longissima atque peregrinis regionibus intercisa spatia proferuntur. Inde uicinorum, quos attingunt, multitudo & pericula fere ex bellis, in quocumque Europae angulo haec commoueantur. Post Guesphali, Venedi, Pomerani, qui imperio regis parent, populi lacertosi, acres, neruosi & pugnaces sunt, ut naturae quodam munere ad militiam inclinare & habiles esse, reperiantur. Accedit demum, quod plures Germaniae pagi sint, quos circulos dicimus stylo uulgari, qui, necessitate urgente, ad auxilia confugiunt copiarum Porussicarum. Quae cuncta cum ita se habeant, singula eorum REGI PORUSSIAE exercituum probe instructorum curas atque causariorum rationes commendare uidebantur, hoc est, institutionem VALETUDINARII EMERITORVM.

(r) FRIDERICO IMPERANTE pacatissimus ditionum, quaquauerfus illae patent, status fuit: undique belli incendiis flagrante uicinia. Dandum est hoc benignissimo Dei numini: qui REGI prouida consilia suggessit; uicinorum alios amore continuit in piissimum principem; aliis horrorem incussit Porussici armatus. Noluit tamen REX, ut in otio agerent pugnacissimi exercitus. Nunc enim

Bella Porussiae R. non tam sui causa, quam pro tranquilliori statu exterorum.

noluit tamen bellis adflictae Europae, etiam in remotissimis quibusque populis, auxiliario milite deesse, ut, quam fieri posset, de omnium mortalium salute bene mereretur. Extant trophea FRIDERICI in Hungaris; Britannis; Gallis; Germanis; Italis. Et, dum haec scribo, illa Sabaudorum metropolis, AVGVSTA TAVRINORVM, nouum REGI nostro ponit, dum liberatae urbis causas in fortitudine imperterrita agnoscit copiarum Porussicarum (s). Tanta ergo magnificentissimi REGIS largitate dignissimum se praestat exercitus undique bellator uictorque, qui, post exantlatos labores, si uires olim exhaustae, perdita ualetudo, iactura membrorum facta uel exacta etiam aetas sit, tuta demum requie suscipiatur. Tangit cepti operis cura ipsum

M

REGNI

enim iustitia causae: iterum foederis religio: mox orbi reddenda tranquillitas copias euocarunt ad exterorum procurandam salutem. Quo factum est, ut exercitus Porussici ad quinquaginta millia fortissimorum militum, adfurgere uideantur.

Turini liberatae potissima officia in milite Porussico 1706.

(s) Si literae omnes ex sacris scriptis colligerentur, quibus diuerso tempore ac bellis Caesar: Hispaniae; Britanniae; Daniae; Poloniaeque, reges: respublica Belgii: Germaniae Italiaeque principes eorumque supre-

mi bellorum duces in acerrimis praeliis atque urbium ac munimentorum maxime cruentis expugnationibus primas atque ultimas dederunt copiis Porussicis: uolumen illae efficerent iustae satis magnitudinis. Sabaudiae princeps urbis, ab hostili corona, qua eam cinxerant, liberatae causas ita detulit imperterritae fortitudini nostratium, ut credere liceat, tantum non ultimam partae uictoriae spem in illis eum reposuisse.

REGNI HEREDEM, excelli atque inuicti animi PRINCIPEM FRIDERICVM GUILIELMVM, quo PRAESIDE confici & procurari debet negotium, sapientissimi parentis auspicio iusloque inchoatum (t). Ceterum id singulare est, quod fortunae ac uirtuti REGIS dandum. Qui enim otio literarum FRIDERICIANAM dicauit: idem nunc constituit militibus VALETVDINARIVM. Principibus ad imitandum proposito instituto, ut rempublicam

Regni heredis cura pro militibus.

(t) Non Cyri aut Alexandri iuuenum esse potuit in egregios atque bene lectos milites amor ac studium, quod in PATERNI REGNI HEREDE non agnoscimus ac demiramur. Humanissimus princeps, nam

videt sub casside uirtus,
nihil alieni a purpura credit, gregarios quosque milites legere, lectos colloquio dignari & docere quandoque, scientiam eorum usu cognoscere & explorare, agiles atque paratos laudibus & praemiis extollere, hocque remedio minus peritos ad imitandum impellere ac incitare. Neque, quod supra p. 29. lit. b. scripsimus, nouum est, ipsum *aegros* in hospitibus uisere atque inualidorum aut membris captorum militum egestatem de suis opibus subleuare. Quo fit, ut omnium etiam nobilium & literatorum iuuenum

animos cupido inuolet, uel militiam perpetuo amplecti; uel aliquo minimum tempore mereri, quod mollitiem, quae ex foco matrum & lare familiari adhaeret, dispellat. Maiori sane ratione, quam olim e peregrinationibus speratum fuit, emporio illo licentioris uitae ac libidinis pestilentissimae. Praeterea in muneribus belli capeffendis nulli per saltum ire solent, qui morbus plerosque Germanorum exercitus in Germanis infecit, sed, tyrociniis rite positis, principe commendatore, pro meritorum causis ad maiora per legitimos subinde gradus euehuntur. Ceterum non est, ut *ualetudinarii curam* principe nostro parum dignam quis existimet. Nam fratrem Caesaris in oriente orphanotrophi munere defunctum esse, scriptum est superius p. 42. lit. qq & rr.

blicam praestent & armatam legibus & armis decoratam [u].

§. XIV. Postquam prouidam cultiorum gentium curam pro subleuanda inualidorum militum egestate exposuimus: ratio instituti uult, ut iura quoque demus causasque, unde haec obligatio pendere, uideatur. Principio militem intuebimur; postea rempublicam: utrobique enim argumenta nascuntur ad hoc genus largitatis. Militia ipsa grauis est & nullis non incommodis & difficultatibus exposita. Nunc fames aut sitis stomachum excruciant: nunc frigus aut aestus adfligunt corpus: nunc itinera aut uigiliae uires eneruant: nunc praelia truncant artus, luxant lacerantque membra & quod inter alias calamitates in lucro ponitur, uitam ipsam eripiunt. Quid dixerim, quod tamen nec raro accidere solet, de saeuitia imperatoris

CAUSAE instituti ualentudinarum e-meritorum.

intuitu militum, quorum recensentur

1) molestiae

M 2

& cen-

Vincula armorum & literarum.

(u). Liceat exemplum administri commemorare, unde patere potest, quam arctissima esse uelit SAPIENTISSIMVS PRINCEPS uincula armorum & literarum. Quem enim supremum rei militari praefectum iam olim nominauerat, eundem cum huius sacrorum, tum bonae mentis officinarum, reliquarum prouidentissime constituit curatorem. Et, quod magis est, ut ar-

morum successus a prouidentia & benignitate numinis pendere, doceret, eodem rectore uti etiam debent antistites sacrorum. D. L. DANKELMANNI munerum haec officia, quae quamuis & magna sint & diuersarum prorsus rationum: singulas tamen partes explet uiri unius industria, doctrina,abilitas, & usus longissimus rerum gerendarum.

& centurionum; de inclementia, duritate, contumelia hospitum ciuium & paganorum in hybernis? Ipsa itaque fors nullibi, non lachrymabilis & miseranda, aliquod redhostimentum exigere & iure quodam casum passi a republica id postulare uidentur [x]. Sed stipendium instar mercedis esse, dicunt, quae satis esse debeat locatori operarum [y]. Verum, TACITI uerbis utar, denis in diem assibus animam & corpus aestimabis? Et quamuis, quod decernitur, uix ad uictum sufficiat, defalcant tamen & amputant id ipsum maliciosi qu aestores, centuriones, rerum ac annonae praefecti: ut operae mercedem

2) tenuissima
stipendia.

Molestiae ui-
tae militaris.

(x) Sermone uulgi dicitur, *dulce bellum inexpertis*. Eius incommoda, silentio regi & inanium specie inuolui debent in republica, quam promulgari in uulgus. Ridet ANTIPHANES militem mercenarium, STOBAEO auctore *Serm. CLXX. p. 578.* quod uiuendi gratia accedat ad innumera pericula mortis.

Τίς δὲ ἐχὲν θανάτου μισθοφόρος, ὃν
φίλτατε

ὃς ἐνεκα τῆς ζῆν ἐρχεται ἀποθανέμεν
TACITVS lib. I, *annal. c. 8.* neruose, ut solet, *ipsam militiam grauem & infructuosam. Denis in diem assibus animam & corpus aestimari. Hinc uellem, arma, tentoria: hinc saeuitiam*

centurionum & uacationes munerum redimi. At hercle uerbera & uulnera, duram hiemem, exercitae aestates, bellum atrocē aut sterilem pacem, sempiterna. Alios laudare, supersedeo, cum maiori eloquentia ad emollienda, quam exaggeranda onera belli opus esse uideatur.

(y) Hac de re supra ex rationibus iuris civilis actum §. IV. p. 20. lit. e & p. 21. lit. f. Meum non est, stipendiis modum definire. Id nemini ignotum est, gregarii militis salaria non tertiam partem attingere summam mercedis, quae solui adsolet infimo cuique homini artis sellulariae.

Modica sa-
laria mili-
tum.

dem haudquaquam respondere intelligamus [z]. 3) nulla praemiorum spes. Veteres, quidam scribit, praemia, praedae partem, munera ducum, imperatorum donatiua habebant: nostri post sanguinem fustum post truncos artus stipem ostiatim petunt (a), infelix

M 3

docu-

Defalcata a praefectis.

(z) Frustra meum de his rebus iudicium in Academiis, a re militari prorsus alienis. Sed la NOVE; BONBRA aliique fraudes detexere illorum, qui aerarium militare procurant circumueniuntque rerum angustia uel grauatos uel oppressos gregarios aeque ac ordinum ductores. Illos, qui consuluerit, calculum non detrahet nostro argumento. Inde gravissima constitutio habetur l. 2. §. 9. C. de officio praefecti urbi, cuius summa est: qui ex tribunis etiam aut ducibus de militum stipendiis lucrum sibi acquirunt, in quadruplum rependant & dignitate priuentur. Quoniam ideo ordinati sunt milites, ut per ipsos provinciae uindicerentur.

Parum hodie militibus ex praeda.

(a) Verba eruditi FORSTNERI sunt ad lib. I. annal. Taciti p. 55. seq. Non inutile erit integrum locum describere: Veteres certa stipendia, praedae partem, munera ducum, imperatorum donatiua habuerunt, (Hac de re plenius actum §. VI. p. 28. sqq.) nostri post sanguinem fustum, post truncos artus cum non egenae tantum uitae subsidium, sed & praemia fortitudinis suae inuidenda meriti essent, stipem ostiatim petentes conspiciuntur. Lachrymabile

& miserandum hodiernae militiae dehonestamentum! infelix documentum principum ingratitudinis! Et nihilominus ubi primum strepit tympanum, concurrunt miselli (hodie sapiunt icti atque a pruritu hoc sibi ualde temperant) ignoti inter se ignorantesque. Purgamenta urbium suarum, gulosi, maximi mulierum maechi, laborum fugientes & nomina sua in militiam profitentur, non sane quod alios, praeda onustos domum reduces uiderunt. Quippe maxima pars aut in illo carnis humanae macello caeditur, aut nudo corpore, defrictis tegminibus & gladio in scipionem mutato redit. Sed siue fatali uecordia siue ignauia eunt, non in hostem, sed hospitibus metuendi & in rusticorum gallinaria egregiam pugnam edituri. Cur autem parum sit, quod hodie e praeda militibus expectandum, facile ad intelligendum est ex moribus militum ac nostrorum bellorum. Principio enim impedimenta ac nummos ante ex castris amouent; quam praelitum incautur. Deinde non extrema facile expectari solent, sed in tempore pars uicta herbam porrigit consulitque suis fortunis. Post id habent bella inter populos Christianos, ut ipsi quoque uicto-

4) merita in
rempubli-
cam.

documentum ingratitude principum. De-
nique commoda etiam, quae milites reipublicae
adferunt, emerita illi non minus commendant
pro causariis. His fulcris domi quies & securi-
tas consistit: foris pax & tranquillitas (b). Hoc
stylo iura defunduntur, uindiciantur iniuriae, re-
gna adferuntur & populi (c). Non meis uerbis, sed
membris capti militis oratione, qui, ex bello Hun-
gari-

uictoriae modus sit, neque in exitium
rerumpublicarum contendatur, quo
populi deuicti bona in praedam
cedant uictori. Tandem tribunorum
haec artes sunt, gregariis praeripere
spolia & inferiores anticipare, ut pa-
rum illis superesse queat. Alia ratio
uetus temporibus fuit. Apud Ro-
manos omnia praedae nomine capi-
entium fiebant l. 5. §. 7. ff. de acquir. rer.
dom. & occupantium l. 51. ff. eod. & §.
17. Instit. de rer. diuis. exceptis bellis
ciuilibus l. 21. in fin. de captiu. & post-
lim. redemt. De agrorum adsignati-
one habetur lex ualde notabilis 11. ff.
de euiction. Cui iungi possunt illa,
quae superius scripta sunt §. 6. p. 33.
lit. s. Memorabilis est Gregorii TVRO-
NENSIS narratio lib. II. p. 506. quod
sorte praedam omnem diuiserint Fran-
cici exercitus. Nihil hic praecipui
uel regem habuisse. Inde Chlodouae-
um ab exercitu frustra rogasse aliquid
ante sortem. Reposuisse enim mili-
tem quendam ad rogationem eius,
non habebis rex, nisi sorte, hanc expe-
cta.

(b) Quod caput in corpore, id ex-
ercitus in republica, inquit *CONSTAN-* Commenda-
TINVS Porphyrogeneta in nouella III. tio militiae,
p. 200. quarum editor est *Meursius*. Et probe instru-
idem statim post ait, esse *χεῖρας ὅλης* blica.
τῆς πολιτείας, ἀλλ' ἐκὶ δακτύλους τὰς
στρατιώτας.

(c) Legis Romanae summam de- Ex legibus &
dimus §. huius p. 93 lit. z. Congruit sermone mi-
cum hoc argumento querela militis litis Romani
Romani, interprete *PLVTARCHO* in de ingrati-
uita *Grachi*: *Feras etiam Italiam in-* dine suae
colentes castra habere, illis uero, qui ar- gentis.
ma ferrent pro Italia & sanguinem pro-
funderent, nihil praeter aëra & lucem,
concedi, sed sine lectis sedibusque cum,
liberis & coniugibus uagari. Ludibrio
haberi ab imperatoribus milites, quum,
eos adhortantur in acie, ut pro aris &
focis dimicent. Nemini enim uel aram
paternam uel domum auitam esse. No-
minari orbis terrae dominos, qui ne gle-
bam quidem, ubi pedem ponant in suo,
habeant. De causis & quaesitis re-
mediis contra eius generis querelas a-
ctum reperies in Pufendorffio illustrato
cap. I. p. 140--145.

garico redux factus, stipem ostiatim coegit, hic utar &, si fieri posset, aliter sentientes perfundam rubore. Me miserum! inclamabat ille, integro uicennio castra in Hungaris secutus sum, praeliis, urbium ac munimentorum expugnationibus pene innumeris interfui, unde Caesari ac orbi Christiano non larifundia accesserunt, sed amplissima regna. Ego quid retuli ex hac arena? Ex linteo thorace truncas manus profert: aperit pectus, uulneribus dilaceratum & hernia disiectum gremium: grallatum pedem intueri iubet & faciem cicatricosam: summam triste ostendit emeritae militiae spectaculum. Dum obstupescerem ad haec, ex lutulenta pera literas protrahit, Caesare subscriptore munitas. Summa harum: militem emeritum, per uiginti annos strenue nauata opera, commendari ad stipem, libere emendicandam per imperium. Alget calamus, horum narrator. Sed reipublicae quoque rationes uolunt, ne causarii emerito destituantur. Fortissimi imperatoris hoc iudicium est (d)

Intuitu principum & reipublicae, ut milites

non

Militum timor in praeliis ne rede-

(d) POLTBIVS, pragmaticus scriptor lib. III. cap. 88. p. 331. de Hannibale: Παραπλησίως δὲ καὶ τῶν ἀνδρῶν

τὰς μὲν τραυματίας ἐξυγίασε, τὰς δὲ λοιπὰς ἐνέκτας παρεσκέυασε καὶ προθύμους, membris suis τὰς ἐπιφερομένης χρείας. Similiter truncati.

milites

ant inde

1) in periculis alacrioribus,

non maiora militum in praeliis terriculamenta esse, quam membro truncari & perpeti, reportata uictoria, mendicitatem; contra uitae iacturam nullius fieri. Multum itaque animi adferet, si certi sint de receptaculo, quorsum profugere liceat membro truncatis (e). Et

uero

milites uulneratos quidem persanandos curauit, reliquos uero habiliores reddit & alacres paratosque ad ea quae restabant certamina. Iudicium MAVRTII imperatoris habetur superius §. VII. p. 43. lit. u. u. de eadem re proditum in strategicis. Similis argumenti scriptor Graecus ONOSANDER cap. XXXIV. p. 69. inquit: ἐν ταῦτα καλὸς ἐλπίδας ἔχειν ἀνάγκη τὸ στρατόπεδον. Digna etiam sunt, quae arguit Stephanus FORCATVLVS in libris feudor. c. 11. p. 241. alimentorum atque feudorum commoda uulneratis aut membro captis relinquenda esse, ut alii in posterum alacrius in praelia confertosque hostes irruant. Non possum, quin addam, quae hanc in rem scripsit auctor, saepe laudatus, Franc. de la NOVE discursuum milit. XV. p. 378. qui hic est: Ich bin mit derjenigen meynung, welche vielleicht den mächtigen Fürsten zu flattieren, maintenir, und sie bereeden, die Recompents so sie den kriegsleuten und soldaten geben, kommen allein von ihrer freygebigkeit her, dann sonst seyen sie durch recht im wenigsten nit darzu verobligirt. Die ursach dessen, so sie einführen, ist, daß sie um ihre mühe, besoldet und bezahlt werden, was man

ihnen ferners darüber gebe, beschehe nur aus gnaden. Fürwahr ihre wage ist gantz ungleich und falsch, welche ich zur gleichheit zu bringen begirig bin. Daß dann geschicht, wann man dem uerdienst der niedrigen eben ein solchen zusatz, als dem guten geneigten freygebigen willen der obern gibt. Wann wir aber die rechten kriegsgesatz, gebrauch, und gewonheiten betrachten und erwegen, werden wir befinden, daß in diesem thun mehr schuldigkeit, als gnad und freygebigkeit ist. Und halte ich die regel uor gut, die dawill, daß wie der Soldat dem dienst uorgehe, also soll die recompents dem uerdienst folgen. In warheit, wann personen auff der welt seind, die arbeiten und ihr leben wagen, so seind es die soldaten oder kriegsleute. Darum sollten sie auch der recompents, so die geringern als sie uerhoffen, nicht beraubt seyn, welche ihnen vornehme Herrp, ia mit fuge nicht uerweigern können. Dann die mannheit und tapfferkeit ist solcher stercke, daß sie aus dem hertzen, mund, und hend der unuerstaendigen, geitzigen, und undanckbaren, dennoch lob, ehr, und ruhm herunder reißt.

(e) Apprime recte admonet illustris Praesertim scriptor Christ. THOMASIVS selector. cap. hodie inter IV. p. 44

uero qui hodie fit, quod non ab orco magis abhorreant miserrimi etiam mortalium, quam a militia (f). Et, si inter gemitus & plangores, inter minas ac uerbera, tympanum sequantur, non tamen ullum eis ultimi supplicii genus satis est, quin uiolent sacramenta, deferant cohortes, turpissima, si fieri potest, fuga sibi consulant & firmiores ordines sua uecordia in praeliis conturbent

2) faciliores lectu.

3) non facile deferant.

pulueris & tormentorum fulmina.

IV. p. 44. maxime in his seculis talibus institutis est opus (de cura & alimentis inualidorum egerat) postquam inuento usu pulueris pyrii in bello frequentiores sunt occasiones, ineptos reddendi milites ad laborandum, salua uita. Congruit cum hoc iudicium *Adami* CONZENI, *Iesuitae*, sed rerum politicarum doctoris excellentissimi lib. X. c. 59. p. 926. cuius inscriptio: *Vetus militia cum nostra comparata, quoad arma*. Verba prae ceteris huc faciunt, quae sequuntur: *Hoc unicum in nostra militia deplorandum est, quod cum olim omnibus armis, quibus uita petebatur, arma contraria inuenta fuerint, quibus corpora tegerentur; nunc uero tot annis, post inuentas in hominibus necem bombardas, nondum inuenta sit lorica aut scutum, quod pugnantem & concurrentem tutari possit. Tanto in sui perniciem, quam salutem est hominum indoles ingeniosior.* Et alibi: *Milites nostri muniri contra ictus bombardarum non satis possunt. Veterum enim armatura inutilis est, penetratur enim facile, ea si firmior efficia-*

tur in duplum aut quadruplum inutilis erit ob pondus. Hinc uisum est, potius expeditos, quam immobiles habere milites. Itaque nostra militia uetere periculosior est & cum olim * totos interdum dies pugnaretur, nunc celerrime praelia absoluuntur, quia nudi nudis concurrunt.

(f) Dedimus supra pag. 93. lit. a. Mirum esse, locum iudiciumque eruditissimi *Forst.* in militum *neri* de misera militum sorte, propter tam misera quam miserrimi etiam mortalium a sorte, qui non militia abhorrent. Pertinet huc illud *mina* dent *OVIDII* lib. I. de arte am. uers. 131. militiae.

Romule militibus scisti dare commoda solus:

Haec mihi si dederis commoda, miles ero.

Vix enim nostri seculi moribus respondent, quae scribit *Adamus* CONZEN lib. X. Politic. c. 2. p. 839. his uerbis: *Milites hodie aluntur, ut uictimae, nec sane liberaliter: reguntur durissime & ad bellum tamen adspirant. Olim sacramenti fugiendi causa in ergastulis latitabant, pollices sibi praescinde-*

bant,

bent (g). Utrique iterum malo consuletur, si condigna emerita statuantur (h). Ita enim uolones habebimus & exercitum mortis ac uulnorum contemptorem. Post milites membris capti, si exauctorantur, cum alia remedia nesciant ad uictum & cultum, erroneos agunt atque hominum ac uillarum spoliatores. Religio ipsis nulla

4) exaucto-
rati a spoliis
sibi tempe-
rent.

bant, alias effugiendi occasiones quaerebant. Nunc sponte accurrunt, quos desperatio aut cupido licentiae domi manere non sinit. Aliter nunc fit, ubi illud SENECAE apud plerosque obtinet: malus miles est, qui imperatorem gemens sequitur, epistola CVIII.

Unde deser- (g) Quod qui nullo iudicio a-
tores, trans- stimant, neque calamo, sed ense scri-
fugae, prodi- bunt milites; non uerbis inuitant,
tores tot? sed inter uerbera uulneraque cogunt:
illi dignum post sentiunt sua temeri-
tate euentum. Inter commeandum
alii clam se furripiunt: neque statio-
nis tanta illis religio, quin eam defe-
rant: ad praelia arma adferunt non
animos, uecordes, trepidi ac tremuli:
qui non uictoriae se deuouent, sed
uouent maturum discessum: dant se
ante in fugam, quam coniiciantur, &
ceteros confundunt bellatores. Hi
fructus militiae inter gemitus & plan-
gores coactae.

Remedia (h) Verum publicae haec danda,
contra u- esse necessitati, aiunt, ne patriam ha-
trumque, u- beamus inermem. Nunquam credi-
letudinaria te, milites deerunt, si aequi sint su-
emeritorum. doris ac uulnorum militarium aesti-

matores. PANORMITANVM au-
dite in uita Alphonsi regis lib. II. c. 47
qui ita scribit: *Alphonsus militibus aut
missionem, aut uacationem petentibus,
licet incommode, tribuit tamen. Itaque
factum, ut cum requiem & otium sibi
haud denegari, animaduenterent, illud
postea concessum renuerent aut ultro de-
nuo redirent ad regem. Quos reuersos
rex comiter ac benigne suscipiebat mo-
nebatque, ut, cum sibi bellum quidem
gratia pacis susciperetur: sic illis nego-
tium gratia otii renuendum non esse.*
De eodem idem scriptor lib. III. c. 31.
commemorat: *Alphonsus cum ex prae-
lio relatum militem, lethaliter gula
transfossus, circa se locari iussit suoque
sudario uulnus obturari. Cum uero nul-
lam spem uitae praesentis haberet, ad bea-
tam ac immortalem hortatus est: mor-
tuum sepeliri quoque diligentissime cu-
rauit. Simile quid lib. III. c. 43. re-
peries apud eundem. Addatur la-
NOVE discurs. milit. XV. doctor uere
pragmaticus. Atque hi demum il-
li fructus sunt commodaque uolonum
in militia.*

nulla legum ; quas necessitas non habeat : neque poenarum aliqua formido ; quod illi miseram uitae sortem grauiorem habeant ultimi cuiusvis supplicii diritate & cruciatu (i). Demum nescio, quid sacram themidem permouerit, ut clerico aegrotanti aut senecta confecto salarium relinquendum, atque coadiutorem eius sumtibus Ecclesiae alendum esse, statueret (k), si non

5) ne milites
peioris sortis
ac clerici aegrotantes.

N 2 eodem

Militia missi
conglobati
praedones.

(i) In uulgi sermonem abiit: *Bellum fures serere, quos pax gladio demetat & laqueo.* Nihil miror. Anno cio 13c xcvii. Risiuicensi pace conclusa, menstruo spatio plusquam centum & quinquaginta millia militum sunt dimissa a Belgis, Anglis, Germanis. Quae exauctoratio cur grauior fuerit atque intolerabilior, non solum ingens multitudo effecit, sed etiam tempus ac locus. In hieme illa fiebat idque in ditione peregrina, atque belli oneribus fessa & fatigata, ut, si ab aliquo miles panem aut stipem rogaret, incolae rogatorem in malam fustem ire iuberent, & exitiabilia bella execrarentur, quasi fons horum quaerendus esset in miseris militibus. Quid facerent his contumeliis ac necessitatibus expositi emeriti? Aliorum animos furor incessit, alios desperatio corripuit, ut caedibus, latrocinis, furtis, rapinis aliisque criminibus sibi consularent, sprete omni societatis religione.

Rude dona-

(k) Quam prouidi ea in re fuerint

legumlatores integer *titulus VI.* docet *libri III. decretal.* de CLERICO AEGROTANTE aut DEBILITATO. Summa ejus est: *clero siue senecta siue genere quodam morbi impedito, quo minus sacro munere posthac defungeretur, ad dies uitae salarium ceteraq; commoda deberi, ecclesiae autem uel eius patrono onus incumbere, ut alant coadiutorem uel substitutum.* Rationes legis ac doctrinae sunt: primo, ne afflicto addatur afflictio *C. VII. Q. 1. c. 1. scripsit & c. 2. cum percussio corporalis cap. 5. X. de cler. aegrot.* Deinde, ne alii deterreantur, qui militarent Ecclesiae *c. 1. eod.* Post quia, morbi aut senectutis causa, non coniugum diuortia fiant, ergo nec uinculum ideo rumpatur ministri & Ecclesiae *c. 11. sicut c. VII. Q. 1.* Praeterea sacro munere indignum haberi uel in paupertate uiuere *Clement. cap. 5. in plerisque, de elect. potest.* uel exui munere clericum inuitum *c. 17. & 18. c. VII. Q. 1.* Tandem ea ab clericis, aeternae salutis procuratoribus in laicos homines merita pro-

tis an debeantur salaria?
De substitutis clericorum.

& rude do-
nati rerum
ciuiliū ad-
ministri.

codem beneficio dignissimum habeat militem in-
ualidum. Iniquissima quoque placita doctorum
esse arbitror, qui ciuiliū rerum ministros in
morbo ac senectute a principe & republica alen-
dos esse affirmant (1): nulla ratione habita mili-
tum

rita prouenire, ut leue onus uide-
ri debeat, coadiutori uictum ac cul-
tum largiri, in gratiam aegrotantis
aut senecta confecti pastoris de grege
optime meriti. In qua arena *magistri
decretalium* se ualde exercent, ut nul-
la dubitandi causa superesse uideatur.
Ceterum diuina Themis neque hos
mores mutatos uoluit inter protestan-
tes, qui utrumque pariter alendum
esse existimant a sacro coetu & anti-
stitem inualidum & eius substitutum.
Nota magis haec onera sunt, quae
sentire solent non ita opulentiae pa-
rochiae, quam ut opus esse, uideatur,
allegare praeiudicia, quae habet CAR-
PZOVIVS *Lib. I. iurispr. Consist. t. 10.
def. 153. n. 7. 8. 9.*

Inualidis ad-
ministris in
ordine ciuili
num salaria
debeantur?

(1) De famulis inualidis in ciuili or-
dine non recoqui debet, quod scri-
ptum est superius §. IV. pag. 20. lit. e.
sed illa pertinere uidentur ad locato-
res operarum temporarios uel fortis
uulissimae homines, quos seruos dici-
mus: non uero ad rerum alicuius mo-
menti ministros in republica. Ad
mercedem proprio sensu ita dictam;
non uero ad illam, quae liberalis est, &
nomen sustinet *honorari*: apud docto-
res. His enim principem & repu-

blicam nihilominus annua stipendia
debere, quamuis morbo uel senecta
ab administratione muneris sibi de-
mandati impediuntur aut excludantur
prorsus, plures existimant. Argu-
menta sunt, ita sentientium, quia eo-
dem illi loco haberi debeant, quam
clerici, *Thomas ACTIVS de priuilegiis
infirmitatum Part. 2dae prooem. n. 74.
& 59.* Deinde clara sit *l. 38. ff. locat.
conduct.* accipere mercedem locatores,
si per eos non stetit, quo minus ope-
ras praestent. Praeterea de aduocatis
certum sit, quod hoc casu honoraria
non reddant *l. 38. ff. locat. conduct.*
Imo petant quoque tum honoraria,
quod de aduocato fisci clare affir-
mant *l. 3. §. 6. & l. 5. §. 6. C. de aduoc.
diuers. iudic.* Non maioris uero esse
momenti aduocatum agere: quam
iudicem, consiliarium, senatorem, ali-
us generis officialem. Sed haec com-
moda tantum unius anni sunt: cum
clericorum beneficia integro uitae spa-
tio perdurent; quod hic maxime uo-
lumus. Post aiunt, administratorum
atque iudicum inualidorum coadiu-
tores commemorari in *l. 15. C. de pro-
ximis sacror. scriniorum, l. 5. C. de prin-
cipibus agentium & l. 6. C. Quomodo &
quando iudex* claris quidem uerbis,
quod

tum, quasi horum merita in rempublicam non pretii aequalis aut certe maioris iudicio digna esse uideantur (m).

§. XV. Hactenus ex moribus cultiorum Quibus im-
N 3 penfis insti-
genti-

quod alibi fiat bona consecutione *l. 6. ff. de iudiciis*. igitur credendum esse, saluum illis mansisse honorarium, negotiis coadiutori delatis. Tandem, si quid auctoritas hic ualet doctorum, illorum sane plurimi principis aerarium onerant alimentis inualidorum administratorum. Memorabilia sunt, quae habent *ALCIATVS Regulae III. praesumt. 19. n. 6.* ex eoque *MENOCCHIVS lib. II. praesumptione 86. n. 14.* si administer diutius fuerit in seruitiis principis & in illis consenuerit, spectat ad eius curam, providere, ne in senectute indigeat. Ego tamen, omnibus oculis excussis, nollem consultor esse inualido administro, ut uel alimenta uel salarium a domino ac nutritore suo urgeat ex iure Romano, cum argumentorum rationibus parum roboris crediderim inesse. Principis tum gratiae suas potius committat fortunas: qua *PORVSSIAE REGEM* uario emeritorum genere (uon gnaden-geldern) meliori orbi constat innotuisse.

Milites inualidi cur non ordinis uerba & rationes legum ob eodem beneficio digni ta adserenda administris: contra de sint, quam merito praemioque militum inualid-
clerici aegrotantes. dorum clarissimas quoque sanctiones flocci fieri a doctoribus, imo id agi,

ut hi suo, quod habuerant apud Romanos priuilegio, de quo superius actum est §. 6. prorsus excidant. *MENOCCHIVS* inter munera honoris & exercitii distinguit *lib. II. praesumt. 86 n. 12.* In illis ualetudinem officialis non obesse, existimat: sed in his. Isti huc clericos refert: huc ordinem ciuilem. Verum aut non intelligo distinctionem hanc, aut indignissima haec est sacri muneris grauitate. Quid enim hoc aliud, quam episcopos & clericos fastuosa nomina dicere hominum ignauorum? *Didacus COVARRUVIAS lib. III. c. 13. n. 8. p. 272.* editionis per *Vffellum* auctae, *aduocatorum excellentiam & ingeniosam professionem* mirum extollit, ne ex alio uitae genere in societatem huius iuris uenire queant. Ego ut nihil detraho famae & meritis aduocatorum: ita non uideo, quare in chartaceo causae priuatae triumpho maior gloria reponi debeat, quam in armata uictoria principum ac rerumpublicarum. Et sane *l. 38. ff. locati conducti* de solis aduocatis intelligere nolo cum eruditissimo *Vitebergensium Icto* in *resolutione legum Lauterb.* Hoc enim est, explicationem non in legibus quaerere, uerum ad has illam adferre & flectere, quorsum lubet, clarissimas sanctiones.

tui ac instrui
queat ualetu-
dinarium?

-mi arduu
-fuit etiam

1) de rediti-
bus ecclesia-
rum.

gentium, ex aequitatis atque legum deinde ra-
tionibus causam egimus ualetudinarii emerito-
rum: sequitur, ut de sumtibus atque impensis
nunc agamus, quibus illud cum institui queat,
tum sustentari, ne uel aerario uel reipublicae
magnopere id molestum aut graue esse, uidea-
tur. Fateor, hoc argumentum tutius praeter-
iri atque illis relinqui posse, in quorum prouin-
cia est, redditus, opes atque impendia reipubli-
cae procurare. Neque enim scriptor odium
hic effugiet inuidiamque; quamuis causas utri-
usque procul habuerit atque unice litauerit
patrocinio aequitatis. Verum non est, ut den-
tes theoninos uel mereri uideamur uel metue-
re. Primo uniuersim aerarii rationes exquire-
mus, non huius aut illius reipublicae. Deinde
non consultores in hoc argumento erimus; sed,
quod nihil a cathedra alienum est, memoriam
rerum ex rebuspublicis & temporibus diuersis
excitabimus, atque pretii, quod habent,
moderatum iudicium faciemus. Post non
unum fontem recludemus, ne partis stu-
dio unius laborare, existimemur. Principio
sacra hic patrimonia se offerunt, quae nobis
uenire

uenire solent nomine ECCLESIASTICO-
RVM BONORVM. Nam ex hoc thesauro om-
nes, quos egestas rerum urfit uictum ac cul-
tum acceperunt, instituto ueteris ecclesiae (a).

a) quod pau-
perum cura
sit episcopi &
ecclesiae.

Hoc

An bona Ec-
clesiae iuris
diuini sint an
humani?

communio
bonor. ap.
Christ.

ab illa, quo
iure disces-
sum?

unde fiscus
pauperum?

ignota puri-
ori ecclesiae
salaria cleri-
corum.

(a) Quod alii prolixis commen-
tariis descripserunt, id ego per sum-
mam hic explicabo, non absque se-
lectu, ordine iudicioque rerum, am-
biguo studio ac fide tractatarum.
Principio homines Christiani bona,
quae singulorum fuerant, communia
effecerunt dominio usuque. Nemo
inter illos tum pauper aut diues; quia
paria utrique iura ad cultum & ui-
ctum. Temporis successu hunc or-
dinem multitudo turbauit & diffiden-
tia in Deum. Rerum ergo proprie-
tas priuatis iterum possessoribus reli-
cta. Inde ad sacrorum coetuum tui-
tionem duplici genere reddituum opus
fuerat, uno ad alendos populi docto-
res, altero ad pauperes uictu susten-
tandos. Hunc ergo finem habuit ipsis
hostibus testata liberalitas ueterum
Christianorum. Diuina dogmata,
nemo tum docuit propter mercedem.
Sacerdoti, cui aliunde quaesitum pa-
trimonium fuit, doctrinae causa ni-
hil erogatum. Verum eo casu, si
pauper fuit, ipsi data necessaria ali-
menta: nihil uero ad luxum & mol-
litiem. Indigentia itaque ius fecit
ad sacrum patrimonium: non operae,
quae gratuita esse debuerant, non

mercenariae. Hac causa Ecclesiae bo-
na uerissimo significato dicta sunt
patrimonium pauperum. Non tem-
pla, non altaria respexit ea aetas, sine
qua supplicationes Deo fecit sine
ullo rerum adparatu, neque ad sensus, ueritatem.
sed ad ueritatem. Crescentibus ta-
men Christianorum fortunis a pristi-
nis moribus discessum est, adfectata
quadam elegantia religionis. Im-
probum esse uidebatur, pauperum
bona uertere in magnificentiam ac
multitudinem templorum, altarium,
ornamentorum, administratorum atque
ordinum diuersissimorum. De nouis
tamen modis cogitatum, quibus bo-
na acquirerentur ecclesiae. Hinc
dogmata, culpa reatum tolli merito
Christi, non poenam, quae extin-
guenda sit donationibus & largitate
ad pias causas. Hinc praesagia du-
rissimorum cruciatuum in purgato-
rio. Hinc superstitio decimarum.
Hinc dispensationum & dignitatum
formulae. Hinc rogationes impu-
dentissimae, in ualuis, aris, ostiis tem-
plorum; in uiarum angustis; in
priuatis aedium atque conclauium
angulis. Hinc testamentorum & le-
gatorum ad pias causas fauor ac reli-
gio.

Quae reme-
dia ad diui-
tias ecclesia-
rum?

Hoc CANONES praecipiunt (b); CONCILIA decernunt sacrorum antistitum (c); antiquissimi doctores,

gio. Hinc nundinationes missarum. Hinc sacrarum reliquiarum, cinerum ac ossium mercatus. Hinc peculiaris cuique sanctorum fiscus & cultus. Hinc centum alia, unde certus sum, non meliorem scholam artis rerum, acquirendarum apertum iri, quam quae fuerit semper in clero Romano. Interea omni tamen aevo uiri probi fuerunt, qui hanc ecclesiae faciem, sacrilegam dixerunt, quod pauperum bona aliis expensis disperderentur. Tantas radices egerat fastus & mollicitia ecclesiae; ut, uerso rerum ordine, pristinae illa formae restitui non posset. De amputando tantum malo consiliis actum. Scilicet *quatuor* ex partibus una antistitum praefecto supremo, *episcopo* cessit; altera sacerdotibus atque *clero*: *tertia* fabricae templorum, altarium, domuum reliquarum: *quarta* pauperibus. Atque ex hoc tempore clerici possessores facti sunt, quod dicitur, *titulati*: cum antea nulla ratione, quod pauperum fuerat, occupauissent. Itaque cum hostibus quartae quodam dilemmate ago: *aut datur pauperum quarta, aut non datur*. Si illud, reddenda omnino ea pauperibus: si hoc, institutis ueteris atque purioris ecclesiae stamus, cuncta eius generis bona pauperum esse patrimonium. Plures, sed summo cum iudicio & cautione legendi sunt de hoc argumento *Baronius*;

Raynaldus; *Spondanus*; *Bzouius*; *Natalis*; *Maimburgius* HISTORICI; *Marsilius Patavinus*; *Antoninus*; *Bellarminus*; *Becanus*; *Gretserus*; *Azpilcueta*; *de Dominis*; *Barbosa*; *Victoria*; *Bordonus*; THEOLOGI: *Redoanus*; *Repuff* ICTI: *Lessius*; *Molina*; *Hurtadus*; *Dicastillo*; *Sotus* PHILOSOPHI. Ex nostratibus *Centuriatores*; *Molinaeus*; *Casaubonus*; *Voetius*; *Zieglerus* huius argumenti industrius ac iudiciosus indagator. Addo ex nouissimis *Pauli SARPII traité des benefices*, avec des notes, qui seruent de preuues autentiques contre ses calomniateurs a Amsterdam 1692. in 8vo, atque l'*Histoire de l'origine & du progres des reuenus ecclesiastiques par Ierome a COSTA 1684. in 8vo*. Firmiora sunt, quae ex coaeuis monumentis eruuntur.

(b) Superius & laudata loca & uerba locorum exscripta reperies §.VIII. *Testimonia Canonum.* p. 53. lit. b. Τα τῶν ἐκκλησιῶν πρᾶγματα ἢ γραφὴ πτωχικὰ ὀνομάται. καὶ δὲ τὰντα διαδίδοται τοῖς πτωχοῖς. *Res Ecclesiae scriptura uocat bona pauperum & ea inter pauperes distribuenda.* Vellem adderentur, quae congescit *SVICERVS* in thesauro.

(c) Horum superius non minus facta iam mentio §. VIII. p. 54. lit. k. Non ad ueritatem; sed ad sensus hic disputo partis aduersae; quae pridem agnouit monumentorum, quibus mea tueor,

doctores, quos PATRVM nomine ueneramur,
commendant (d); CAESARVM constitutio-
nes

theor, auctoritatem. Ita GANGRE-
SE *an. 324. cap. 8.* redditus Ecclesiae e-
piscopus distribuat pauperibus. CAR-
THAGINENSE *an. 436. cap. 17.* episcopus
gubernationem uiduarum, pupillo-
rum, peregrinorum agat. RAVENNA-
TENSE *1312. rubr. 30.* cum bona Eccle-
siae pauperum sint, statuimus, ut pau-
perum cura habeatur, episcopus quo-
tidie in prandium reficiat aliquos
pauperes. Digna etiam sunt, quae
ISAACVS episcopus Lingonensis e
concilio adfert *an. 742. art. 10.* uolu-
mus omnes scire, quod qui ecclesiae bo-
na auferunt, resque fraudant; homici-
dae apud Deum esse deputantur, quia
res* pauperum, quos ecclesia pascere de-
bet, diripiunt. Alia loca conscripsit
Marc. Ant. de DOMINIS de republ. ec-
cles. lib. IX. c. 1. p. 4. & cap. IV. in pri-
mis n. 8. p. 25. 54. qui hic omnino est
euoluendus, quamuis magnae erudi-
tionis, sed inimicae fortunae scriptor
non omnes tenebras uideatur discuf-
fisse. Actutum enim a praeiudiciis
se prorsus liberare non potuit, quae
animum iuuenis ac uiri in papatu oc-
cupauerant. Forte etiam desuesieri
non potuit de episcopi, qua olim
polluerat, auctoritate. Talia uesti-
gia plurima in opere eius notauimus.

patrum ec-
clesiae.

(d) Ex innumeris doctorum sen-
tentiis unam allegabo & alteram.
CHRTSOSTOMVS *homilia XV. in*
priorem ad Timoth. scribit: Ego eccle-
siae praesules, audenter dixerim, nihil

praeter uictum & uestitum habere oportere. Ad quem uero optimi ecclesia-
rum redditus? Idem *homil. XXXIII. ad*
populum eccles. Antiochenae respondet:
*habes uiduas, peregrinos, * corpore mu-*
tilatos. AMBROSII congruum huic
iudicium est, quod *lib. II. de offic. c. 16*
his uerbis prodidit: *quis non largiatur*
*ecclesiae? securus, quod ad * pauperes*
deueniat sua misericordia. Nemo enim
*uult, * nisi pauperi, proficere suam col-*
lationem. TERTULLIANVS *apolog.*
c. XXXIX. Haec, de bonis ecclesiae
loquitur, *quasi deposita pietatis sunt.*
Inde non epulae nec potaculis, sed egenis
alendis humanisque orphanis, senibus,
captiuis, naufragis, inualidis conse-
crantur. AVGVSTINVS *Serm. XXI.*
ad fra. de her. momentose ait: *non*
habere debemus temporalia ad possiden-
dum. Nec ego, qui episcopus sum, ha-
bere debeo nisi tantum ad dispensandum.
Quia BONA ECCLESIAEVM PA-
TRIMONIVM PAUPERVM sunt. Ta-
ceo alia loca doctorum antiquissimo-
rum, qui ecclesiae bona aliis nomini-
bus adpellarunt, ualde congruis no-
stro instituto. *Sunt illa, inquit,*
uota fidelium, pretia peccatorum, patri-
monia pauperum, non possidenda a clero,
sed diuidenda inter pauperes, Dei alum-
nos. Sed MARCVS ille, quem supra
laudauimus, haec ante me magna cum
industria fideque collegit *lib. IX. c. 4.*
p. 24. de republ. eccles. ut plura addere
opus non sit.

nes (e) & PONTIFICVM de tota (f) sanciant im-
perantque; quorum uestigiis hodieque grauis-
simi scriptores insistant (g); qui peruersam ec-
clesiae

Constitutio-
nes Caesa-
rum.

(e) Huc faciunt l. 6. C. Theod. de
episcopis; quae ex ecclesiae diuitiis
pauperes alendos esse, praecipit. Na-
uella deinde III. cap. 3. aeternis sup-
pliciiis dignos esse, ait, qui redditibus
ecclesiae nonnisi in extrema rerum
egestate perfruantur. Inopum enim
& pauperum haec esse, per quos ira
DEI expietur. Sed clariora occur-
runt in imperio Carolingico. Steph
BALVZIVS capitulare adfert in appen-
dice III. §. 113. p. m. 1178. his uerbis:
*Quod habet ecclesia, cum omnibus nihil
habentibus, habet commune. Nec aliquid
inde eis, qui sibi de suo sufficiunt, conue-
nit erogare. Quando nihil aliud sit ha-
bentibus dare, quam perdere.* CAPI-
TVLARIUM lib. VI. art. 439. p. 1009.
idem extat, quod recitauimus in hu-
ius §. lit. c. LVDOVICVS pius lib. 1.
capit. 77. editionis Baluzianae p. 564.
*Quia iuxta sanctorum patrum traditio-
nem nouimus res ecclesiae uota esse fide-
lium, pretia peccatorum & patrimonia
pauperum; uidendum, ne iacturam
sentiant.* Consilium Iacobi SELESTA-
DIENSIS, quod Caesari Maximiliano
dedit, de otio & luxu cleri temperan-
do & quo remedio bona ecclesiae pau-
peribus recuperari queant, apud GOL-
DASTVM inuenies Constitut. imperi-
alium tom. II. p. 123.

Decreta pon-
tificum.

(f) Contulimus ea superius §. VIII
lit. i. p. 53. In eo tamen aduertentes, in-

genua magis esse testimonia decreto-
rum, quam decretalium, quae inter
corrupti seculi mores scripta sunt, ut
uere haereticum esset, de paupertate
commentari episcoporum. Notentur
tamen c. 16. X. de praeb. ubi bona ec-
clesiae dicuntur patrimonium CHRI-
STI. Et quoties periculum est bonis
ecclesiasticis a re externa, pristini e-
logii clypeo se hodieque tuentur cle-
rici: *pauperum bona diripi.* In utili-
bus enim, turbido rerum statu, ad fa-
ciem ueteris ecclesiae prouocant,
quod consumere in pace nihil dubi-
tant luxuria ac libidine. Quo ipso
uel impudentissimos fures se faciunt;
uel mendaces fraudulentos. Quod
si enim ecclesiae bona pauperum sunt,
cur illa deuorant clerici: si uero non
sunt, qua fronte mentiuntur.

(g) Non exscribam, quae supra theologo-
recitauimus §. VIII. p. 54. lit. l. & m. Tui rum aevi re-
uero plenior hic copiam omni iure centioris.
facio piissime AZPILCVETA! Ne-
que pigebit, tuo sermone te loquen-
tem audire. Scripsit is magni nomi-
nis theologus librum commentarium
ad cap. quicquid c. XVI. q. 1. edit. Ro-
mae 1568. 8. 10. quod dedimus nos §.
VIII. lit. i. p. 53. Habent sane pau-
peres omnes, ut manibus eius bene-
precentur, qui uiuus tantopere pro
commodis eorum laborauit. In ex-
trema senecta scripsit laudatum libel-
lum;

clesiae faciem agnoscunt ac deplorant. Cum enim huius in pauperes officii quidam obliuiscerentur, suasque opes ex his spoliis augerent, de remedio actum fuit, quo nefando sacrilegii crimini obuiam iretur. Sacrum patrimonium omne **QUADRIPARTITVM** esse uoluerunt, ut **VNA** pars **EPISCOPO**; **ALTERA CLERO**; **TERTIA FABRICAE** templi ac aedificiorum; **QUARTA** demum **PAUPERVM** sustentationi, publico nomine adsignatae, permanerent. Atque portionem hanc adserunt pauperibus uindictaque auctoritates **CONCILIORVM** [h]; **CONSTITVTIO-**

b) quarta reddituum pauperibus adsignata.

O 2

TVTIO-

lum; ne immaturus auctori excidisse uideatur. Id pluribus argumentis euictum uult, *Ecclesiae bona pauperum magis esse, quam cleri. Quod enim huic supersit, illis cedere. Capita eorum potissima sunt: 1) qui re aliena, contra uoluntatem domini utitur, ille est fur: clerici id faciunt, si ecclesiae omnes redditus consumant, quos donatores alimentis pauperum praecipue destinarunt. 2) qui rem alii usui destinata, quam pa-
elione conuentum est, ille furtum facit. 3) qui negat, quod clare patet, ille est mendax: sed pauperum bona ecclesiae esse constat ex literis piarum donationum. 4) qui rem, cum onere donatam, accipit, sed promissa fallit, ille causam dat actioni reuocatoriae ob ingratitudinem. Sed bona ecclesiae onerata sunt pauperum alimentis.*

5) *clerici & capitula non sunt domini bonorum ecclesiae, neque utiles. Tales autem pauperes sunt. Cum illi tantum administrari & dispensatores audiant sacris canonibus. 6) Clericis parsimonia commendata, pauperum causa. Adiungit testimonium BERNHARDI epist. 2. & 42. Quicquid praeter necessarium uictum & simplicem uestitum (non ex serico & colore uariato) de altari retines, tuum non est, * rapina est, sacrilegium est. De altari non licet comparare aurea frena, sellas depictas. Clamant nudi, clamant famelici; necessitatibus nostris detrahatur, quicquid uanitibus uestris accedit. Audite beneficiarii ecclesiarum uoces militum inualidorum!*

(h) Enarrabo sententias conciliorum, non quae mihi genuina uidentur: **QUARTAM** pauperum

TVTIONVM [i]; CANONVM [l]; antiquae, mediae

constituunt
CONCILIA.

sed quae summam habent in foro Romano auctoritatem. Synodi ROMANAE II. cap. IV. p. 301. Ann. 313. ita se habet: *commoneo uos de redditibus ecclesiae: quatuor partes fiant. Primam exigat ecclesia pro pauperibus: unam pontifex, episcopus: unam ad ecclesias releuandas, fabrica: unam clerici.* SALISEVRGENSE ad ann. 800. quo decretum, *donaria templorum, bona ecclesiastica in quatuor diuidenda esse portiones, unam sortiri episcopos; alterum sacerdotes; tertiam pauperes; quartam fabricae impendi, teste Auentino lib. IV. p. 106. WORMATIENSE AN. 818 art. VII. pag. 847. ne Germaniae hos mores existimes ignotos fuisse. De redditu ecclesiae & oblatione fidelium quatuor fiant portiones. Quarum unam sibi retineat episcopus; alteram clericis pro officiorum sedulitate distribuatur; tertiam pauperibus & peregrinis; quartam ecclesiasticis fabris nouerit reseruandam.* TRIBVRIENSE (locus Moguntiae uicinus) an. 895. cap. 13. p. 1037. *Quatuor fieri partes iuxta canones iudicamus de decimis & oblationibus fidelium. Ut una sit episcopi; altera clericorum; tertia pauperum; quarta restorationi ecclesiarum feruetur.* Atque huic omnes eius aetatis episcopi subscripserunt. NANNETENSE mox sequitur, sed aetatis incertae cap. 10. *Instruendi sunt presbyteri, quatenus nouerint decimas & oblationes, quas a fidelibus accipiunt, pauperum & hospitum & peregrinorum stipendia & non quasi suis, sed quasi*

commendatis uti, de quibus omnibus sciant, se rationem posituros in conspectu DEI & nisi distribuerint, damna passuros. Scilicet ut quatuor partes inde fiant, una ad fabricam ecclesiae: altera pauperibus: tertia presbytero: quarta episcopo reseruanda, ut quicquid exinde iusserit prudenti consilio fiat. Fateor, post haec tempora rarius hanc distributionem commemorari: quid enim rempublica ecclesiae auctoritate toties constitutam, opus fuerat, subinde repetere? Ceterum ab obligatione sanctionis huius Germaniae episcopatus nullo tempore exemptos fuisse, concilium nos docet COLONIENSE an. 1549. cap. XX. de oblationibus, in missa faciendis p. 766. his uerbis: *Adeo locupletae sunt ecclesiarum res, ut, post sacerdotum & ministrorum alimenta, partiti sint eas etiam in alimenta uiduarum, orphandrum & pauperum: in uestes item & uasa ministerii, ornatum & fabricam ecclesiarum.* De quibus extant antiqui patrum canones, extant quoque orationes, quas secretas appellamus sub offertorio missae. Atque ex hac liberali, in pauperes etiam facta, distributione argumenta deinde petit synodus, ad excitandas largitiones hominum laicorum, quorum seignitiam exprobrat simul in donariis, quae ecclesiae omni iure debeantur.

(i) Imo largiori manu agunt pro QUARTAM pauperum alimentis sanctiones imperatorum. CAPITVLARE Ludouici pii Caesar. CON- an. 816. p. 564. art. 4. hoc est: statutum STITVTIONES. est, ut

diae atque infimae aetatis DOCTORVM (m):
quid? quod in uulgi sermonem iuerit PAVPE-
RVM illa QUARTA, ut nemo obtendere queat
iuris huius ignorationem. Neque unius tantum
O³ uel al-

est, ut quicquid tempore imperii nostri a
fidelibus ecclesiae sponte conlatum fuerit,
in ditioribus locis duas partes in usus
pauperum, tertiam in stipendia cedere
clericorum: in minoribus uero locis ae-
que inter clerum & pauperes fore diui-
dendum. Nisi forte a datoribus, ubi
specialiter dandae sint, constitutum fue-
rit. Idem iisdem uerbis repetitur in
artic. 80. lib. 1. capitular. ab ANSEGI-
SO collectorum.

decreta iuris
canonici.

(1) Inter pontifices primus se offert
SIMPLICIVS (qui an. 467. uixit) epi-
stol. 3. tomo II. opp. Bini p. 205. De
reditibus ecclesiae uel oblatione fidelium,
quid deceat nescienti, nihil licere, per-
mittat, sed sola ex his quarta portio re-
mittatur. Duae ecclesiasticis fabricis &
erogationi peregrinorum & pauperum
profuturae: ultima clericis diuidatur.
Habetur eadem epistola c. 28. de redi-
tibus c. XII. Q. 2. Sequitur papa GE-
LASIVS, qui eandem distributionem
quadripartitam decreuit c. 23. uobis e-
nim c. XII. Q. 2. Bonorum ecclesiae,
cuiuscunque illa generis sint, quatuor
portiones fiant. Unam sibi tollat anti-
stes; aliam clerici; tertia pauperibus
per conscientiae rationes detur; quarta
fabricis. Idem disposuit ex eadem
ratione GREGORIUS c. 29. cognosci-
mus & c. 30. mos est C. XII. Q. 2. Quae

loca nolo exscribere, cum facile sit, ad
ea euoluenda.

(m) Iure meritoque non minus, auctoritas
quam ingenue Abrahamus BZOVIVS doctorum.
lib. V. hist. eccles. ad 575. §. 11. p. 1060.
scribit: nulla alia (de quarta paupe-
rum illi sermo est) ecclesiastica sanctio
adeo frequens, ut ista, edita, iterata &
inculcata reperitur, quae tamen minus,
auaritia hominum resistente, obseruatur.
Addit Henricus SPONDANVS ad an.
475. §. 8. pag. 553. unde (ex neglectu
quartae pauperum) mihi facile persua-
deo, accidere, ut Dei assiduis malis atte-
ratur. Cognoui enim, dicam cum pro-
pheta Ps. 139. quia faciet dominus iudi-
cium inopis & uindictam pauperum.
Caesar BARONIVS ad an. 494. §. 24.
p. 636. ait: erogatio autem quartae pau-
perum non clanculo fieri debebat, sed
palam omnibus uidentibus atque scienti-
bus. Ne rapiendi uel ex parte diminu-
endi eam, daretur occasio. Unde in-
telligitur, summopere curauisse uete-
rem ecclesiam huius instituti sanctio-
nem. Natalis ALEXANDER eius me-
moriam aliquot in locis excitat Sec. V.
part. 2. artic. V. p. 57. atque Sec. VI.
cap. VI. artic. V. p. 429. Selectissima
etiam sunt, quae idem congeffit Sec.
XIII. part. 2. artic. 6. p. 202, ubi inte-
gra concilia exprobrant clericis bona eccle-

uel alterius aetatis (n) aut regni limitibus hos mores circumscriptos esse, existimes, qui per Christianum fere orbem patuerunt uniuersum (o). In Germanis haudquaquam est, quod dubitemus, inter clarissima rerum monumenta

ecclesiae non in pauperum usus, quod fieri debebat, sed in concubinarum, libidinem uerti. Probauit praeterea industriam suam in hoc argumento *Seuerinus BINIVS* *tomo II. concilior. p. 371. & tomo III. p. 165.* Addantur cardinalis *TVSCHIVS* in *concl. pract. in uoc. Fabric. concl. 3. n. 1.* *Paulus CHRISTINAEVS* *dec. XXIV. n. 3.* *Alex. MONETA* *de decimis c. 1. n. 11.* *Fr. DVARENVS* uir magni animi pro ueritate *lib. II. cap. 1. p. 145. & lib. VII. c. 5. p. 368. §. 3.* *GERHARDVS* *loc. theolog. tom. VI. n. 191. pag. 310.* *Christoph. PELLERVS* *ad Klockium de aerario lib. II. c. 83. p. 810.*

Quarta pauperum an cognita sit re- centiori aequo?

(n) *Augustinus BARBOSA* *lib. III. iuris ecclesiast. c. 17. n. 6. 7. 8. p. 29. 304.* suam hac de re sententiam ita explicat: *Quarta pauperibus debita nulla * contraria consuetudine tollitur, quin saltem in foro conscientiae debeatur. Quia inopia pauperum semper est praesens.* Plenius autem satisfacit sacrilegis raptoribus quartae, id est patrimonii pauperum *Martinus ab AZPILCVETA* *de reddit. eccles. quaest. 1. rat. XIV. p. 47.* Capita argumentorum sunt; 1) pietatem iisdem regulis omni tempore uti 2) naturam ecclesiae bonorum eandem nunc esse, quae fuerit olim 3) similia similes

intendere 4) ueteris ecclesiae leges nobis hodieque sanctas esse. Nos superius *lit. b. i.* ex omnia fere aevi memoria adduximus decreta & testimonia quartae, quae loca cum his sunt conferenda.

(o) De occidentali ecclesia id affirmat *Nat. ALEXANDER* *sec. V. part. 2. artic. V. p. 57.* in orbe Christiano patuerit quarta? Nam orientalis ea instituta fuerunt, ut alios oeconomos haberent bona ecclesiae, quam episcopos. Quare non opus fuerat, auaritiae ac luxui obicem ponere. Hispaniae quaedam concilia trium tantum portionum mentionem faciunt, in quas ecclesiae bona fuerint distributa. *BINIVS* ea congeffit *tom. II. concil. p. 371.* Causam adfert *Natalis ALEXANDER* *Sec. VI. cap. 6. §. 2. p. 431.* In Hispania tres tantum in partes redditus ecclesiae diuidebantur. Prima, episcopo; clericis altera; tertia restorationi ecclesiarum deputata erat. Portio itaque pauperum in Hispaniis cum episcopi & clericorum portionibus permixta erat, qui pauperum curam singularem gerere debebant. Ne scilicet falso quis sibi persuadeat, episcopos solos, non clerum, quartam pauperum sibi adrogauisse, ut adeo non ab hoc, sed ab illis repetenda esse, uideatur.

menta (p). Quod omne cum summa etiam ratione constitutum esse, patet manifeste. Ut alia nunc taceam, quaeso! intuemini mecum libellos ac formulas piarum donationum. In ANIMAE REMEDIUM; ad SALVTIS AETERNAE CONSECUTIONEM; ad ABOLITIONEM POENARVM (q), quicquid fere donarunt homines religiosi, facere debuit. Atque haec illa gratia est, quam SERVATOR noster pollicetur, qui pauperibus benefaciunt, non, qui suis largitionibus promouent insolentis & fastuosi cleri perditam segnitiam, a sotam libi linem, mollitiem atque luxuriam effusissimam [r]. Neque est, ut malam causam

c) formulae piar. donationum imprimis tangant pauperes.

d) nulla hic obfit usucapio aut praescriptio.

An pauperum quarta locum habuerit in Germania?

(p) *Casparus ZIEGLERVS in libro de dote ecclesiae cap. XI. §. 13. pag. 205.* hanc consuetudinem receptam esse in Germania non ex alio loco probat, quam concilio VVormatiensi. Verum nos superius *lit. b. Saluburgensis, Triburiensis, atque Coloniensis conciliorum* uerba dedimus & sensus. In his enim omnes Germaniae episcopi subscriptores reperiuntur.

Formulae donationum, pauperum causa, conceptae.

(q) Habes exempla apud MARCVLFVM; BIGNONIVM; LINDENBROGIVM collectores formularum ueteris ecclesiae. Diplomatum in Germanis testimonia conduxerunt MIRAEVS in codice piarum donationum; SAGITTARIVS & MEIBOMIVS praesertim in rebus Magdebur.

gicis, ne patriae mores aduersos fuisse, existimes praeclaris ueteris ecclesiae institutis.

(r) Peregre *Martinus AZPILCVETA Quaest. 1. de redditibus eccles. n. 22. p. 28.* Bona, quae post ascensionem domini data sunt apostolis atque postea ecclesiae; in hunc finem, data sunt, ut sustentarentur membra sacri coetus, rerum egestate oppressa: non ut clericorum promouerentur luxuria, libido, segnities. Christus enim pauperum eleemosynas se remuneraturum esse, promisit: non uero largitates ad fastum & mollitiem antistitum ecclesiae. Momentosa sunt uerba AMBROSII *lib. II. de offic. c. 16.* Qui ecclesiae dat, securus est, quod ad

Deo dat, qui dat pauperibus.

pau-

causam tueamini praescriptione, illo famoso spoliatorum patrocinio. Res enim cum onere transiit: temporum uero longinquitas neq; malae fidei prodest, neque obesse solet non ualenti agere, quae remedia sunt fori humani [s]. Verum

pauperum sua perueniat misericordia. Nemo enim uult, nisi pauperi proficere suam collationem. Addantur, quae habet de DOMINIS lib. IX. c. 1. §. 6. p. 4. lat. 2.

Quid sentiendum post II. iur. publ. c. 33. n. 39. p. 966. scribit: adsignationem, publice factam singulis, utrum haec tollat iura quartae? (s) Iacobus Bernh. MVLZIVS Part. sed & haec quadripartita diuisio succedente tempore fuit antiquata: ita ut hodie singulis ecclesiasticis personis certis redditus adsignati sint, quibus fruuntur. Tueri uidetur auctor hic causam cleri nostrae aetatis, partim adsignatione, publica auctoritate facta; partim longissimi temporis praescriptione. Verum ad illud repono: rem cum onere transire reg. 55. in VI. de regul. iuris §. 10. ff. de R. I. l. un. §. 4. C. de caducis tollendis, adeoque clerum omnino obligari, de sibi adsignata portione pauperum quartam saluam praestare, quod antea dixit Natalis ALEXANDER sec. 6. c. 6. §. 2. p. 431. atque in simili fere casu arguit Cassp. KLOCKIVS de contributionib. c. X. num. 34. 35. p. 231. Quamuis hodie quadripartita distributio non attendatur, illud tamen & iure & consuetudine receptum est, ut hoc onus (pauperes ex quarta alendi) redditibus ecclesiae semel annexum, cum

sequatur, qui eorum usum, fruiionem, perceptionem & commoditatem habet. Augustinus BEROLIVS erudite ex iisdem rationibus respondit uol. I. conf. III. n. 9. 10. sq. Hoc teneant PRAELATI, CANONICI, PRAEBENDARII cuiusque generis alii. Imo, quod magis est, heredes quoque eorum etiam nunc pauperibus damna resarcire debent, in quantum scilicet ad eos de redditibus ecclesiae, pauperum spoliis, constat peruenisse. Ita cum Paulo CHRISTINAEIO sentire liceat, qui pro tertia fabricae in hunc modum respondit Belgic. decis. XXV. uolum. II. In praescriptione, quod alterum est, quo bona pauperum euertere audent, primum desidero bonam fidem, per canonum decreta in omni praescriptione necessariam, quod uulgius nouit c. 5. X. de praescript. Sunt uero capituli finalis 20. eodem significantissimae locutiones, ut pontifex huc digitum uideatur intendisse. Quoniam, inquit, omne, quod non est ex fide, peccatum est. Synodali iudicio definimus, ut nulla ualeat absque bona fide praescriptio, tam canonica, quam civilis. Cum generaliter sit omni constitutioni & consuetudini derogandum, quae

Quartae
num absit
praescriptio?

rum in animum uobis mecum reuocate Thy-
esteas illas execrationes, in tabulis donariorum
proditas (t); quae deuinctos tenent, quotquot
sacrilega manu occuparunt, quod inopiae mor-
talium olim fuerat consecratum (u). Et si est,

P

quod

*quae absque mortali peccato non potest
obseruari. Unde oportet, qui praescri-
bit in nulla temporis parte rei habeat
conscientiam alienae.* Opposuerit quis,
non adeo doctum *clerum* haec secula
ferre, cui cognitae esse potuerint
sanctiones, e conciliis & antiquis ca-
nonibus erutae. Verum impune igno-
rare non licet, ad quorum scientiam
per religionis decreta obligamur. I-
dem enim in iure ciuili: *scire & scire
debere.* Scholae hanc ignorantiam
uincibilem dicerent & adfectatam.
Inde PANORMITANVS *ad c. 1. de
his quae fiunt a maior. part. cap.* con-
tra salutem animae praescriptio non
est, nisi ergo quarta pauperibus distri-
buatur, consuetudo est irrationabilis
& sic inualida *c. 9. X. de consuet.* Quae
cuncta suo iudicio adprobat *Augusti-
nus BEROIVS uol. I. conf. III. num. 16.*
Deinde non *currit praescriptio*, agere
non ualenti. Idem dicendum de
pauperibus *arg. cap. 4. & 10. X. de
praescript.* Sacra enim iura *quartam
bonorum* paupertati tribuunt in abstra-
cto; non huic uel illi pauperum col-
luiei. Cum itaque pauperes segre-
ges agant neque fictam personam con-
stituunt alicuius uniuersitatis: fieri
non potuit, ut unus aut alter causam

ageret omnibus communem. Ac-
cedit, quod fori instrumentis, causae
patrono, libellorum impenfis destitu-
antur pauperes: ut adeo ex edicto
quodam praetoris, si nulla alia reme-
dia sint, in integrum restituendi esse
uideantur *l. 1. §. si qua alia iusta cau-
sa ff quibus causis maiores restituantur.*
Taceo, minorum etiam priuilegiis
muniendam esse causam pauperum, in
quibus nullo non tempore orphani
pupilli solent reperiri. Sed haec per
summam attingere malui, quam tra-
ctare ex instituto.

(t) Quid opus est, recitare exem- Formulæ
pla, quae in auctoribus, hac *§. in lit.* execratio-
q. nominatis cumulate reperiuntur? num in do-
Qui dubitant de illis inter abbates, nariis.
praelatos, canonicos, conuentuales,
illis remedium commendo eruendi
huius argumenti ueritatem. Id suadeo,
non quis obolum ante deliciis con-
secret de fructibus suae praebendae,
quam tabulas instrumenti in archiuo
inspexerit, ut sciat, quo fine, conditio-
ne, onere ea accesserit ecclesiae. Si quis
ab aeternis cruciatibus metus est, sa-
cro quodam horrore perfundetur &
grata mente amplectetur doctrinam,
quae liberat a conscientiae angore.

(u) Non respondet mea oratio fa- contra quar-
cundiae

e) de tribus
portionibus
quod super-
est, an debea-
tur pauperi-
bus?

quod plures defendunt (x), clericis neque do-
minium neque usumfructum esse redditum ec-
clesiae, sed nudam procurationem, pauperum
nomine subeundam; facilius remedium est ad
elidendam praescriptionem. Sunt propterea
piissimi doctores, qui per conscientiae rationes
praeter *QUARTAM* illud etiam uictui pauperum
deberi scribunt, quod de reliquis tribus portio-
nibus

tae spoliato-
res.

cundiae & momentis uerborum, qui-
bus alii in arduo argumento usi sunt,
ut sibi sacrilegae manus a quarta tem-
perarent. Lege *Antonium de DOMI-
NIS libro IX uniuerso, capite autem in-
primis VII. de republ. eccles.* & quē toti-
es adlegauimus *Mart. AZPILCVETAM*
in piissimo libello de *reditibus ecclesiae*,
atque paucos alios, quos testes lauda-
uimus superius. Non euitabis *euangeli-
cam denunciationem*, si etiam fori
humani effugeres decreta.

Clerici. n-
trum nudi
procuratores
reditum ec-
clesiae?

(x) Non mea haec facio, sed au-
ctoribus suis hanc sententiam defen-
dendam relinquo. Equidem auctori-
tate *Iohan. de DICASTILLO lib. II. tra-
ctat. 18, disp. 5. dub. 7 & 8. p. 1067.* no-
ui, plurimos doctores scribere, cleri-
cos adsignatae portionis suae dominos
fieri, atque uerum habere usumfru-
ctum bonorum ecclesiae. Inde arbi-
trio *clerici* relinquunt, uelit ex fructu,
qui superest, pia loca condere & ale-
re pauperes; an uero meretrici mer-
cedem soluere; aut nummos ex sacro
patrimonio acceptos ludendo & luxu-

riando disperdere. Sententiae huius
aduocatos laudant *SOTVM lib. X. de
iust. q. 4. art. 3. COVARRVVIAM de
testam. c. 1. n. 3. MOLINAM disp. 143.
SANCHEZ lib. VII. moral. c. 8. n. 29.*
Verum grauissimis sane argumentis
euincunt alii, proprietatem & fructus
reditum ecclesiasticorum pauperibus
deberi; adsignationem uero inter pau-
peres stare penes antistites sacrorum,
qui inde capere possint, quantum
pertineat ad uictum necessarium &
cultum. Si praeterea aliquid suis
commodis aut usibus illi retineant, id
quidem sine crimine sacrilegii fieri
posse haudquaquam. Inde negant,
praebendarium de praebendae super-
fluo, uenia sit Latinitati, uel testa-
mento aliquid deferre posse uel here-
dibus ab intestato quidquam relin-
quere. Cuncta enim ecclesiae, illi
scilicet pauperum patrimonio perma-
nere. Legatur *Marcus Antonius de
DOMINIS lib. IX. capite VII. integro,*
*clericos non esse dominos portionis de
ecclesiae redditibus ipsis adsignatae.*

nibus superfit (y): qua fronte quaeso! turpissimum ipsius **QUARTAE** spoliū propugnabitur? Non mea, credite, haec iudicia sunt, sed ueteris ecclesiae & theologorum in ipso papatu (z). In hos ergo, si per sacra uestra licet, iram uertite, excandescite, odii, uindictae, poenarum fulmina emittite: aut potius gratias illis habete atque **DEO**, quae **DEI** sunt, **CHRISTO** monitore, red-
 dite. Ita sat opum erit ad alendum cum alios pauperes, tum de republica atque ipsa ecclesia-
 rum salute bene meritos milites [a]. Nouum
 deinde fontem, unde hauriri potest pro militi-

Quare alio-
 rum, quam
 nostro hic
 stemus iudi-
 cio,

II. de fructi-
 bus feudo-
 rum cliente
 pupillo aut
 minorenni.

P 2

bus

Praeter quar-
 tam, quae su-
 persunt, pari-
 ter deberi
 pauperibus.

(y) Ex instituto id agit *Mart. ab AZPILCET* *Aredit. ecclesiast. Q. 1. p. 37* ut probet, assignatam clerico portio-
 nem, si quid de ea, post necessarios
 sumtus ad cultum & uictum superfit,
 cedere pauperibus. Argumenta eius
 sunt 1) non facta fuit distributio
 quadripartita, ut damnum sentirent
 pauperes, sed ut contra damnum &
 auaritiam clericorum esset remedium,
 2) quod donatores pauperibus dica-
 runt, illud quadripartita diuisio illis
 auferre neque potuit neque uoluit,
 3) quarta pars iure ordinario paupe-
 rum est, sed extraordinario id obue-
 nit eisdem, quod de tribus aliis por-
 tionibus superest.

Cur doctores
 tantum ex
 papatu lau-
 dati?

(z) Potuissem in hoc argumento
 etiam nomina laudare **LEHMANNI**;
CONRINGII; **BRVNNEMANNI**;

DORSCHER aliorumque ex nostrati-
 bus: sed malui domesticis principiis
 uti in arena, ubi omnia tela e phare-
 tra deprimi solent uel pontificis uel
 Romanae curiae doctorum, ut hostes
 propriis gladiis confingerentur.

(a) Notum est, olim a militia non
 excusasse clericatum. Rempublicam
 enim defendi contra uim hostium, ec-
 clesiae non minus interfuerat. Post
 interdixit pontifex clericos militia.
 Sine quod militarem uitam is clerico
 indignam haberet; siue minus con-
 gruam otio diuini. Aduocatos
 tamen implorauerunt ecclesiae, qua-
 rum tutelae subessent. Quorum mu-
 nera exposuit **MAGERVS**. Aequi-
 tatis uero lex est, ut qui commoda
 habeat, ille & onera sentiat.

Cur militia
 interdictam
 clericis?

bus inualidis, mores recludunt ANGLORVM [b]. Illis enim rex tutelam habet minorennium in feudis militaribus. Illius auctoritate & procuracione ad anni XXI. exitum [c] aluntur ad uirtu-

Fruētuaria

tutela Angliæ regis in feudis uniuersi regni.

(b) Peregrina sunt, quæ Angliæ Ictus scribit Ioh. COVELLVS lib. i. Institut. iuris Angl. tit. 17. 19. 21. 22. De illa patronorum tutela, quam ius Romanum memoriae prodidit, nihil nostri, quod scio, statuerunt. Verum est apud nos aliud patronorum genus, respectu feudi, quod possidemus, qui domini feudi alias adpellantur. Atque in horum tutelam uel custodiam, paucissimi sunt minores, qui non cadunt. Nam ut nemo apud nos pleniori, quam feudi iure terras uel tenementa aliqua possidet: sic feudum fere nullum paulo pinguius, quod seruitio militari erga dominum uel patronum non adstringitur. Huius autem seruitii propria custodia (tutela pupilli uasalli), maritagiū (procuratio matrimonii a pupillo ineundi) *releuium* (fructus fundi feudalis, qui regi tutori cedunt durante pupillari aetate). Nam minorum custodiam (tutelam) numerant inter catalla realia (iura quæ alteri cedi possunt). Guilielm. CAMDENVS in magno opere descript. Britan. p. 75. edit. Iansf. Veteri instituto e Normania deducto & non ab Henrico III, ut aliqui scribunt, cum quis defunctus sit, qui possessiones & a rege in capite per seruitium militare tenet, tam heres, quam eius patrimonium redditusque in regis potestate & tutela sunt, donec alterum & uicesi-

mum ætatis annum compleuerit (credibilis est inchoauerit) & tunc per rescriptum regis redhibentur. Inde curiam l'Vardorum (custodiae seu tutelae) Henricus VIII. primus instituit: cum superioribus eorum causæ in cancellaria audirentur. Significantius Thom. SMITHVS lib. II. Angl. c. 5. p. 259. Apud nos pupillum in potestate habere perutile est. Siquidem dominus ille, a quo pupillus prædium habet, simulatque de obitu parentis certior factus est, manum illico in corpus pupilli iniicit, prædium occupat, cuius commoda ad ipsum solide perueniunt absque eo, ut rationes gestæ administrationis referat, modo pupillum educauerit. Plures laudare superse-

(c) In eo enim Anglosaxonum Error Cam- mores cum hodierno iure Saxonum deni. in Germania conueniunt, testibus LITTLETON *sect. CIII. & sect. CXXV* BRACTONO lib. II. c. XXXV. §. 1. 6. ceteris. FLETA lib. I. c. II. §. custodiae & §. minores. GLANVILLIO lib. II. c. 3. & lib. VII. c. 9. BRITTONO cap. LXVI. BROCO in titulo *gard uel ward*, qui Anglis pupillus, FIZHARDO nat. Br. f. 143. o. qui omnes iuris Anglicani consulti. CAMDENO quid in mente fuerit, quod in l. c. alterum annum adiecerit, non uideo. Interim error iuris condonandus est historico.

uirtutemque literas & arma educantur. Sed fundi clientelaris fructus, durante hac aetate, fisco cedunt, cum quod pupilli inhabiles ad militaria seruitia sint, causam feudorum [d]: tum quod

P 3

regis

Iuris Anglicani aequissima ratio.

(d) Non possum, quin ipsos hic redarguam Anglicani iuris doctores. Principio illi hanc consuetudinem iniquam habent, quod bonis suis spoliet minores, quorum tantus inter alias gentes fit fauor: tempus deinde tutelae nimis longum sit, XXI. enim annum omni iure contrahi posse ad *an. XVI*: postea matrimonium ad regis, tutoris sui uoluntatem aut iniri debeat aut redimi, quod onus grauissimum sit, ab alterius decreto pendere in re, unde omne momentum pendet uitae beatae: demum pessime, saepius educantur pupilli, cum regi ad hanc curam otium non sit, etiam quandoque, cessione regia, obueniatur ea hereditas. Verum ad singula reponam sigillatim. *Primum* ignorantiam prodi rationum feudi militaris, quod ordinario iure personae datur ad dies uitae, non genti aut posteris. Itaque, mortuo uasallo, feudum domino aperitur, neque ad uasalli posteros ulla causa potest transire. Hoc iure Longobardico expeditum est 1 F 1. §. 1. & 2. De Saxonis erudite *Ioh. SCHILTERVS* ad cap. 49. p. 278. & ad cap. 55. p. 296. modo crederet is nobiscum, paucissimos fundos in his regionibus militares esse. Nouum uero beneficium est, si dominus mortui etiam

clientis filio fundum confert clientelarem, quod fieri adsolet per inuestituram. Ubi ergo nullum ius pupilli, ibi nullam is pati iniuriam potest, neque dominium illi auferri, qui id nunquam habuit. Scholae aiunt: priuationem supponere habitum. *Alterum*, quod de longinquitate tutelae conqueruntur, nullius iterum momenti est. Uti enim ad beneficium nemo obligatur: ita in beneficio nullo iure incusanda tarditas aut statuenda, maturitas tempestiua, *Domin. SOTVS* lib. I. de Iust. & Iur. Qv. 3. art. 4. Sit Germanos, (quod ex *SPECKLO* iuris *Sueuici* intelligitur cap. 50.) post tredecim annos ad feuda subeunda admisisse pupillos (*eyn Kynd das dryzeben iahr alt ist und sechs wochen, das ist lehnber und ist es 14. iahr alt, so schwebret es wohl um syn selbs geschaffte und mag niemand gezeug sein, ee das es 18. iar alt ist.* Habes forte duplicem principum maiorennitatem unam in negotiis territorii, alteram in comitiis imperii, quo remedio innumerae lites de tutela electorum euitari & conciliari queunt): uerum, quid haec iura oberunt Anglis prolixioris tutelae legislatoribus. *Tertium* illis graue uidetur, quod non solum consensu regis, tutoris opus sit ad matrimonio-

regis ac reipublicae interfit, eos probe institui ad officii rationes, condigne subeundas (e). Iisdem etiam moribus uiuunt, quod probo, antiquissimo

rimonium pupilli: sed etiam sponsam a rege commendatam aut ducendam aut mulctae loco aliquid soluendum. Neque hoc ullam iniquitatem sapit. Partim quod praesumptio pro rege fit, cum optimam commendaturum: partim quod regi curandum, ne uasallus indigno coniugio sortem suam deteriore reddat cum familiae dehonestamento. Imo nulla conditio adeo aspera & grauis hic esse potest, quam iniustam dicere queunt, pupilli uasalli. Cur enim non a feudo beneficioque regis abstinent aut si hoc potius illis est, damnum sentire non dicuntur, quod sua culpa sentiunt. *Ultimum* casu fit, non ex intentione domini, tutoris, cuius interest, uasallum ad doctrinam & uirtutem educi, habilem reddi ad officia, feudi causa condigne sustinenda. Contra cum istis plerumque pupillis misere agitur, qui ex rationibus legitimae tutelae moderatores habent agnatos, proximos successores. Hi enim ex morte eius & pessimis moribus lucra & compendia sperant, tristissimo euentu, toties per iura Romana exprobrato hereditatis.

Tutelae FRUCTUARIAE & iuris feudalis in *Anglia* uera origo.

(e) Miror Anglici iuris doctores inuicem dissentire in ortu huius iuris feudalis indagando. Alii enim in durissimis Henrici III. temporibus fructuariam tutelam regi concessam esse, putant.

certo annorum numero definito, quam posteri deinde reges consuetudine fecerint perpetuam. *Matthaeum PARI- SIENSEM* ad an. 1231. p. 253. ceteris & *Rogierum de HOVEDEN* ad a. e. laudant, historicos, qui tamen non ortum rei, sed exempla habent. Recentiores omnes *Vilhelmum Conquestorem*, Normanniae ducem & Anglici populi uictorem incusant, fructuariam tutelae auctorem. Prolixè *Henricus SPELMANNVS* in *Archaeologico* p. 565. Ego nihil alienus sum ab hac sententia: sed rationibus nitor, quae nouum ei addunt firmamentum. Scilicet fructuariam statim tutelam conatam fuisse, existimo cum primordiis feudorum militarium in Anglia, a quorum natura omne momentum eius pendere, scripsi in aduersione antecedente *lit. d.* Quo si ergo uerum est, ante *Vilhelmum* Normannum Britanniam feuda nesciuisse: pronam consecutionem esse largior, eam & onera feudalia nesciuisse, id est fructuariam tutelam. Ita enim loquuntur magni nominis doctores Britannici: *Feudorum seruitutes primus inuexit in Britanniam nostram Guilielmus senior, conquestor nuncupatus, qui lege ea, e Normannia traducta, Angliam totam suis diuisit commilitibus* (Non totam existima- uerim, sed pleramque, si fides habenda scriptoribus coaetuis) *Iniuit hoc*

ipsum

quissimo abhinc tempore SCOTI (f) & NORMANNI [g]. Nihil certe a rei aequitate alienum esse uidebitur, si huius generis redditus, militiae ex prima institutione consecrati, in commoda militum, maxime autem in ualidorum iterum impendantur [h]. Quid patrio hic iure liceat, cursum dicam [i]. An imperari a principe possint eleemo-

III. de noua collectarum specie, einer allmosensteuer.

Ius fructuariae tutelae apud Normannos.

ipsam codex eius agnitus, qui DOMESDEI appellatur. Feudum & Normanniam iungit. Deinceps enim resonarunt omnia feudorum grauiaminibus, Saxonum a quo ne auditis quidem.

FRUCTVARIAE TUTELAE ORIGO apud Scotos. (f) Ex instituto de his Scotici iuris consultus Th. CRAGIUS lib. II. Iur. Feud. c. 20. p. 287. Verba eius sunt:

Quoties uasallus in feudo militari decedit, ita ut in eo feudo heres minor & infra aetatem sit, custodia tam ipsius pupilli, quam ipsius feudi ad dominum pertinet, donec heres ad legitimam aetatem peruenerit. Nam tum feudum domino aperitur ad tempus, lege constitutum. De origine idem repeto quod scripsi in nota praecedente. Quod enim alii ad aetatem Malcolmi II. prouocent, cuius legem recitat CANGIUS in uerbo *Warda*, lex scribendi genere in dubium iam uocauit. SPEELMANNVS. Quae dubitatio nostram doctrinam omnino adiuuat, feudorum militarium & quae inde pendet, fructuariae tutelae, quae a domino accipienda, eundem ortum, easdem natales.

(g) Omnium hic industriam uincit Renatus CHOPPINVS, qui aliquot in locis plene ac erudite tractat hoc argumentum, scilicet lib. II. de moribus Parisiorum tit. VII. p. m. 382. atque Libro II. de feudis Andium tit. II. p. m. 57. praeterea lib. III. de Domanio Franciae tit. 19. p. m. 599. Etiam Normannos in Siciliam Italiamque tutelaria haec iura attulisse, idem comprobatur. Imo Galliam ipsam in feudis quibusdam non alium, quam regem tutorem agnouisse, fructibus, tutelae causa, fisco regio adsignatis, discere licet ex idoneis rerum monumentis.

(h) Ex iure primae adsignationis arguo, quae facta est emeritis aut bene merentibus militibus. Argumenti ratio.

(i) Quid uero de tuis feudis, mea Germania? Praesidi huius arenae te compellare liceat, idque uerbis, quae meae doctrinae, quam profiteor, congrua sunt, aliena paulo a sententiis nostrorum doctorum. Habes hanc fortunam, propitio an irato numine, ut, quae populo peregrino nulla aetate paruisti, legibus tamen nunc obtempe-

temperes peregrinis. Non admodum doleo uices tuas in iure priuato : doleo autem miserrimam sortem tuam, in clientelari iure, quod uocas, feudorum. Illud enim rationem & aequitatem interpretem habuit, eandem omnium populorum magistram : sed hoc pactis nititur, quae uti a cuiusuis reipublicae arbitrio pendent ; ita rarissime & nonnisi casu uni cum altera in illis potest conuenire. Illud saepe res nauci tangit & patrimonia priuatorum : ab hoc maxima momenta pendent uniuersorum principatum. Habuerunt Romani ciues, subditos, incolas, quos & tu habes : habuit Longobardia ualuasores, ualuasinos, capitaneos, quae uero nomina tibi ignota sunt, & genti hodie tuae a maleuolis aut ignauis hominibus adfinguntur. Veniam mihi a te polliceor, si clarius tecum loquar & memoriam excitem rerum, obliuione & fraude sepultarum. Cardo rei uertitur in militaribus feudis. Hoc nomine, quaero, an unquam tibi uenerint patrimonia nobilium & principum ditiones? Haeres? soluam nodum. Ubi militaria feuda sunt, ibi regionem esse oportet bellis occupatam, deinde militibus partim distributam, partim adsignatam incolis, utrique sub ratione meri beneficii & liberalitatis & onere fidelitatis & militarium, quoties opus fuerit, seruitiorum. Hoc modo multas regiones Romani partiti sunt *l. II. ff. de euitutionibus* : hoc modo Normanni Neustriam, Siciliam, Britannianamque ; Longobardi Longobardiam suam diuiserunt. Tibi, Germania ! quid?

Nunquam in praedam concessisti militum. Tuae itaque ditiones non praemia militiae sunt : non uictoris beneficia : non praeliorum merces. Alium titulum uis, quo possideas fundos tuos? Tibi uero satis est, aduersus iniquos actores, fictitiam causam dispulisse. Tua possessio originariae occupationis iure facta erit, quam uetustas adiuuabit tuae nobilitatis. Sequuntur modi acquirendi alii omnes, beneficiariis legibus prorsus aduersi. Noli ergo incusare linguae tuae paupertatem, quae ueros significatus exprimere nescit *feudi; inuestiturae; uasalli; feloniae; ligii; laudemii; releuii* atque centum uerborum, quae in Longobardicis institutionibus oculos fibrant & aures. Illud potius crede, rem ignotam fuisse tuis quondam moribus, ad quam sermo tuus, alias foecundus, hodieque obmutescit. Dices, omnes autem curias tuas nunc resonare uoculis recitatis. Neque adeo ulla exempla extare principum, qui beneficiaria lege fundos contulerint bene merentibus administris? Ego uero non nego, inter mille fundos nobilium unum uel alterum offendi posse, qui beneficio principis territorii debeat. Sed hoc facti est, quod sigillatim probandum : uniuersum enim praesumptio in partem it nesciam feudi. Et quid? Sibyllina folia tui gratia prodam, sed tribus uerbis. Ter centum abhinc annis fundi nobilium in prouinciis Rhenanis; Sueuia; Franconia; Boioaria; Thuringia; Westphalia; Pomerania & Meklenburgico ducatu leges feudales, quas omnibus hodie communes dicimus,

eleemosynae, olim quaesivit & in fauorem pauperum ex grauissimis rationibus decidit literatissimus Ictus GEORGIUS FRANZKIVS (k). Quod si enim

mus, ignorauisse eadem causa, qua eas hodieque ignorant omnis Holsatia, Silesia pleraque regna item septentrionem uersus atque orientem. Dicterii fidem in dubium uocas? Hanc dexteram testor, qua nunc scribo, me in plerisque enumeratis regionibus annum aut lustrum indicaturum esse, quo, ignorantia nobilitatis, errore, nonnunquam uasfrutiae quoque principum factum sit, ut gentium harum fides ad decreta adstringeretur Longobardorum, tempore modoque admodum diuersis. Quid uero plerique doctores? Illi controuersias feudorum eadem ubique neque alia ratione in Germanis decidunt docentque, quam si in mediis curiis agerent Longobardorum. Sed quorsum ego dilabor studio ueritatis? Quid iuris sit in feudis Germaniae circa *fructuarias tutelas* uasfallorum, id dilemmate unico definitio. Germaniae feuda aut militaria uel aulica beneficia sunt aut non sunt: si illud, causas non uideo, quae obstarent iuri haecenus expósito; si uero hoc, frustra de accessorio disputatur, negato principali. Sed quanta bone Deus! hac in re ueteris ac peregrini iuris commixtio, confusio ac conturbatio, ut fieri non possit, euadere inextricabilem labyrinthum, duce uulgari doctrina. Diu est, ex quo meditor *systema iuris feudalis*

iuxta mores medii aevi in Germania. Hunc in finem diplomata, literas clientelares, plerarumque prouinciæ Germaniae inedita statuta multo labore, impensis, fortunis conquisiui. Ita credo, effectum iri, ut in uiam aliqui reuocentur doctores, unde olim discesserunt, non absque magno patrum iurium dehonestamento. Utinam cepto operi ulteriores semper accessus fierent e prouinciis Germaniae, quarum omnium mihi summatim perspectae rationes. Et cuius potius beneuolentiam, non meo, sed publico literariae reipublicae nomine hic rogauerim, quam illius, quem REX noster praesidem esse uoluit supremum in clientelaribus regni curiis uniuersi. PRINZIANVM patrociniū uolo. De quo illustrissimo uiro dubites, utrum curiae sanctiori maiores fructus adferat; an decus maius conciliet aulae regiae: cum, omnium iudicio, utrobique par esse atque summum fastigium tenere, uideatur.

(k) *Lib. II. Resolutionum, Quaestione VII. p. 105.* Argumentum hoc est. Bello tricennali exhausta fuerat Thuringia, cui agrorum sterilitas accesserat, ut ex duplici malo in summam rerum egestatem incideret multitudo. Equidem ad subleuandos pauperes in sacris coetibus admoniti opulentiores: uerum sacri oratores parum aut nihil profe-

Franzkii decisio de iure imperandi eleemosynas.

si enim in omni tributorum genere causa expen-
di atque rite aestimari debet, nullus dubito, re-
pertum iri, ex superius facto adparatu (l), quod
pro militum inualidorum alimentis idonea rati-
one adferri, queat. Faciunt huc leges DIVINAE
atque HVMANAE, pro reipublicae salute (m),
pro

profecerunt. Ditiores enim familiae
elemosynas recusarunt, ne in tanta
temporum duritie & ipsi olim indi-
gerent. Inde quaestio nata, an ma-
gistratus politicus salua conscientia,
auctoritatem suam interponere & in-
dictis in hunc finem certis collectis
& exactionibus subditos & uasallos
ad officium cogere queat? Respon-
sum est, omnino magistratui politi-
co remediis his coactiuis non solum
uti licere; sed etiam, ut indigentiae
& paupertati consuleretur, ut consci-
entiae obligatum esse ad imperandas
collectas elemosynarum.

Quae longe
facilior in
gratiam mili-
tum inuali-
dorum.

(l) Pertinet memorata decisio ad
pauperes uniuersim, qui bonis lapsi
sunt casibus humanis: non bene me-
rendo de securitate reipublicae, in
quo genere milites inualidi reperiun-
tur. Potiori itaque iure pro his de-
cidere liceat, cum in scholis expedi-
ta sint argumenta ab eo, quod minus
probabile est ad illud, quod magis
est tale. Isti enim pauperes membra
fuerant societatis uniuersim; hi rei-
publicae administri sunt pro eius tran-
quillitate: illi casum fecerant in re-
publica; hi causa reipublicae: illorum

casus reipublicae oberant; ex his ue-
ro commoda pacis redundant in rem-
publicam: illi prouincia exire & alibi
compendia quaerere potuerant; non
hi, quibus omnia ad locationes ope-
rarum remedia negata sunt: ex illo-
rum neglectu maculam sola religio
sentit; ex contemptu horum & respu-
blica & religio. Cetera diuersitatis
momenta exquiri possunt ex §. XIV.
p. 91. superius.

(m) Qui iura *contributionum* tra-
ctant, illi ad nouas collectas causam
non quamuis; sed IUSTAM atque RA-
TIONABILEM requirunt. *Petr. HEIGL-
VS lib. I. quaest. iuris 18. n. 6. Iacob.
THOMINGIVS Consil. lib. II. conf.
XVIII. n. 29.* Quam uero si habeat
princeps, tributa iure eum indicare
in illa etiam prouincia, ubi pacto re-
nunciauerit & statuta collectis ob-
stent, definit *VASQVIVS lib. I. con-
trouers. illustr. c. 30. n. 1.* Ita enim
pactionum tabulae accipiendae sunt,
ut casus excipiant utiles uniuersae rei-
publicae. In his enim bona subdito-
rum arcam principis esse, quam ape-
rire queat, quoties Deus id uelit &
salus uniuersorum commendet, *Cass.*

Ius colle-
ctandi prin-
cipi compe-
tit, quoties
uult salus rei
publicae.

KLOCKIUS

Quarum religione principem per conscientiae uim obligatum esse, constat, ut officium suum potestatemq; pro obseruatione earum interponat.

IV. de aliis pluribus cursum actum est.

Quae alii in medium adducunt ex iure circa NOVELLETA (p); e PRIVILEGIORVM & EXEMTIONVM lucris [q]; ex publico LVSIONVM quae-
stu

perem innocentem iubet uel magistratum adire atque ius suum actione experiri contra ditio-rem, uel, ubi tempus id non ferat ui aut clanculum eripere. *Antonius MATTHAEI ad l. 47. tit. 1. §. 7.* cui ZIEGLERVS atque HENNIGES, nobile par literatissimorum interpretum, quales uolunt dogmata & libri Grotiani, fere accedere, leguntur. Scilicet nullum ipsi homini egeno ius concedunt, contrectandi aliena, sed tantum indulgent impunitatem. Illi enim nullo unquam tempore omnia communia fuisse, credunt: ergo frustra explorari mentem eorum, qui primi dominia singularia introduxerint. Mihi ita uidetur de enumeratis doctrinis sentiendum. *Grotii* ueriores: *Pufendorfii* magis piam: *Antonii* utiliore esse, existimo & magis securam a turpi abusu illorum, qui culpa sua cadere solent bonis. Quae FRANZKIVS *lib. II. Resolut. quaeft. VII. p. 518. num. 31.* loca conquirat ex iure Romano & Pontificio, illa binis uerbis eliduntur: *tua non interest.* Quid enim si omnes in naue perirent, tecum fiet? *Tuum* interest? domum tuam igne

consumi cum aliis, an destrui, ut aliae seruentur. Post longas uariorum disputationes illud maxime arridet MOLINEI dum tractat *de usur. quaeft. 11. n. 77. §. uerum alius*, quod priuatis disputetur, principi in dubium non uocari. Hunc ergo in tempore prouidere debere, ut de republica dici queat illud Ebraeorum, *mendicitas non erit inter uos*, id est, si alia remedia non sint, *collectas eleemosynarum imperare pro inualidis*, quorum causam hic agimus, *militibus.*

(p) Vocabulum in eo significato Fontes ab a hic accipitur, ut fundum sterilem noliis ostendit, cui principio adfertur cultura. unde hauri- Mentionem eius habes in *l. 39. ff. de hered. petit. l. 6. ff. de impensis in res dotales l. 30. de V. S.* Plenius in iure canonico eius explicatio occurrit *cap. primus. 21. X. de uerb. sig.* Post interpretes utriusque iuris plurima de hoc argumento congefferunt VVEHNERVS & FRITSCHIVS in supplemento commentariorum ad Speidelium.

(q) Inter alia id commemoratio- alter, ne non indignum esse uidetur, quod ualde alicubi commendatum esse, meminimus. Scilicet, plures in Germanis fundi

stu [r] ; e NVMMORVM nundinationibus [s] ; ex innumeris aliis rebus, illa neque refellere animus est, neque nostro calculo adprobare. Eam tamen rerum consultores sibi legem ponant, compendiorum hanc esse naturam debere, ne uel Deum offendant; uel commoda principis laedant; uel probitati officiant ciuium; uel formam atterant reipublicae. Deinde, ubi recta uia incedere licet, ibi opus non esse putamus simulationibus, diuerticulis, tegumentis.

§. XVI. De PRIVILEGIIS & immunitatibus VALETVDINARII multa conquirere possemus & longissimo filo producere conquisita.

De PRIVILEGIIS ualetudinarii & inualidorum.

Q 3

Ve-

fundi clientelares nobilium reperiuntur, qui iurisdictionem inferioris praefecti agnoscunt, *welche amtsarssig sind, ihre erste instanz für dem amtmann haben.* Horum sane possessores tædia, ab inferiori iudice metuenda, non paruo pretio a principe redimerent: si, inde exempti, instar ceterorum nobilium (*der Canzeley- und schriffssassen*) supremum tantum provinciae forum, absque intermedio alio ullo, eis liceret agnoscere. Principis enim commodo parum aut nihil decedere, aiunt, qui idem iudex sit eximendi uasalli, siue iudicium per inferiorem praefectum siue in supremo provinciae regimine exerceatur. Id tamen mihi dubium remanet, cum

iurisdictione nostra & patrimonialis hodie sit & lucratiua; fieri non posse, quin exemptionibus eius generis factis, pretium ac reditus praefecturae diminuantur.

(r) Notum est, quod Belgae & Angli hac ratione impensas acquirant faciendas Ptochotrophis. *Durch ansehnliche grosse lotterien.* Theologus illud Paulinum nobis opponeret, num facienda mala, ut bona inde eueniant. Quid huic instituto praeterea obster in Germanis, ubi priuatorum hominum tantae diuitiae non sunt, neque tantum animi pro fortuna.

tertius.

(s) Montes quidam pietatis hic commendarunt ex usu populi Romani. Quae in illis uel commoda lateant

quartus.

Verum quae alii de privilegiis militum (t) & pauperum (u) deque favore piae causae (x) ex institu-

teant uel incommoda singulari instituto exposuit *Dorotheus ASCIANVS* in libro *de montibus pietatis Romanensium*. *Nicolaus BARIANVS* & *Michael PAPAFAVA* idem argumentum figillatim quoque tractarunt, autores primo adiuncti.

De privile-
giis militum.

(t) Post alios plures, qui militum privilegia recensent, *Martinus GARRATHVS* habetur in congerie scriptorum iuris, qui sub nomine *tractatus tractatum* prodierunt. Baro *ENENKEL* lib. 1. cap. VIII. & alii, *BOCE-RVS* in libro *de bello* capitibus diuersis. *Francisc. David BONBRA*, electori Boiariae quondam a consiliis in erudito opere, quod inscripsit, *ars belli & pacis* edit. *Straubingae* 1643. Potissima eorum, quod *miles condemnatus* in solidum, eatenus tantum, qua facere potest, cogatur soluere l. 6. ff. de re iudicata: neque propter debita in carcerem coniiciatur, quod doctores inde concludunt *MENOCHIVS* de arbitrar. iudic. lib. I. q. 88. num. 9. & *VVESENBECIUS* conf. 50. n. 20. Causam colligere licet ex illis, quae dn. praeses habet in cap. I. *Pasend. illustr.* p. 145. Aliter in cambii iure, quo & ipsi, tenentur artic. IV. des Preuss. *VVechfel-Rechts* in uerbis: sie seyn fürsten, grauen, freyherrn, hof-be-diente, adeliche, gelehrte oder militar-personen. Deinde quod neque tor-queantur neque poenis plebeiorum,

sebiiciantur, etiam si non emeritis stipendiis suis (honestis uel causaria missione) dimissi, quod & in filiis militum seruabitur l. 8. C. de quaestio-nibus. Lex hodie uix locum habebit, cum quod militum tanta nostro aeuo dignitas non sit, tum quod mores Ro-mani ad hereditarios milites respiciat illorum, qui egerant in fundis mili-taribus. Post, quod immunes sint a muneribus personalibus l. 1. C. de ue-teranis. Quae alia in rationibus peculii castrensis ac testamentorum su-perfunt, illa nimis uulgaria sunt, quam ut hic repetere, operae pretium habea-mus.

(u) Illa huc omnino pertinent, quod De privilegiis non omnibus militibus, sed illis tan-tis pauperum. tum ualetudinario subueniatur, qui rerum egestate urgentur. Pauperum itaque iura cum privilegiis militum hic concurrere, existimo. De quibus le-gendi sunt *Iob. Baptista PACICHEL-LVS* de iure hospital. *Abasuer. FRIT-SCHIVS* de iure hospital. & *VVoffg. A-damus LAVTERBACH* de domiciliis pauperum, non hospitalen, quae diffi-cile. IV. num. 5. habetur. Summa eorum: quod ualetudinaria a colle-ctis, & ab onere metatorum immunia sint; quod asyli iure gaudeant, hodie tamen non attendendo, cum mores nostri alium processum habeant in cri-minalibus, ubi defensio nemini solet denegari: quod legatis, testamentis dona-

instituto per integros libros scripserunt, illa omnia huc pertinent atque in hoc loco amicabili quodam nexu conspirant. Qui ergo locorum communium, quos uocant, collectione orbi inclarescere uolunt: illis hanc spartam relinquimus, & si uolunt, nostra rogatione commendamus. Noster stomachus nauseat cibos recoctos.

§. XVII. Restaret ultimo loco, commentari quoque aliqua de ualetudinario ordinando & ferendis in eo legibus, quibus adstringerentur contubernales, contubernalium praefecti, atque aedificii & redituum curatores. Verum hoc quo-

De ORDINANDO ualetudinario & disponendis in ualidis consilia.

donationibus inter uiuos faueatur in gratiam ualetudinarij; quod usuras ultra alterum tantum exigant; in concursu iure tacitae hypothecae utantur; priuilegia habeant fori; causae summariter tractentur; in integrum restituantur; praescriptio eis nonnisi quadragenaria obsit & quae alia sunt generis eiusdem.

De priuilegijs piae causae.

(x) *Hospitalium*, quae dicuntur, iura ad pias causas pertinere, nemo facile dubitauerit. Verum sunt tamen plures, qui episcopi hic auctoritatem requirunt; quae si non accesserit, *hospitale* profanum esse dicunt, indignum priuilegio piarum causarum. Mores hosce superstitione corruptos

pridem migrarunt sacra puriora. Quid? quod ipsi pontificii in partes hic eant & plures magni nominis doctores sentiant nobiscum. Cum igitur ex horum sententijs piae causae priuilegia etiam ualetudinarijs profint, nihil ab instituto alienum esset, ea hic recitauisse. Verum enim uero ab hoc onere nos subleuauit *Andreas TIRACQUELLVS* in peculiari libro de priuilegijs piae causae, qui *tomo V.* operum eius primo loco extat. *Centum & sexaginta septem priuilegia* sunt, quae ordine ibi tractat adseritque piae causae. Qui, quoties opus est, euoluendus.

quoque institutum a nostro alienum est (z), & praestat, exempla intueri, superius ditissimo adparatu enumerata (zz). Inde enim tibi tuaeque reipublicae, quod imitere, capias, ut nullo monitore, nullo, qui de euentu respondeat, obfide opus esse, uideatur.

Leges ualitudinarii ab arbitrio pendunt institutoris.

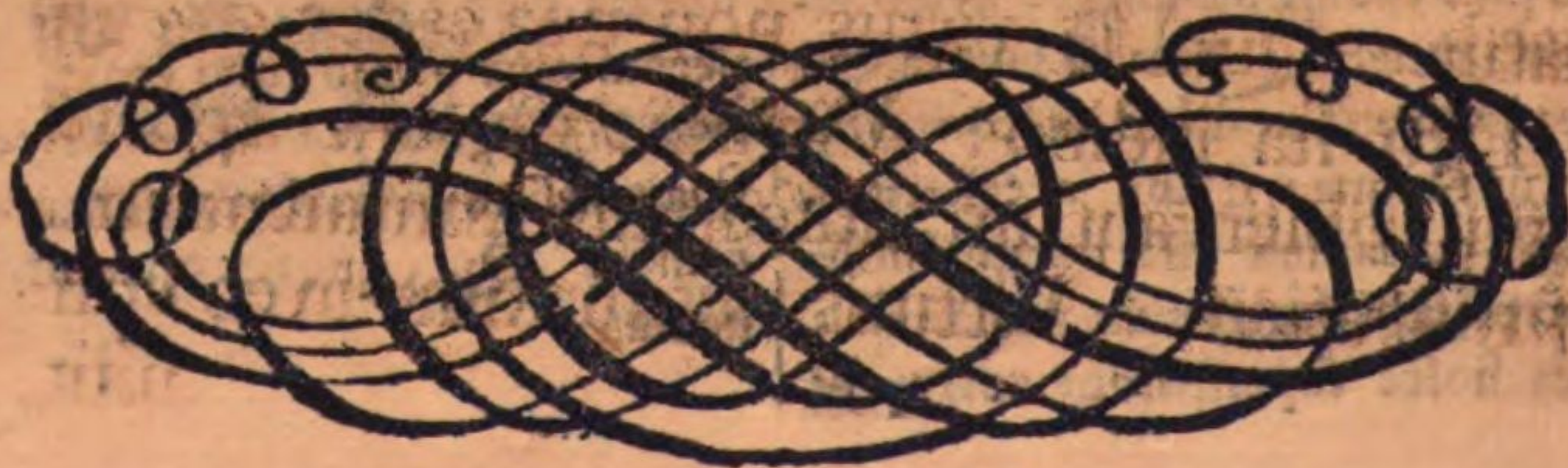
(z) Cum enim omnia haec e prudenti arbitrio principis & eius ad ministrorum pendeant, religioni ducimus, priuato iudicio, quod nostrum est, aliquid uel refellere, uel constituere.

Quaedam earum per summam recitatae.

(zz) Loca, quae ex superioribus huc pertinent, summam indicabimus. Talia sunt: recipiendos non esse in ualitudinarium, quibus bona aliunde sint ad uictum & cultum §. 5. pag. 26. *lit. s.* qui artes calleant & operas locare queant *ibidem*; unus ex inualidis alteri succurrat, caecus manus praebet manco; mancus oculos habeat in caecum; utriusque officia, utrique praestet claudus & ab utroque alia iterum expectet §. VII. p. 44. 45. excluduntur ab hoc contubernio, qui

sua culpa malum aliquod contraxerunt, non ex onere militiae; porro, quorum uita multorum facinorum, rea, aduersus leges militares; testamenta non condant nisi in gratiam ualitudinarii; ualitudine recuperata locum non habeant in ualitudinario; innumera alia repeti possunt ex §. VIII. a p. 64. ad p. 72. ab ANONYMO etiam auctore *vom gegenwertigen Zustand des Koenigreiches Franckreich, absonderlich dessen Cameral und Kriegs-Staat betreffend*, atque ab illustri scriptore, abbate BRICIO in *descriptione nouissima Parisiorum tom. II. p. 249.* quae loca prolixiora sunt, quam ut integra queant exscribi, carptim ea dare nolo, cum praestet, a capite ad calcem ea perlegisse.

F I N I S.

Generoso ac doctissimo Juveni
CAROLO LVDOVICO KRUG
de NIDDA

S. P. D.

FRIDERICVS HOFFMANNVS, PP.

h. t. Pro-Rector.

Oleo sæpe mihi ante oculos ponere
& crebris usurpare sermonibus, ni-
hil omnino esse, quod magis ornet
commendet atque distingvat ho-
mines, quam eruditionis & virtutis
studium. Ego vero non eam hic
requiro eruditionem quæ variarum
opinionum, historiarum, & lectio-
num copia se ostendit: quæ inflare doctorem mentes af-
solet, sed eam intelligo, quæ veritates & earum applica-
tionem complectitur. Veritas est, quæ demonstrari po-
test, quæ convincit intellectum humanum quæ rationem
format perficit & fructus relinquit uberrimos. Tunc ve-
ro perfectior evadit eruditio, si virtus in ejus contuberni-
um admittatur. Quid sit virtus, non una eademque est
sententia. Ego ita judico: Virtutis tres esse species
videlicet legum observantiam, adfectuum continentiam
& denique prudentiam. Virtutis laus maxime in eo con-
sistit,

sistit, ut nemini noceat nec proximo nec sibi metipso, sed omnibus profit. Nocemus aliis per legum neglectum, quarum venerationem Deus & ratio nobis præscripsit. Nobis ipsis malum & poenam accersimus, si adfectibus fræna non injicimus & prudentia minus actiones nostras moderamur. Hæc vero virtus in civili vita summa ex libris minus addiscitur, sed inter homines inque eorum consuetudine, inter peregrinationes, in aulis Principum, ex longa rerum observantia ac usu confirmatur. Felix proinde hic existimandus qui ad solidam in academiis adspirat eruditionem & virtutis ac prudentiæ studio animum advescit. Hæc enim via est ad gloriam: hæc via ad proximi & nostrum commodum. Ex quo TE doctissime KRVGI cognovi fecundissimum non minus a natura ingenium, quam indolem ad capiendas veritates & sectandam virtutem incomparabilem deprehendi. Sique virtutis semina à parentibus in liberos transfunduntur, id in TE imprimis inveni. Tu effigiem Parentis Viri in arte medica & bene vivendi scientiâ prudentissimi, quem mirifice semper colui, exactissime mihi referre videris. Tu teneram ætatem bonarum artium studio animique cultura transegisti & in nostra academia generosa diligentia id effecisti, ut aliis exemplum præbeas imitandum. Ostendit id pereximium disputationis TVÆ cultissimæ specimen, de quo ex toto pectore TIBI gratulor. Summum vero Numen supplex veneror, ut vires animi & corporis indies augere, valetudinem firmare & benedicere laudatissimis TVIS conatibus semper velit: ita futurum est ut brevi famæ Templum magno cum applausu sis ingressurus. Vale!

PHILIP

PHILIPPVS COMES d' ARCO

Generosissimo Iuvenē

C. L. K R V G de N I D D A

Equiti Borusico

S. P. D.

PEtūsti a me, amicissime K R V G, ut conflictui tuo, quem de utili ac gravi argumento institūsti; non solum testis tibi adessem; sed in ipsam tecum arenam quoque prodirem. Utrumque officium lubenti animo tibi exsolvo, cum quod iisdem doctrinis utamur, tum quod industriam tuam ingeniumque magnificerim, ex quo alter alteri primum in hac alma potuit innotescere. Nosti mentem meam & illum amorem, quem habeo pro studiis bonarum literarum. Harum itaque cum & ipse strenuum cultorem agas, causæ animi in te mei nequaquam tibi possunt esse obscuræ. Perge in hac sedulitate, per biennium & amplius hic probata, & metam literarum ex voto inprimis illustris atque generosissimi parentis tui feliciter attinge. Dabo id honori tuo & publicæ rogationi, ut, qui iisdem alias in castris tecum ago, interim in contraria secedam, ut argumentum habeas, in quo ingenii ac doctrinæ tuæ periculum facias, & auditorum adplausum mascule decertando, promerere. Vale!

Shr / die ihr unverrückt die wahre Jugend ehret,
Und Wissenschaften nicht vor eitles Wesen schätzt;
Ihr / die ihr diesem Sitz der Weisheit zugehört,
Herbey! und sehet an / was alle Welt ergötzt.

Ein edles Glied von uns / tritt auff den Platz der Ehren /
Und zeigtet iederman / was hier zu hoffen ist;

Ein wohlgerathner Sohn will uns und alle lehren /
Wie man des Adels Mäxlen nur nach der Tugend mißt.

Mein Berther! zürne nicht / erlaube mir zu sagen /
Was Redlichkeit und Pflicht mir in den Mund gelegt /
Darff sich mein schwacher Kiel an Thron und Scepter wagen /
Wo sich das Helden-Blut in allen Adern regt.

Ich schreibe nicht zuviel / du weifest mir die Wege /
Denn du beschreibest mir den Königlichen Stand /
Noch mehr: Die Thaten selbst. Gewiß! du bist nicht träge /
Denn so wird **SKYDRIJS** Ruhm in der ganzen Welt be-
standt.

So ist es; Man erstaunt / wann man es recht bedencket /
Was dieser Herr gethan / und was Er täglich thut /
Was **GOTT** und die Natur vor Gaben Ihm geschencket /
Ja was **ER** nur verricht / spricht selbst der Himmel gut.

Wohl diesem **SALOMO**! wohl allen seinen Knechten!
Wo lebt man ruhiger zu Krieg- und Friedens-Zeit?
Als unter **SKYDRIJS** dem Weisen und Gerechten /
Wo Treue / Lieb und Furcht einander Hülffe beut.

Die Sorge vor das Land / die Liebe zu den Seinen!
Womit sich dieser Prinz als Vater dargestellt /
Die weisen allseits wie wohl Ers müsse meynen!
Der Allergütigste / der werthe / theure Held.

Doch bleibt noch was zurück? Ein grosses Unternehmen /
Ein unvergleichlich Werck / das Invaliden-Haus /
Dieß zeuget offenbahr / wovor es anzunehmen /
Und breitet Seinen Ruhm in Ost- und Westen aus.

Was

* * (o) *

Was die Compagna * schreibt und wir von Frankreich ** lesen/
Wißt man in Ueberfluß bey unserm KÖNIG an/
Es ist ALEXIVS so eiffrig nicht gewesen/
So hat es Dieser doch ihm noch zuvor gethan.

Er liebt/ Er sorgt/ Er wacht vor tapffere Soldaten/
Die vor ihr Vaterland nicht achten Gut und Blut;
Der theure Cron-Prinz selbst zeigt durch sein loblich Rathen
Daß KÖNIGS WILLEHM'S Geist gedoppelt auff
Ihn ruht.

Doch wo gerath ich hin? indem ich Ihn erhebe/
Die Feder ist zu schwach. Mein Wunsch soll dieser seyn:
Der Herr/ der Herr mit Ihm! Er leb' / Er leb' / Er lebe!
Ach! stimme grosser GOTT! mit deinem FIAT ein!

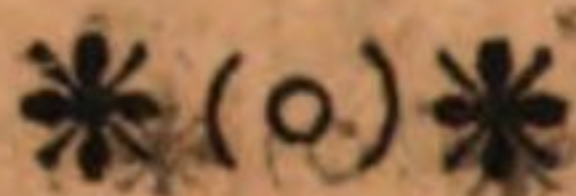
Du aber/ Werthester! laß dir die Pflicht gefallen/
Ich hab ein treues Herz/ das nichts von Heucheln hält/
Dein Lob wird ohne diß bey aller Welt erschallen/
Weil selten doch die Frucht gar weit vom Stamme fällt.
Wohlan! so fahre fort und trage tausend Früchte/
Denn also gehet man zum Ehren-Tempel ein/
So wird mein Wunsch erfüllt. So wird der Neid zu nichte/
Und also freu ich mich. Die Zeit soll Richter seyn.

Dem werthesten Herrn Autori setze
dieses zu schuldigen Ehren/ mit er-
freueter Feder/ und aufrichtiger
Ergebenheit

Nicol. L. B. de Gersdorff. Sax.
R 3 Gene-

* Vid. in Dissert. p. 44.

** Vid. Edictum Ludovici XIV. de l' Hotel Royal des Invalides, al-
leg. in Dissert. p. 66.

Generosissimo iuveni,
CAROLO LVDOVICO KRVG

de NIDDA, equiti Borussiae,

S. P. D.

PRAESES dissertationis.

Qui cum meis, tum aliorum doctrinis in Friderici-
ciana per triennium fere es enutritus, multa
cum ratione facis, quod nihil arenam extime-
scas, sed in publicum nunc prodeas ad litera-
rium conflictum. Superant uere aetatem tu-
am & multis gradibus anteuertunt ingenii uires, quas in-
dustria tua excolis quotidie ac confirmas. Post huma-
niores artes, quae animum ad grauiora studia expoliunt
praeparantque, nihil publici priuatique iuris tibi uis esse
ignoratum. Omnium certe spes habes, fore, ut, si in
hoc cursu, quem ingressus es, pergas & tibi olim & pa-
triae multum sis profuturus. Hoc dum scribo, non sen-
sibus tuis tuorumque aliquid do neque amoris meo, quem in te
magnum esse, equidem fateor; sed uirtute ac solertia tua uni-
ce excitatum. Ceterum parentituo, uiro de salute REGIS in-
de ab adolescentia optime merito, de egregiis filii profectibus
omnino gratulor atque ut ceteri quoque fratres tui, quod
imitentur, a te capiant, quo eum, quem in annis sequun-
tur, etiam aemulentur in praeclaro studio literarum, ex
animo uoueo & uoti spem habeo quam firmissimam. Ita
fiet, ut dignitas, genti tuae, nuper non tam illata, quam
ad maiorum tuorum antiquissimas in Cattis imagines in-
staurata, magis magisque efflorescat, & REGE SAPIEN-
TISSIMO

✱ 6 ✱

TISSIMO largitore, maiora subinde accipiat incrementa.
Vale & amoris ac doctrinarum mearum, quas tenes, nun-
quam uiue inmemor.

EPIGRAMMA.

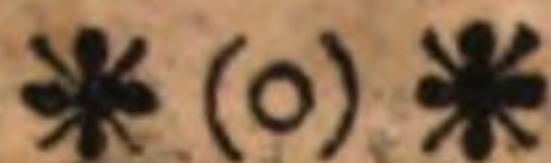
KRVGIADES commune nihil: nil vile patrârunt.
Celsa ILLIS semper mens animusque fuit.
KRVGIADVM Gesta, & Regio non una probavit:
PRVSSIACO REGNO! Laus pia nota simul.
Hinc IUVENIS, vigiles, præclara pericula KRVGI
Tentes, sic Foelix: Gloria perpes erit.

Ex Hagâ Comitissæ,
*Magni Parentis Filio baud degeneri.
Flori Juuenum. Spei Patriæ. De-
cori Familiæ. De memorandis,
PRIMI ac OPTIMI REGIS BO-
RVSSIACI! Ausis, sagacissimè in
lucem editis, ὀλοψύχως congratu-
lari voluit, debuit*

JOAN. ÆGIDIUS EUTH. M.D.

ODE.

Iuncta musis agmina praeliorum
Conglobatas militibus Camenas
Et minervam belligeram ac politam
Cernere, rarum est.
Heic oliuæ palma subest mauortis
Artibusque ex Castaliis pronatis
Quas sacratae Pierides loquuntur
Ore benigno. Et

Et salubres Armisonis peritos
Esse, nec nomen meruisse vanum
Tute confirmas, modo qui recenset
Praemia belli.

Invalenti commoda quae supersint
Ni suo damno patriae ~~quod~~desse
Militem dicas, miseraeque sortis
Vivere vitam.

Tum quid orbis, qua patet vniuersus
Cultior firmaverit, adnotasti
Quidue porro subsidio sit isthuc
Prodere nosti.

Perfa, quae Graiius, Latiumque pugnax,
Albion, quae bellifer Alemannus
Franciones cum Batauis probarint
Colligis inde

Sed PORVSSVM gloria permanebit
FRIDERICVM maxima: qui merentes
Nunc Calones aegide confouendo
Regia sudat

O beatum, qui celebrare possis
Hoc opus famamque referre scriptis
Et decoris iam satis est, notasse
regia facta.

Generosissimo, Politissimoque Iuueni, Carolo
Ludouico Krugio a Nidda, de cura in-
ualidorum militum praeclare disquiren-
ti, hoc obseruantiae monum. l.m.q.p.

JO. ERNESTVS HVBENERVS, Berol.

Ludewig, Johann Peter von,

lura valetudinarii militum emeritorum (der Invaliden Häuser)

Hala 1706

4 Diss. 76#Beibd.2

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10640422-9

VD18 15017958-001